

#9 (25), 2017 część 3

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#9 (25), 2017 part 3

East European Scientific Journal

(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Po-
land

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

АРХИТЕКТУРНЫЕ НАУКИ

Квасников Т.М. ОЦЕНКА АРХИТЕКТУРНЫХ СООРУЖЕНИЙ ДРЕВНЕГО РИМА СО СТРОИТЕЛЬНОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ	4
--	---

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Бєдова О. А. НОРМОТВОРЧІСТЬ, ЕКСПЕРТИЗА НА ВІДПОВІДНІСТЬ, ПЕРЕКЛАД І ПЛАНУВАННЯ ЯК ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЄС	7
--	---

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Gavrilyuk G.I. DEFECTIVE DEMOCRACY PHENOMENON IN THE CONTEXT OF THE THIRD DEMOCRATIZATION WAVE	13
Петров А. ХАРАКТЕРИСТИКА КРИЗИ В СЕРЕДОВИЩІ МІЖНАРОДНИХ ВЗАЄМОДІЙ	16
Весельская М.В. ПОРЯДОК ОЦЕНИВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ	21
Kosenyuk Ju. HARMONIZATION OF THE	25
Макаренко Л.П. КОМУНІКАЦІЯ РЕФОРМ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ	29
Савранська Г.М. АДАПТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДО МОДЕЛІ «ПАРТИСІПАТОРНОГО» УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ	34
Назарук Н. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ	38

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

Казиханов Р., Казиханова С.Р. РАЗДЕЛЬНО-ПОДСОСНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ КУРДЮЧНЫХ ЯГНЯТ В МОЛОЧНЫЙ ПЕРИОД	44
---	----

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Копилюк О.І., Журибіда Н.Р. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ	52
Мещерякова И.А. ТРУДОВАЯ МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДА НА БЕЛОРУССКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ТАМОЖЕННОГО СЕКТОРА	56
Snetkova A. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙ У НЕОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВ	61
Чернопятов А.М., Макущенко Л.В. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	67
Чернопятов А.М. ПРАВИЛА ПОВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ РОССИИ	70

АРХИТЕКТУРНЫЕ НАУКИ

Kvasnikov T.M.

student of the Moscow State University of Civil Engineering

Квасников Тимофей Михайлович

студент

Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования "Национального исследовательского Московского государственного строительного университета"

EVALUATION OF THE ARCHITECTURAL STRUCTURES OF ANCIENT ROME FROM A CONSTRUCTION POINT OF VIEW **ОЦЕНКА АРХИТЕКТУРНЫХ СООРУЖЕНИЙ ДРЕВНЕГО РИМА СО СТРОИТЕЛЬНОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ**

Summary: The main architectural structures of the Roman Empire have been studied from the point of view of construction technologies, problems in this area have been identified and ways of their solution have been found.

Keywords: construction, architectural structures, design, Roman Empire.

Аннотация: Исследованы основные архитектурные сооружения Римской империи с точки зрения технологий строительства, выявлены проблемные участки в исследуемой области и найдены пути их решения.

Ключевые слова: строительство, архитектурные сооружения, проектирование, римская империя.

Одним из величайших исследователей истории Рима был Эдуард Гиббон, написавший «История упадка и разрушения Римской империи» [1], которая стала всеобъемлющим источником информации, который систематизировал все накопленные знания об истории Рима со 2 века до падения в 476 году.

В работе проанализированы архитектурные сооружения двух периодов римской истории: республиканского и имперского Рима, с точки зрения применения древних строительных материалов и их влияния на прочность сооружений.

Основная часть

Невероятные архитектурные проекты Рима: стадионы, дворцы, дороги, акведуки – объединили 3 континента и стали символами самой развитой цивилизации в мире. Под Древним Римом подразумевается не только город Рим, но и все завоеванные им страны и народы, входившие в состав колоссальной Римской державы — Шотландии до Армении. Первые крупные римские постройки производились по этрусскому примеру, так как они ассимилировали ряд достижений греческой культуры, вдобавок к этому римляне смогли приспособить их архитектурные приемы к своим условиям жизни. Римские архитекторы и инженеры переняли самое главное достижение этрусских инженеров — арку и происходящих от неё свода и купола, которые были не известны грекам, что дало им возможность придавать большое разнообразие их сооружениям. Римские инженеры впервые применили водостойкий бетон смешанный с вулканическим песком, что позволило в разы увеличить прочность зданий и их долговечность. Это нововведение способствовало развитию Римской архитектуры и подняло ее на небывалый уровень.

Римляне называли ‘‘цементом’’ те материалы, которые сейчас мы называем искусственным пуццоланом. Стоит отметить открытие римлянами

пуццолановых добавок и технологии водостойких растворов. Прошло уже несколько тысячелетий, а здания, построенные с применением этой технологии, стоят до сих пор. Например, в египетских пирамидах строительство велось без применения бетона как такового, они использовали раствор, используемый для заполнения пустот между камнями, так как для этого требовалось немалое количество гипса. Он всё же был необходим в качестве смазки для облегчения перемещения тяжелых блоков. Связующий материал не играл основной роли для стабилизации постройки, вся масса была распределена равномерно из-за огромных размеров блоков. У римлян не было технологий, позволяющих перемещать и обрабатывать такие огромные блоки, к тому же это очень затратно, а открытие такого раствора существенно облегчило строительство монументальных зданий.

Римляне перенимали технологии древности и доводили их до совершенства, они также переняли у этрусков технологию строительства дорог, водоснабжения, возведение массивных стен. Напротив, греческие архитектурные традиции были ассимилированы Римлянами благодаря широкому внедрению ордеров, но при этом были совершенно изменены пропорции колонн, вдобавок введены пьедесталы колонн. Такая загнанная в рамки фиксация пропорций ордеров кардинально отличается от свободного греческого стиля, но эти же рамки оправдывались масштабами Римских сооружений. Архитектурные приемы эллинизма ассимилировались путем разнообразной организации больших общественных пространств храмовых комплексов. В своих сооружениях Римляне стремились подчеркнуть силу, грандиозность и величие Рима.

Римское искусство — квинтэссенция развития античного искусства. Одним из главных достижений Римских архитекторов является то, что они смогли очень гармонично вписать огромные общественные здания и монументальные постройки в

городской пейзаж. Рим был раем для амбициозных изгоев. Ромул сказал: «раз у нас нет подданных, я создам пристанище для всех - приходите и станьте частью Рима». Это было очень нетипичное решение. Римляне с самого начала были очень открытой нацией, такой подход порождал обмен идеями и технологиями. Как известно, строительство является одним из главных показателей развития страны, по нему можно судить об экономике, политической ситуации, настроениях граждан. К тому же, из-за недостатка информации об экономической ситуации в определенные периоды, очень трудно бывает сделать вывод о благосостоянии империи, а строительство может в этом помочь и пролить свет на недостающие фрагменты истории.

Римские архитекторы создали колоссальные творения: амфитеатры, термы, триумфальные арки, акведуки. Совершенно изменили архитектурный стиль дворцов, вилл, театров, храмов, мостов. Отличительной особенностью зданий того времени является огромные масштабы зданий, целостность гигантских архитектурных комплексов, и строгая симметрия. Главное место стало принадлежать арке, которая стала очень экономичным вариантом и позволяла нести намного большую нагрузку, чем колонны, именно поэтому арки стали использоваться при строительстве многоэтажных сооружений со сводчатыми и купольными перекрытиями. Новинка Римлян в строительстве общественных сооружений — это наличие пространства, свободного от перекрытий, аналог большого двора, окруженного стенами. А вот для строительства огромных общественных зданий с купольными перекрытиями требовалось развитие мощных сводчатых и купольных конструкций, лишь ограниченно применявшихся на Востоке и в Греции. Это дало возможность прорезать опорные стены полуциркульными арками, которые значительно экономии ресурсы и ускоряли работу

Первым серьезным достижением Рима стала Клоака Максима, она действует и по сей день, хотя ей более 2500 лет. Она смывала нечистоты с улиц Рима в Тибр, вдобавок инженеры использовали подземную трубу, чтобы осушить болота между римскими деревнями, и на этом месте воздвигли форум-центр древнего Рима. Благодаря строительству Клоаки Максима несколько разрозненных племен, живущих на разных холмах вокруг болота объединились в централизованную культуру.

В Античности главным способом перемещения было плавание по морю. Сухопутных дорог до Рима фактически не существовало. Все изменилось с постройки, ведущей к Риму, Аппиевой дороги (VI—III вв. до н. э.) изначально требуемой для движения армии, а впоследствии уже для всех. Благодаря новой системе коммуникаций Рим стал самой могущественной цивилизацией Античного мира. Дороги ускоряли переброску войск с одного конца империи на другой, поэтому если начинался конфликт на границах империи, то из самого сердца империи легион за несколько недель мог добраться в место военных действий. В древние времена до-

ставка приказов занимала недели, Римляне благодаря дорогам и постовым станциям смогли уменьшить это время до нескольких недель, поэтому новости о восстаниях приходили очень быстро, следовательно, их подавление оставалось лишь вопросом времени.

Постепенно в следующие века Рим становится самым богатым водой городом мира. Одинадцать акведуков снабжали Рим водой, доставляемой с горных родников в нескольких километрах от столицы. С постоянным источником воды сотни тысяч жителей Рима могли жить в комфорте и чистоте. Вода из акведуков смывала грязь, и в городе поддерживалась чистота. Акведук Марция, 144 г. до н. э. является одним из крупнейших и самым протяженным из всех. Как ни странно, но он является источником водоснабжения города и по сей день, хотя прошло уже более 2600 лет. Римляне прокладывали свои акведуки так, чтобы они по мере приближения к городу понижались, то есть под углом, который составлял всего несколько см на каждые 30 метров. Стоит поразиться умению древних проектировщиков и строителей, которые без теодолитов смогли рассчитать уклон на расстояния до 60 км. Чтобы вода постоянным потоком стекала с гор независимо от рельефа, Римские инженеры прорыли сеть наклонных тоннелей в горах, когда трубы достигали низменности, приходилось поднимать с помощью каменных стен. Если они должны были быть выше 3 метров, Римляне в целях экономии и без потери прочности строили арки. Арки строили вокруг деревянного каркаса, который удерживал камни на своих местах, пока замковый камень не скреплял конструкцию. Он равномерно распределял вес, что позволяло укладывать сверху еще несколько рядов блоков.

В конце I в. до н. э. Римское государство из аристократической республики превратилось в империю. Первым правителем, открывшим путь к единовластию, был внучатый племянник Цезаря Октавиан, названный позже Августом. С этих пор Римское искусство начало ориентироваться на идеалы, которые соответствовали вкусам правителей. Рим приобрел совершенно новый облик, соответствующий званию «центра мира». Выросло количество общественных зданий, строились форумы, мосты, акведуки, обогатилось архитектурное убранство. Август «принял Рим кирпичным, а оставил мраморным». Город поражал современников необозримостью площади — ни с одной стороны он не имел четких границ. Его предместья терялись в роскошных виллах Кампаний. Великолепные здания, сводчатые и украшенные фронтонами крыши, богато декорированные бассейны и фонтаны, город утопал в зелени и аллеях.

На месте бассейна во дворце Нерона, Веспасиан построил самый громадный амфитеатр в мире, получивший название Колизей. В Греции прежде были только театры, которые устраивали на естественных склонах холмов и полей. Римский Колизей представлял собой огромную чашу со ступенчатыми рядами сидений [2]. В амфитеатре давали разные представления: морские бои, сражения людей

с экзотическими зверями, бои гладиаторов. У него была выдвижная крыша, в жаркие дни навес под названием велариум закрывал зрителей от солнца. Совершенно новая технология в планировке амфитеатров позволяла в рекордные сроки вывести всех людей наружу без задержек. Колизей символизировал мощь, техническое совершенство и богатство древнего Рима, он вмещал около 50 000 зрителей. Мощные стены Колизея разделены на четыре яруса сплошными аркадами, в нижнем этаже они служили для входа и выхода. Внешний вид Колизея с его могучим упругим овалом давит на простого человека и завораживает своими масштабами. В год открытия целых 100 дней подряд проходили торжественные мероприятия и празднества в Колизее.

Император Траян организовал военный поход на Дакию с целью финансирования еще более внушительных построек. Он решил воздвигнуть новый форум, который должен был стать больше, чем возведенные ранее все вместе взятые. Эту работу он получил Аполлодору Дамасскому, который решил из-за нехватки места в центре Рима срезать огромный кусок холма, прилегавшего к старому форуму. Новый форум представлял собой внушительную композицию из библиотек, огромной центральной площади с памятником Траяну посреди и огромной двухэтажной базиликой, где принимались законы и проходили судебные процессы. Центральным элементом форума была 38-метровая колонна, возвышавшаяся над новыми постройками, а вырезанный на ней рельеф, рассказывает историю завоевания Дакии. Так же Аполлодор укрепил 38 метровый обрыв 6-этажным зданием, ставшим центральным рынком, прилепив его к отвесной стене, благодаря этому архитектор укрепил кусок скалы.

Императору Адриану пришлось серьезно заботиться о защите границ, так как громадная территория империи и отсутствие новых средств передвижения сделали чрезвычайно трудным защиту приграничных районов, и он приказал построить самое грандиозное фортификационное сооружение Рима — 118 км Вал Адриана, отделивший Римский мир от варварского [3-5]. Далее уже в 126г в Риме, после 5 летней проверки государственной границы, он приказал восстановить сожженный каменный храмовый комплекс времен Августа — Пантеон, грандиозный храм Римских Богов, считающимся самым удивительным Римским сооружением из-за его ротонды [6]. Огромный купол, нависающий без поддержки колонн над огромным внутренним пространством. Чтобы распределить вес купола инженеры построили 6м стены, вдобавок к этому ближе к концу купола Римляне использовали более легкий бетон и наносили его тонким слоем. А чтобы потолок стал легче, строители придумали сделать в нем ниши, которые выполняли две функции: эстетическую и облегчающую вес купола. Самая отличительная черта Пантеона — окно, круглое отверстие диаметром 9 метров в самом центре купола, оно снимает нагрузку с купола и освещает Храм [7].

Венец всех общественных сооружений города — гигантский комплекс римских терм был возведен по приказу Каракаллы (211-217) веками бани были неотъемлемой частью жизни в Риме. В их основе лежала система горячих и холодных бассейнов, но бани были местом где люди не только мылись, но и местом для людей всех классов [8]. Императоры всегда любили строить термы, более ранние правители: Нерон, Нерва, Траян тоже возводили бани в свою честь. Но Каракалла смог превзойти их всех: главное здание превосходило по размерам существующий сейчас Храм Св. Петра и было украшено золотом и мозаикой, а вокруг главного здания пространство для прогулок. Комплекс мог одновременно принять около 2000 римлян, они превзошли все термы до этого, и были построены в рекордные 5 лет. Эти термы стали последним великим творением римских инженеров, соединив в себе все развитые ими технологии, в них все великие достижения сошлись воедино.

Таким образом, несложно заметить, что главное открытие римлян совсем не право, хотя оно тоже сыграло очень важную роль в исторической перспективе, а как раз создание аналога бетона. Благодаря ему, современные здания могут достигать в высоту в несколько сот метров, стоять долго, не разрушаться. А вот римские дороги надо взять за образец для строительства современных дорог. Изучение римского опыта было бы полезно для России на всех этапах строительства, как на местном, так и на федеральном уровне в целях развития этой отрасли. Подводя итоги анализа, можно сделать вывод, что не зря Ренессанс XV-XVI веках имел другое название Возрождение, как именно возрождение греческих и римских канонов не в последние очередь в архитектуре. Как меня, так и большинство людей приводят в восторг архитектурные памятники Рима, дошедшие до нас.

Список литературы:

1. Падение Запада. Медленная смерть Римской империи / Адриан Голдсуорти; пер. с англ. А.В. Короленкова, Е.А. Семенова. - Москва: АСТ, 2014.
2. Римское искусство // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
3. Danzinger J., Prucell N. Hadrian's Empire. London, 2005
4. Dark K. A Sub-Roman Re-Defence of Hadrian's Wall? // Britannia. Vol 23.
5. Dark K. Britain and the End of the Roman Empire. Stroud, 2000
6. 1992. Р. 11-120 Сергеев М. Е. «Жизнь древнего Рима». М.-Л., 1969
7. Lesley A. Du Temple. The Pantheon. — Twenty-First Century Books, 2003.
8. Баргенов И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей. — М.: Изобразительное искусство, 1983. — С. 45. — 264 с.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Бедова О. А.

аспірант кафедри державознавства і права

Національної академії державного управління при Президентові України

Biedova Olena

*PhD student of the State Study and Law Department of the National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine*

НОРМОТВОРЧИСТЬ, ЕКСПЕРТИЗА НА ВІДПОВІДНІСТЬ, ПЕРЕКЛАД І ПЛАНУВАННЯ ЯК ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЄС

DESCRIBING THE PROCEDURES OF LAW MAKING, COMPLIANCE ASSESSMENT, TRANSLATION AND PLANNING WITHIN ORGANISATIONAL SUPPORT FOR THE ADAPTATION OF UKRAINIAN LEGISLATION TO THE ACQUIS EU

Анотація: Стаття присвячена характеристиці процедур нормотворчості, експертизи на відповідність, перекладу і планування, необхідних для здійснення організаційного забезпечення адаптації законодавства України до acquis ЄС.

В даному дослідженні розглянуте поняття «процедура», на основі якого сформульоване авторське поняття «процедура адаптації законодавства України до acquis ЄС»; окреслені види процедур адаптації законодавства, їх правове регулювання, учасники та стадії; виявлені проблеми в здійсненні процедур експертизи на відповідність та плануванні; сформульовані пропозиції щодо формалізації їх стадій та конкретизації відповідальних за їх здійснення учасників.

Ключові слова: організаційне забезпечення, адаптація законодавства, процедура, процедура адаптації законодавства України до acquis ЄС, стадії, учасники.

Summary: The article is devoted to the characterization of the procedures of law making, compliance assessment, translation and planning, which are necessary for the implementation of organizational support for the process of adaptation of Ukrainian legislation to acquis EU.

In this research, the notion “procedure” was considered. On its basis, the author’s concept “procedure of the adaptation of Ukrainian legislation to acquis EU” was formulated; outlined the types of procedures for adaptation of legislation, their legal regulation, participants and stages; problems in carrying out procedures of compliance assessment and planning are revealed; formulated proposals on the formalization of their stages and specification of the participants responsible for their implementation.

Key words: organizational support, legislation adaptation, procedure, procedure for the adaptation of Ukrainian legislation to acquis EU, stages, participants.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Організаційне забезпечення адаптації законодавства України до acquis ЄС в частині процедурної складової полягає в створенні чіткого порядку здійснення діяльності з адаптації законодавства. Процедури цієї діяльності є тим елементом, без якого неможливе цільове функціонування інституційної структури та, відповідно, ефективне її здійснення.

Водночас, на сьогоднішній день щодо здійснення адаптації існує ряд проблем, однією з яких є відсутність формалізації одних та нечіткий порядок здійснення інших процедур, що в цілому призводить до неорганізованої роботи з приведення у відповідність законодавства України до права ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз наукових розробок, процедури здійснення адаптації законодавства України до acquis ЄС як окремий предмет дослідження, так і як складова організаційного забезпечення адаптації законодавства не були предметом окремого дослідження. Натомість, питання процедурної діяльності органів влади розглядали такі вчені як

Г.В. Атаманчук [2], Б. Гурне [4], Б.М. Лазарев [7], В.Б. Авер'янов [1] та інші. Розробки цих науковців дозволяють скласти уявлення про види та зміст процедур діяльності органів публічної влади, в тому числі і щодо здійснення адаптації законодавства.

Метою цієї наукової розвідки є окреслення змісту процедур нормотворчості, експертизи на відповідність, перекладу і планування, необхідних для здійснення організаційного забезпечення адаптації, а її завданнями – формулювання поняття процедур адаптації законодавства, виділення процедур з поміж функцій та повноважень інституцій, а також виокремлення проблем, що виникають на у процесі реалізації названих процедур.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процедури є важливим фактором забезпечення ефективного функціонування органів державної влади – вони створюють умови для впорядкування управлінської діяльності, своєчасного внесення коректив у виконання завдань, проведення повного і всебічного аналізу проблем, сприя-

ють науковому обґрунтуванню рішень та застосуванню сучасних методів управління, є засобом зміцнення дисципліни та організації контролю [5, с. 539].

Процедура в загальному розумінні визначається як встановлена, прийнята послідовність дій для здійснення або оформлення якої-небудь справи; офіційний порядок дій, виконання, обговорення чого-небудь [9, с. 577]. Великий юридичний словник визначає процедуру як установлений порядок ведення, розгляду будь-яких справ [3, с. 566].

Енциклопедія з державного управління визначає, що це документально зафіксований порядок дій, у якому визначаються зміст, часові межі, послідовність та підстави для виконання різноманітних робіт, операцій, рішень, способи їх оформлення та засоби фіксації результатів, форми взаємодії учасників державно-управлінських відносин [5, с. 539].

Виходячи із зазначеного, процедура адаптації законодавства України до *acquis* ЄС - це формалізований логічний порядок дій із чіткими змістом, строками, відповідальними інституціями, взаємодією її учасників створений з метою приведення регулювання правовідносин в Україні відповідно до *acquis* ЄС.

Процедури адаптації законодавства тісно пов'язані з функціями та повноваженнями органів державної влади, які здійснюють процес адаптації. Він обумовлює залежність повноважень від процедур та функцій, оскільки за логікою спочатку визначається предмет, а потім суб'єкт діяльності відповідно до його функціонального призначення. Відносно адаптації законодавства повноваження органів державної влади (далі – ОДВ), на підставі виконуваних ними функцій, мають закріплюватися за ними після того, як визначаються етапи, процедури та стадії діяльності. Саме цей підхід «від процедур з адаптації до повноважень» і застосовується в даному дослідженні при аналізі матеріалу та обґрунтуванні авторських позицій.

У теоретичних розробках науковців в сфері державного управління та адміністративного процесу існує декілька класифікацій процедур [7, с. 28; 1, с. 329].

Щодо сфери адаптації, то визначення видів процедур більшою мірою обумовлюється завданнями Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС (далі – Загальнодержавна програма), яка дозволяє виокремити як самостійні нормотворчість; експертизу на відповідність; переклад; планування; контроль; моніторинг; оцінку ефективності/результативності, серед яких в межах цієї статті ми акцентуємо увагу на перших чотирьох.

Нормотворчість є ключовою процедурою серед наведеного переліку, адже адаптувати законодавство в принципі неможливо без прийняття нормативно-правових актів. Вона є найбільш формалізованою процедурою і має чітко прописані стадії та учасників.

Відповідно до завдань Загальнодержавної програми дана процедура спрямована на реалізацію таких із них як визначення переліку законопроектних

робіт (VI); визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері (VI); забезпечення розробки глосарію термінів *acquis communautaire*, а також розробка і запровадження єдиних вимог до перекладів актів *acquis communautaire* на українську мову; створення централізованої системи перекладів (V); підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття (VI) [6].

Процедура нормотворчості закріплюється за Верховною Радою України (далі – ВРУ), Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ), міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади (далі – ЦОВВ). Так, на ВРУ покладено розгляд проектів законів України, розроблених на виконання Загальнодержавної програми [6]. Окрім того, і ВРУ, і КМУ приймають нові нормативно-правові акти як з метою адаптації законодавства, так і ті, які необхідні для врегулювання суспільних відносин в Україні й не протирічать праву ЄС.

Реалізація цієї процедури обумовлює участь у ній також комітетів ВРУ, Урядового комітету з питань європейської, євроатлантичної інтеграції, міжнародного співробітництва та регіонального розвитку (далі – Урядовий комітет з європейської інтеграції), Урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції (далі – Урядовий офіс).

У зв'язку із тим, що нормотворчість як загальна процедура є основною в сфері адаптації законодавства, нормативне регулювання її стадій майже не відрізняється від того, що стосується регулювання суспільних відносин в інших сферах. Так, формалізація стадій процедури нормотворчості здійснена Регламентом Верховної Ради України [15] та Регламентом Кабінету Міністрів України [16].

Відповідно, стадіями процедури нормотворчості ВРУ є: планування (перспективні та поточні плани законопроектної роботи); розробка проекту; подання до ВРУ суб'єктами законодавчої ініціативи; розгляд у комітетах (в т.ч. оцінка відповідності); розгляд парламентом у I, II, III читаннях; прийняття; промульгація (підписання та опублікування).

Регламентом КМУ для прийняття постанов виокремлено більш детальні стадії, а саме: планування; передпроектна стадія щодо окремих актів (політична пропозиція - концепція реалізації державної політики та/або закону); підготовка проекту, в межах якої здійснюється опрацювання на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та *acquis* ЄС, а також положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; правова експертиза; внесення до КМУ; розгляд в урядових комітетах; розгляд на засіданні КМУ та прийняття; підписання; опублікування.

Специфікою процедури нормотворчості в рамках адаптації законодавства є два моменти: по-перше, здійснення експертизи на відповідність проектів нормативно-правових актів *acquis* ЄС; по-друге,

обов'язок інформувати Сторону ЄС з періодичністю один раз на рік щодо змін внесених з метою поступового приведення законодавства у відповідність до *acquis* ЄС та дотримання такого приведення (пп. 4, 5, 6 ст. 56 Угоди про асоціацію) [17].

У рамках процедури нормотворчості окремої уваги заслуговує оцінка впливу регуляторного акта (*regulatory impact assessment*) - RIA). В Україні дана діяльність регулюється постановою КМУ від 11 березня 2004 р. № 308 (із змінами), якою затверджено Методику проведення аналізу впливу регуляторного акта. Даний документ передбачає здійснення лише першого виду (попередньої RIA) такого аналізу [8].

RIA є особливо важливою для того, щоб адаптації законодавства зводилася не до суто технічного перенесення норм ЄС в українське законодавство, а до досягнення тієї самої мети регулювання, на яку направлений той чи інший нормативно-правовий акт (далі – НПА) ЄС, що є головним для результату адаптації законодавства. Оцінка регуляторного впливу має бути спрямована на визначення ефекту прийнятого у майбутньому НПА, що є ключовим для визначення тексту норми, яку потрібно зафіксувати в українському законодавстві, та механізмів її впровадження.

Забезпечення адаптації законодавства потребує виокремлення як самостійної процедури перекладу актів ЄС на українську мову (VI) [6]. Єдиним органом, який забезпечує здійснення перекладу є Урядовий офіс [12].

Її правове регулювання здійснюється постановою КМУ від 31 травня 2017 року №512 «Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*». Даний документ вносить зміни до Регламенту КМУ, які фіксують детальний порядок формування орієнтовного плану перекладу актів *acquis* ЄС.

Зазначеною постановою передбачаються такі стадії: збір інформації про потреби в перекладі державних органів, складання орієнтовного плану актів ЄС для перекладу, здійснення перекладу, його термінологічна перевірка органами-ініціаторами, внесення редакційних змін, затвердження перекладених актів Урядовим офісом, затвердження Урядовим комітетом з європейської інтеграції, оприлюднення, надсилання ініціатору, розміщення на Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади [14].

Здійснення перекладу, до прийняття зазначеної постанови не можна було виокремити в повноцінну процедуру, що робило його частиною процедури нормотворчості. Однак, наявність такої кількості стадій, передбачених окремим документом, говорить про те, що здійснення перекладу – це нова самостійна формалізована процедура, яка має повною мірою (по відношенню до процедури нормотворчості) організаційний характер та відноситься до «закадрової» діяльності Урядового офісу. В даному випадку можна чітко прослідити «парність» цих процедур та ствердити, що одна є лише забезпечувальною, а інша – лише основною.

Учасниками даної процедури є Урядовий офіс; міністерства, інші центральні органи виконавчої

влади, державні колегіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації (ініціатори) [14]; Урядовий комітет з європейської інтеграції.

У зв'язку із тим, що дана процедура є новоствореною, слід констатувати відсутність проблем її здійснення.

Як самостійну, доцільно також виокремити і процедуру експертизи на відповідність проектів нормативно-правових актів *acquis* ЄС, яка здійснюється Урядовим офісом.

Її особливістю є те, що вона також може входити до процедури нормотворчості як окрема її стадія, що робить її «процедурою в процедурі». Адже не всі нормативно-правові акти чи їх проекти проходять цю стадію під час процедури нормотворчості, тобто як стадія вона не є обов'язковою.

Як окрема процедура, експертиза на відповідність за Регламентом КМУ, проходить такі стадії: визначення відповідних актів права ЄС та зобов'язань України, проведення порівняльно-правового аналізу, формування довідки за результатами аналізу. Незважаючи на невелику кількість стадій, дана процедура є в числі основних та грає ключову роль в адаптації законодавства, оскільки саме вона вносить відмінність і перетворює звичайний процес нормотворчості в правову апроксимацію.

Варто зазначити, що відносно законопроекту (внесеного будь-яким суб'єктом права законодавчої ініціативи) експертиза на відповідність НПА *acquis* ЄС здійснюється після його реєстрації у ВРУ: після визначення комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції належності (далі – Комітет ВРУ з європейської інтеграції) НПА до відповідної сфери регулювання в ЄС проект НПА відправляється Урядовому офісу на проведення такої експертизи [6]. Однак, зазначене не зафіксоване в Регламенті ВРУ, що створює складність в розумінні послідовності здійснення законотворення.

Також, Урядовий офіс проводить експертизу проектів нормативно-правових актів, інших документів, внесених до Кабінету Міністрів України, на предмет їх відповідності програмним документам у сфері європейської інтеграції та цілям Угоди, за результатами готує висновки та рекомендації; проводить в установленому порядку експертизу на відповідність проектів нормативно-правових актів, які вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України, міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, а також врахування права Європейського Союзу (*acquis* ЄС); забезпечує здійснення перекладу *acquis* ЄС на українську мову, оновлення глосарія термінів *acquis* ЄС [12].

Наведене вище дає змогу стверджувати, що чинне законодавство передбачає повторення визначення відповідності для законопроектів: (1) КМУ (через Урядовий офіс) здійснює експертизу на відповідність проектів актів внесених на розгляд КМУ (в т.ч. законів); (2) Комітет ВРУ з європейської інтеграції здійснює оцінку відповідності законопроектів; (3) Уповноважений ЦОБВ у сфері адаптації

законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – Уповноважений ЦОВВ) (фактично це Урядовий офіс) здійснює експертизу на відповідність зареєстрованих у ВРУ законопроектів. Враховуючи ще й оцінку відповідності, яку здійснює суб'єкт нормотворчості перед внесенням законопроекту до ВРУ, виникає питання доцільності такого закріплення, адже це вносить плутанину та створює перепони до розуміння порядку здійснення, ускладнює процес нормотворчості та, відповідно, досягнення результатів такої діяльності.

Аналіз процедури експертизи на відповідність дає змогу виділити наступні проблеми: формальне (в Регламенті ВРУ та Загальнодержавній програмі) дублювання діяльності з визначення відповідності (оцінки/експертизи) законопроекту Комітетом ВРУ з європейської інтеграції та Уповноваженим ЦОВВ; імовірність потрійного проходження законопроектом цієї експертизи; фактичне без відповідних на те повноважень здійснення експертиз проектів законів Урядовим офісом; відсутність чітко визначених стандартів (структури та змісту) до висновку за результатами проведення експертизи. Такий стандарт чітко прописаний (із шаблоном довідки) лише щодо опрацювання Урядовим офісом проектів актів КМУ у Регламенті КМУ. Аналіз зроблених висновків Комітету ВРУ з європейської інтеграції та Урядового офісу свідчить про те, що їх структура вибірково збігається з тією, що прописана в Регламенті КМУ; існує плутанина із термінами (оцінка, експертиза, опрацювання на відповідність), а також з їх змістом.

Важливою процедурою як для нормотворчої діяльності, так і для процесу адаптації в цілому, є планування. Відомо, що якісно підготовлений план дій це майже половина успіху в досягненні мети та отриманні очікуваних результатів. Зважаючи на цю закономірність можна зробити висновок, що, приділяючи належну увагу плануванню адаптації законодавства до *acquis* ЄС, можна ефективно та якісно здійснити цю діяльність.

Загальнодержавна програма передбачає коротку процедуру щорічного планування в сфері адаптації законодавства, стадіями якої є: підготовка щорічного плану заходів з виконання Загальнодержавної програми Координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – Координаційна рада), погодження його з Комітетом ВРУ з європейської інтеграції та затвердження КМУ [6]. На сьогоднішній день дана процедура не виконується та відповідні плани не затверджуються. Як свідчить інформація із сайту ВРУ (<http://zakon3.rada.gov.ua>), останнім розробленим планом був План заходів щодо виконання у 2013 році Загальнодержавної програми, затверджений розпорядженням КМУ від 25 березня 2013 р. №157-р. Тому, подальший аналіз апелює до загального Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію.

Учасниками цієї процедури є ВРУ (через Комітет ВРУ з європейської інтеграції), Координаційна рада та КМУ.

Міністерства та інші ЦОВВ здійснюють планування щодо адаптації законодавства у відповідному напрямку в рамках їх повноважень (наприклад, пп. 77, 82 п. 4 Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України [11]) на підставі загального Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію. Окрім того, ЦОВВ також розробляють плани імплементації окремих директив та регламентів ЄС.

Так, станом на серпень 2017 року існують такі плани: План заходів з імплементації Угоди про асоціацію (загальний) [10], плани діяльності ЦОВВ з реалізації загального Плану заходів, окремі плани імплементації директив/регламентів ЄС.

На додаток до цього, з 31 травня 2017 року був змінений підхід до планування діяльності з виконання Угоди про асоціацію. Відтепер, основним документом, який регулює процедуру планування в цій сфері є Порядок планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію, затверджений постановою від 31 травня 2017 р. № 447 (далі – Порядок). Він передбачає створення плану заходів з використання інформаційної системи, яка є «єдиним інструментом планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди» (п. 15) [13].

Аналіз змісту даного документу свідчить про те, що він практично не прописує стадії розробки та затвердження плану, зокрема, не зазначає суб'єкта розробки плану заходів, що є, на нашу думку, суттєвим упущенням, оскільки розвиває відповідальність за цю діяльність. Порядок передбачає, що суб'єктом наповнення інформаційної системи є Урядовий офіс (п. 16), що в принципі говорить про те, що він і є тим відповідальним органом, який і розробляє план, і наповнює ним інформаційну систему. Однак, вважаємо, що використання цієї термінології в даному акті потрібно уточнити (розрізнити), адже «розробляти» та «наповнювати» є різними дієсловами: перше відноситься до змісту плану, а друге – до інформаційної системи.

ЦОВВ лише виконують та вносять пропозиції щодо змін у план заходів. Хоча на практиці ЦОВВ залучаються на етапі розробки планів: перед їх затвердженням Урядовим офісом вони відправляються на погодження у ЦОВВ відповідальний за певний напрям. Можемо припустити, що ця стадія не була включена в Порядок з метою спрощення процедури планування. Однак, керуючись лише формальним алгоритмом дій, є ризик того, що розроблені плани не будуть погоджуватися з відповідними ЦОВВ, що може значно знизити якість та виконаність таких планів.

Порядок передбачає такі стадії планування в сфері виконання Угоди про асоціацію: наповнення інформаційної системи, моніторинг з реалізації плану, внесення змін (розробка рекомендацій, аналіз та висновок Урядового офісу, розгляд пропозицій Урядового комітету з європейської інтеграції, розгляд документу КМУ, затвердження).

Відповідно, станом на серпень 2017 року ми маємо: з однієї сторони, спеціальну процедуру планування для сфери адаптації законодавства, яка не

виконується; розробником плану заходів за даною процедурою виступає Координаційна рада, яка наразі не працює; а, з іншої сторони, нову загальну процедуру планування, яка, по змісту (виконання Угоди), охоплює діяльність з адаптації законодавства; «єдиним» [13] розробником плану заходів (суб'єктом наповнення інформаційної системи) в цій процедурі є Урядовий офіс.

Зазначене створює плутанину як в планах (враховуючи ще ті, що діють до 2017) та регулюючому НПА, так і в інституції, яка відповідальна за розробку плану в сфері адаптації. Вирішення цих та інших проблем здійснення процедур адаптації, на нашу думку, повинне починатися із змін в правовому їх забезпеченні.

Висновки. Діяльність з адаптації законодавства базується на одній головній процедурі, яка вміщує в собі сутність цієї діяльності, – процедурі нормотворчості. Безпосередньо пов'язаними з нею, але водночас самостійними є процедури експертизи на відповідність, перекладу та планування.

Серед окреслених, слід виокремити проблеми у частині реалізації таких як експертиза на відповідність та планування адаптації законодавства. Такими проблемами є неузгодженість положень Регламентів ВРУ і КМУ та Загальнодержавної програми щодо експертизи на відповідність законопроекту; термінів, які використовуються при визначенні порядку здійснення процедури експертизи на відповідність, в регламентах та Загальнодержавній програмі; відсутність стандартів формування висновку за результатами проведення експертизи на відповідність; існування великої кількості розроблених планів/планів заходів, які важко узгоджуються між собою, ускладнюють їх виконання, моніторинг та обтяжують процес адаптації законодавства.

Щодо учасників процедур, то Урядовий офіс виконує більше завдань, ніж передбачено положенням про нього, а Координаційна рада взагалі не функціонує.

Відповідно, нами пропонується:

- внести зміни в існуючу або прийняти нову Загальнодержавну програму: чітко розрізнити та узгодити план заходів з адаптації з планом заходів з виконання Угоди, а також із планами законопроектної роботи ВРУ і КМУ; замінити «уповноважений ЦОВВ» на «Урядовий офіс» для формалізації фактичного виконання останнім відповідних процедур;

- замінити в адаптаційних та євроінтеграційних положеннях Регламенту КМУ посилення на Секретаріат КМУ посиленням на Урядовий офіс;

- узгодити діяльність із визначення відповідності суб'єктом нормотворчості, Комітетом ВРУ з європейської інтеграції, Урядовим офісом шляхом внесення змін у відповідні НПА;

- внести зміни в новий Порядок планування, моніторингу і оцінки результативності, якими чітко передбачити стадії розробки, узгодження та затвердження плану заходів з виконання Угоди про асоціацію;

- забезпечити роботу Координаційної ради для виконання процедури планування адаптації законодавства.

Перспективи подальших наукових розвідок. В подальших дослідженнях необхідним є дослідження процедур контролю, моніторингу та оцінки ефективності/результативності.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). — К: Видавництво «Юридична думка», 2004.- 584 с.

2. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) / Г.В. Атаманчук/: Учебное пособие. — М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. — 302 с. — (Энциклопедия управленческих знаний)

3. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. — М.: Инфра-М, 1999. — 790 с.

4. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне/ Переклад з франц. В. Шовкуна. — Київ: Основи, 1993. — 165 с.

5. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. — К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. — 2011. — 692 с.

6. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

7. Лазарев Б.М. Управленческие процедуры / Б.М Лазарев. — М.: Наука, 1988. — 272 с.

8. Методика проведення аналізу впливу регуляторного акта, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308 (із змінами)

9. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. — М.: Сов. энциклопедия, 1973. — 846 с.

10. План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. №847-р

11. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. №32

12. Положення про Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 року № 346. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-%D0%BF>

13. Порядок планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію, затверджений постановою від 31 травня 2017 р. №447

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. №512 «Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*»

15. Регламент Верховної Ради України, затверджений законом України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI

16. Регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. №950

17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Gavrilyuk G.I.

*Candidate of History,
Associate Professor of Department of
Philosophy and Political Science,
Kharkiv State Academy of Culture*

DEFECTIVE DEMOCRACY PHENOMENON IN THE CONTEXT OF THE THIRD DEMOCRATIZATION WAVE

Summary: The defective democracy is viewed as an eligible type of a political regime resulting from the political regimes' massive shift towards democracy during the third wave of democratization. Distinction between authoritarianism, defective democracy and democracy was made based on the democratic procedure and rule legitimacy criterion. Delegative democracy, hybrid regime and electoral authoritarianism are understood as subtypes of the defective democracy. The current defective democracy has been proved to be a regime characterized by uncertainty about democratic procedure functioning and originating from noncooperative or "defective-democracy-pact-limited" democratic transit within the third wave of democratization.

Keywords: defective democracy, delegative democracy, hybrid regime, electoral authoritarianism, wave of democratization, noncooperative democratic transit.

Statement of the problem. The world studies of politics science and its historical perspectives show variability and uncertainty that is not peculiar for scientific cognition. Within the most part of previous century, many political theorists pointed out formal nature of the democracy, criticized its disadvantages and accused the idea of priority of democratic development of a human "as hypocrisy and discarded it in favor of allegedly more practical ideas" [1, p.11-12].

80s of XX century are characterized by radically different idea of democratic transit as a prevailing and almost inevitable trend of global political development. In this context, the democracy was considered as the most preferable and tangible result. This optimistic view was based on "electoral democracy" criterion and related quantitative approach to the analysis of perspectives and possibilities of the democracy.

The notion of electoral democracy derives from "minimalist definition" of J. Schumpeter and provides for the availability of "procedural minimum" [2, p.108] or "limited quantity of tools for implementation of governmental policy" [3, p.22] for regimes that pretend to be democratic. This includes, at least, regular electoral competition of elites in the struggle for governmental power, unpredictability of election results and inability to change them.

International civil society advocacy organization *Freedom House*, considering the need in the system of determined empirical indexes that would verify its own monitoring programs, has transformed electoral democracy into the democracy and authoritarianism criterion.

According to its experts, electoral democracy is identified by the following procedural element:

- a) Competitive, multiparty political system;
- b) Universal right of suffrage for all adult citizens;
- c) Regular performance of contested elections with ballot voting, sufficient safety and in the absence of mass manipulations that misrepresent the will of the society;

d) Significant access of main political parties to the voters through mass media and open political agitation [4, p.716].

This criterion allows progressive quantitative predominance of democracies over authoritarianism in the modern world (from 53% in 1992 to 64% in 2015 [5]) and justifying the scientific community's opinion that the democracy lacks viable alternatives by this dynamics. By default, it was understood that overcoming the barrier of electoral democracy is the determining factor of democratic transit, which makes problem of transformation of the regime into liberal democracy that requires a "significant amount of civil liberties" a matter of time.

However, such an opinion very quickly got the name "electoral delusion". Late 20th century gave rise to the awareness that democratic transit, even if the regime reaches the parameters of electoral democracy, "does not always lead to the establishment of a liberal democracy of the Western type", democratic institutional design can be filled with "other content" and formal democratic procedures can "be used as facade that conceals authoritarian practices" [2, p.105].

The awareness of the incomplete scientific validity of the minimalist approach to the definition of democracy actualized the task of achieving conceptual clarity in the solution of this issue and, as a side effect, gave rise to the problem of democracies "with adjectives" [6]. This concept of American researchers D. Collier and S. Levitsky, for the first time, has united democracies with special institutional features, "diminished" forms of democracy, which "partially overlap each another in the most varied way" [7, p. 11] and non-democracies that are different from authoritarianism.

The importance and urgency of the study of such regimes is proved by empirical data. Thus, Economist Intelligence Unit, in its *Democracy Index* research project, has analyzed the level of democracy development in 167 countries where 24 were referred to "full democracies", 52 to "flawed democracies", 39 to "hybrid regimes" and 52 to "authoritarian regimes" [8, p.3-8]. In

other words, 91, or 54.49% of the studied regimes, were defined as intermediate regimes between democracy and authoritarianism. The Russian political scientist V. A. Ryabushkina has interpreted the results of the program *Freedom in the World* from the perspective of her own methodology and received almost the same result: out of 193 monitored countries, 78 were liberal democracies, 90 (44.63%) were quasi-democratic and 25 were rendered to authoritarian regimes [2, p.110-111].

As we can see from both studies, the regimes that are neither democracies nor authoritarians make the largest groups. These groups include Ukraine that is determined as hybrid regime by *Democracy Index* [8, p.6] and *Nation in Transit* [9, p.14]. Moreover, *Freedom in the World* determines Ukraine as partially free democracy [10, p.24].

Analysis of recent research and publication.

The literature on intermediate political regimes is rather vast and includes various concepts. However, it is contradictory and is far from any systematization and terminological determination.

The line of author's reasoning and conclusions are mostly based on F. Schmitter on "democraduras" and "dictablandas" [11, p.128-129], T.L. Karl on "hybrid regimes" [12], G. O'Donnell on "delegative democracies" [11, p.145-160], L. Diamond on "electoral democracies" and "pseudodemocracies" [7, p.13-15], K. Jagers and T. Gurr on "unconnected democracies" and "unrelated autocracies" [13], T. Carothers on the suspension of regimes in the "gray zone" under the influence of "feckless pluralism" or "dominant-power politics" [14, p.9-14], as well as A. Sheddler's concept of "electoral authoritarianism" [15, p.1-23].

A special attention is paid to works of D. Collier and S. Levitsky [6], A. Armony and E. Shamis [16] that review and critically determine special terms used to describe special types of authoritarianism, democracy and intermediate political regimes.

To mark regimes that combine elements of democracy and authoritarianism, the term "defective democracy" was selected. The author of this term is German political scientist H.-J.Lauth [17].

This term seems most successful by two reasons. First, it supports the scientific tradition of giving the name "democracies" to all regimes that differ from dictatorships. Secondly, the word "defect" has the meaning of "deficiency", "disadvantage", "incompleteness", "imperfection", that allows the combination of "imperfect" democracies and "incomplete" authoritarianism under proposed name.

The purpose of the article is to determine the origin of defective democracies, identify the specific features of the political processes that give rise to them and justify the criterion of their delimitation from democracies and autocracies.

Presentation of the main research material. The theories that describe trends of global political development give the answer to the question about the origin of defective democracies.

The classical concept of American political scientist S. Huntington describes the process of world democratization through the metaphor "waves".

The "wave of democratization" contains information on the number of democratic transits that took place over a certain time. "Reverse wave" is a combination of a unique report on their results and data on the number of de-democratization processes observed outside democratization wave. The algorithm for extracting the information is as follows:

a) the mention of a country in the context of democratization wave and its omission in the context of respective reverse means democratic transit with the establishment of a liberal democracy;

b) the mention of the country in the context of democratization wave and respective reverse indicates either the failure of democratic transit in the form of establishment of autocratic regime or the de-democratization process;

c) the mention of the country in the context of the first wave of democratization and the second reverse suggests the de-democratization of the political system.

The use of the algorithm suggests that, according to S. Huntington [18, p.24-25], the first wave of democratization (1828 – 1926) comprised 33 democratic transits, 19 of which resulted in establishment of liberal democracies. The reduction in the number of democracies by 22 units during the first reverse suggests the availability of 14 unsuccessful transit completions and 8 cases of de-democratization of the political system due to the occupation of the country during the Second World War. The second wave of democratization (1943 – 1962) included 41 democratic transits, 20 of which have ended with the transition to liberal democracy (including 6 cases of redemocratization of states liberated by the Allies and 3 cases of forced democratization of countries that lost the war). The decrease in the number of democracies by 22 units during the second reverse suggests the failures of the 20 transits and two cases of de-democratization caused by internal causes (Greece and Chile).

According to the data of the program *Freedom in the World*, the third wave of democratization, covered about 95 democratic transits [5] and, apparently, ended in the period from 1998 to 2006, since which the increase in the number of democracies ceased to correspond to the Huntington criterion of "significance". The inability to sum up its results using the concept of the "third reverse wave" suggests the exhaustion of the possibilities of S. Huntington's binary approach that offers only two possible endings of democratic transit: the transition to democracy or a return to autocracy. The analysis technique was brought down by the predominance of transitions to regimes that differ from both democracy and autocracy. It was within the third wave of democratization that the number of transitions to defective democracy "significantly exceeded" the number of transitions in any other direction.

The significance of the third wave as a source of defective democracy brings with it a focus on the criticism of S. Huntington's conclusions. While studying democratization processes in historical perspective, German political scientist D. Berg-Schlosser has disclosed periods of "long-term" and "sharper" changes.

He suggested calling the former periods “long waves” and the latter “forks” that implies certain critical moments, when a series of related events occur in a relatively short period. According to D. Berg-Schlusser, “fork” implies “variability, the emergence of various possible trajectories of further development” [19, p.98]. Therefore, “forks” unlike “reverses” can be favorable and unfavorable, which makes it possible to date the beginning of the third wave by the last favorable fork in 1989-1990 rather than Portuguese events of 1974. In this case, according to *Democracy Index*, none of the third wave democracies will fall into the category of “full”, or liberal democracies. This fact will significantly increase the homogeneity of its results.

Each democratization wave has its original and unique content, which affects the understanding of the nature of democratic reforms. For the first wave, democratic transformation means the rise of a small number of regimes based on universal suffrage and formal government accountability to parliament. For the second, such transformation means the transition to a regime that corresponds to the generally known parameters of the R. Dal’s “polyarchy” or L. Diamond’s “liberal democracy”. As to the third wave, the democratization is equivalent to a massive shift in political regimes towards democracy in the form of substitution by defective democracy of that position on political regimes scale, which was previously referred to authoritarianism.

The constitution of defective democracy as a complete type of political regime requires the development of a criterion that separates authoritarianism, defective and liberal democracies. It is appropriate to recognize the legitimacy of democratic / undemocratic procedures and rules as such criterion. In this context, regime where only democratic procedures are legitimate will be considered as liberal democracy. They are considered as a norm since they are agreed by elites and perceived by the masses in the course of democratic transit. In case of authoritarianism, only undemocratic procedures are recognized as the norm since the ruling group is not bound by any obligations before other groups.

In defective democracies, the notion of the norm loses the certainty, which allows a combination of legitimacy as both democratic and undemocratic procedures. This is due to unresolved issue of normality in the process of democratic transit.

The use of criterion of procedure legitimacy at different levels of the political process makes it possible to distinguish three subtypes of defective democracy.

The first subtype admits the legitimacy of both democratic and undemocratic procedures at the level of political decision-making with the exclusive legitimacy of democratic procedures at the electoral and legislative levels.

G. O'Donnell considered the pure form of such regime (with the legitimate domination of undemocratic procedures at the appropriate level) as “delegative democracy”. Such a subtype satisfies the minimalist criterion of electoral democracy and may be considered as democracy, which has been done already by transitol-

ogy. The achievement of legitimate domination of democratic procedures at the level of political decision-making in the process of consolidation of democracy results in the de-legitimization of undemocratic procedures and the transition to liberal democracy.

The second subtype of defective democracy is characterized by the legitimacy of democratic and undemocratic procedures at the level of the electoral process with the predominance of undemocratic procedures at the level of political decision-making and the exceptionality of democratic procedures at legislative level.

Such a subtype is balanced on criteria of electoral democracy, which makes it possible, thanks to T.L. Karl, to call it as “hybrid regime”. Such regimes can no longer be considered as democratic in general, which does not prevent perceiving some of them as democracies on exceptional basis. The definition of these regimes prompted the development of the whole concept of “defective democracy”.

The third subtype of defective democracy is based on the joint legitimacy of democratic and undemocratic procedures in the legislative process with the predominance of undemocratic procedures at the political and electoral levels. Such a subtype no longer satisfies the criterion of electoral democracy and can not be attributed to democratic. In science (A. Shedler), it is called “electoral authoritarianism”. These regimes differ from authoritarian regimes by maintaining some degree of legitimacy of democratic procedures at all political levels with their probable dominance at the level of the legislative process. The achievement of the legitimate domination of undemocratic procedures at the last level (the collapse of parliamentarism) results in de-legitimization of democratic procedures and the transition to authoritarianism.

The key to understanding of the causes of defective democracies is to be found in the notion “Democratic pact”.

Successful democratic transits of the first and second waves had a pact character. Undemocratic procedures at the electoral and legislative levels lost legitimacy already at democratization phase, i.e. in directly in the process of democratic transformation. The problem of approving democratic procedures left the political agenda. Elites who deny them at specified levels have been marginalized in the socialization phase of democracy. The main result of the pact transitions to democracy have become delegate democracies, which then transformed into liberal democracies in the process of consolidation.

In the third wave of democratization, noncooperative transitions to democracy, which introduced democratic procedures, but could not take them beyond electoral competition, were predominant ones. The result of noncooperative transit was defective democracies, the subtype of which is determined by the correlation of forces of democratic and authoritarian elites.

The absolute innovation of the third wave of democratization was post-Soviet democratic transit on the basis of the “pact for defective democracy”, i.e. an elite agreement on the legitimization of undemocratic procedures at the electoral level under certain conditions.

Democratic transits of this kind led to the formation of “frozen” hybrid regimes.

Conclusion. Thus, modern defective democracy is one of the main types of political regimes that is characterized by uncertainty in terms of functioning of democratic procedures and is considered to be a product of noncooperative or limited “pact about defective democracy” within the third wave of democratization.

References:

1. Ревель Ж.-Ф. Відживлення демократії / Ж.-Ф. Ревель; [пер. з франц. З. Борисюк, О. Хома]. – К.: Критика, 2004. – 592 с.
2. Рябушкина В. А. Современные квазидемократии / В. А. Рябушкина // Полития. – 2008. – № 4. – С. 105 – 121.
3. Тилли Ч. Демократия / Ч. Тилли; [пер. с англ. Т. Б. Менская]. – М.: Ин-т общественного проектирования, 2007. – 264 с.
4. Piano A. Freedom in the World 2004. The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties / A. Piano, A. Puddington (eds.) – N. Y. : Freedom House; Lanham, Md.; Oxford: Rowman and Littlefield, 2004. – 736 p.
5. Electoral Democracies. [Electronic resource]. – Access mode: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/Electoral%20Democracy%20Numbers%2C%20FIW%201989-2016.pdf>
6. Collier D. Democracy with adjectives. Conceptual Innovation in Corporative Research / D. Collier, S. Levitsky // World Politics. – 1997. – Vol. 49. – № 3. – P. 430 – 451.
7. Даймонд Л. Прошла ли «третья волна» демократизации? / Л. Даймонд // Полис. – 1999. – № 1. – С. 10 – 25.
8. Democracy Index 2014. Democracy and its Discontents. A Report from the Economist Intelligence Unit. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sudestada.com.uy/Content/Articles/421a313a-d58f-462e-9b24-2504a37f6b56/Democracy-index-2014.pdf>
9. Nation in Transit 2015: Democracy on the Defensive in Europe and Eurasia. [Electronic resource]. – Access mode: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_NIT2015_06.06.15_FINAL.pdf
10. Freedom in the World 2016. Anxious Dictators, Wavering Democracies : Global Freedom under Pressure. [Electronic resource]. – Access mode: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf
11. Глобальне відродження демократії / [за ред. Л. Даймонда, М. Ф. Платтнера ; науч. ред. Є. Виноградова] ; пер. з англ. С. Чучман, В. Лебедєв, І. Малуґа, С. Виноградов. – Львів : Ахілл, 2004. – 464 с.
12. Karl T. L. The Hybrid Regimes of Central America / T. L. Karl // Journal of Democracy. – 1995. – Vol. 6. – № 3. – P. 72 – 86.
13. Jagers K. Tracking Democracy’s Third Wave with the Polity III Data / K. Jagers, T. R Gurr // Journal of Peace Research. – 1995. – Vol. 32. – № 4. – P. 469 – 482.
14. Carothers T. The End of the Transition Paradigm / T. Carothers // Journal of Democracy. – 2002. – Vol. 13. – № 1. – P. 5 – 21.
15. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition / [Schedler A., Munck G. L., Hartlyn J. and others] ; ed. by A. Schedler. – Boulder; London : Lynne Rienner Publishers, 2006. – XI + 267 pp.
16. Armony A. C. Babel in Democratization Studies / A. C. Armony, H. E. Shamis // Journal of Democracy. – 2005. – Vol. 16. – № 4. – P. 113 – 128.
17. Lauth H.-J. Dimensionen der Demokratie und das Konzept defekter und funktionierender Demokratien / H.-J. Lauth // Demokratie: Entwicklungsformen und Erscheinungsbilder im interkulturellen Vergleich / [eds. G. Pickel, S. Pickel, J. Jacobs]. – Frankfurt (Oder); Bamberg: Sripvaz-Verlag Jörg Bremer & Christoph Krauskopf, 1997. – S.33 – 53.
18. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон ; [пер. с англ. Л. Ю. Пантина]. – М. : РОССПЭН, 2003. – 368 с.
19. Демократизация: учеб. пособие / [сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бернхаген, Р. Ф. Инглхарт, К. Вельцель] ; пер. с англ. под науч. ред. М. Г. Миронюка. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. – 708 с.

A. Petrov

*Applicant of the Department of Political Science
Kyiv National Taras Shevchenko University*

A. Петров

*Здобувач кафедри політології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

CRISIS SPECIFICITY IN THE ENVIRONMENT OF INTERNATIONAL INTERACTIONS ХАРАКТЕРИСТИКА КРИЗИ В СЕРЕДОВИЩІ МІЖНАРОДНИХ ВЗАЄМОДІЙ

Summary:

International crises are dangerous episodes that can be destabilizing not only to the actors directly involved but also to the entire international system. Crises can present overwhelming challenges to established institutions and change forever the distribution of power. It is suggested that the stability of a political regime is demonstrated by its ability to avoid transformation as well as breakdown at times of crisis when the continuity of the regime’s identifying characteristics is threatened.

The concept of «crisis» is rather vague and diffuse. This is not only the case in the public debate, but also in the political science literature. Despite its frequent use, no collectively accepted definition of a crisis exists. How to define the word crisis has been a problem for decades.

The basic aims of this study are to present different views on international crises, to gain an understanding of the strengths and weaknesses of the literature on crisis definitions, and to develop an agenda for future research on international crisis management. In addition, we examined and compared several prominent 20th century international crisis waves in historical context by means of a wide range of general and special scientific methods.

International crisis management has undergone a significant transformation in recent years. Its expansion in terms of tasks and timelines and the increasing number of actors involved have made effective coordination of activities and instruments an urgent priority.

Key words: crisis; international crisis; foreign policy; crisis wave; crisis management.

Анотація:

Акцентовано увагу на небезпечності міжнародних криз, які можуть стати дестабілізуючим чинником не тільки для акторів, що безпосередньо беруть участь у них, а й для всієї міжнародної системи. Кризи можуть становити загрозу переважно для установ, що вже сформувались, і назавжди змінити розподіл влади. Поняття «криза» – доволі розпливчате. Воно є причиною не тільки суспільної дискусії, його досліджують і в політичній науковій літературі.

Незважаючи на постійне використання, загальноприйнятого визначення поняття кризи не існує. Головна мета нашого дослідження – представити різні погляди на міжнародні кризи, отримати уявлення про сильні та слабкі сторони висвітлення визначення кризи в літературі, отримати уявлення про процес міжнародного антикризового управління. Використовуючи широкий спектр загальнонаукових та спеціальних наукових методів, головну увагу акцентовано на дослідження і порівняння декількох відомих хвиль міжнародних криз в історичному контексті ХХ століття.

Ключові слова: криза; міжнародна криза; зовнішня політика; хвиля кризи; антикризове управління.

Постановка та актуальність теми дослідження. Вибір теми статті зумовлений потребою аналізу політичних криз, які зачіпають основу світової політичної системи – національні держави. Зовнішньополітичні кризи обумовлені міжнародними суперечностями і конфліктами та зачіпають відразу декілька держав, що залишаються в сучасному світі головними учасниками міжнародних відносин. Важливо пам'ятати, що кризи можуть бути дестабілізуючим чинником та становити загрозу не тільки для акторів, які безпосередньо беруть участь у них, а й для всієї міжнародної системи.

Аналіз останніх публікацій. Зазначену проблему у своїх працях досліджують як закордонні (Г. Алмонд та С. Верба «The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations», О. Ісіар «Definition and management of international crises», П. Свенсон «Stability, Crisis and Breakdown» та ін.), так і вітчизняні (І. М. Клим «Політична криза: аналіз і технології врегулювання в сучасній Україні», В. М. Розумюк «Еволюція постбіполярного світу: проблеми та перспективи», М. Ф. Івашов «Виклики і загрози епохи глобалізації») автори.

Мета та завдання дослідження. Метою пропонованої статті є теоретичний огляд розуміння поняття кризи та антикризового управління. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі дослідницькі завдання:

- дослідити концептуальні основи розуміння понять «криза» та «антикризове управління»;
- визначити основні характерні риси кризи як явища;
- проаналізувати основні міжнародні кризові ситуації в історичному контексті протягом ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Поняття «криза» увійшло в міжнародну політику як ситуація «Крім війни та миру» («Jenseits von Krieg und

Frieden») в німецькій літературі – там, де є криза, немає жодної війни, але немає й жодного миру («ні війни, ні миру») [7]. Існують два загальних підходи до розуміння поняття кризи у світовій політиці: змістовний та процесуальний. Змістовний підхід пов'язаний зі змістом кожної кризи, проблеми. Прихильники цього підходу розглядають передусім визначення та наслідки кризи. Процедурний підхід пов'язаний з формування загальних теорій про кризи. Його мета – зосередитися на загальних характеристиках усіх видів криз без аналізу їхніх конкретних предметів або змісту [8].

Як зазначають британські дослідники Домінік Кокрем (Dominic Cockram) та Клаудія Ван Ден Хейвел (Claudia Van Den Heuvel), ключовими у цих підходах є такі визначення поняття «криза»: 1) *нестабільності* чи *зміни*; 2) *загрози*, що є визначальними чинниками кризи, коли вона виходить за рамки нормального і спричиняє нестабільність або зміни в організації чи системі та може становити загрозу для її майбутнього [5].

Підхід системного структурного функціоналізму американських політологів Сідні Верба (Sidney Verba) та Габрієл Алмонд (Gabriel Almond) дає змогу розглядати політичну кризу як процес, пов'язаний з викликами щодо існування та усталених зразків функціонування політичного режиму. Політична криза концептуалізується як порушення стабільного функціонування політичної системи, своєрідне відхилення в життєдіяльності суспільства загалом. Головною метою політичного процесу за таких умов стає збереження традиційних параметрів функціонування системи [3, с. 2].

Як зауважує турецький дослідник, професор Омар Гоксел Ісіар (Ömer Göksel İşyar), кризи можуть іноді дозволити нормалізувати поточну або потенційно хаотичну ситуацію. Якщо раптовий розпад СРСР можна розглядати як хаотичну ситуацію

через його руйнівні результати для балансу та/або порядку колишньої системи, то, на думку дослідника, також може бути правильним те, що асиметрично структурована Іракська криза 1991 року сформувала зручне середовище для нових ідей на шляху до будівництва нового світового порядку.

У міжнародних відносинах кожна криза може зробити державу переможцем або переможеним. У такому контексті кризову ситуацію можна розглядати як можливість отримати щось. Передусім для того, щоб мати змогу скористатися такою кризою, необхідно мати добре організовану програму антикризового управління. Прогнозування кризи є одним з головних етапів успішного управління. Окрім того, міжнародний актор повинен підготувати себе до майбутньої кризової ситуації, бути підготовленим до антикризового управління і навіть повинен намагатися усунути її. Проте необхідно завжди пам'ятати, що не існує розробленого методу, щоб знищити процес формування кризи. В умовах кризи існує елемент невизначеності, який вимагає прийняття рішень на основі нечіткої картини ситуації [8].

Незважаючи на постійне використання, загальноприйнятого визначення поняття кризи не існує. Визначення цього поняття було проблемою протягом багатьох десятиліть, де йому надавали різні значення [5]. Нідерландський політик Ю. Розенталь (U. Rosenthal) зазначав: «Криза – це ситуація, позначена високою небезпекою, станом непевності, відчуттям невідкладності». Автор у своєму визначенні наголосив на ситуації небезпеки та загрози. Такого ж погляду дотримуються й інші науковці [1].

Дослідницький центр кризових держав (Crisis States Research Centre) використовує розуміння кризової держави як держави, яка перебуває у стані сильного стресу, коли правлячі інститути зіштовхуються з серйозними розбіжностями і потенційно не в змозі управляти конфліктами та потрясіннями (існує небезпека розпаду держави). Це не обов'язкова умова, проте умова у певній точці часу: держава може досягти «кризового стану» і «видужати» або ж залишатися в умовах кризи протягом відносно тривалого періоду часу, або кризовий стан може «вирішитися» і зникнути. Такий процес може привести до утворення нових держав, війни і хаосу або до консолідації «старого режиму». Також можуть існувати конкретні «кризи» в рамках підсистем держави – економічна криза, криза охорони здоров'я, як ВІЛ/СНІД, криза громадського порядку, конституційна криза. Підсистемна криза може бути доволі важкою і/або затьяжною, що спричинить узагальнений стан кризової держави. На противагу кризовій державі, існує поняття «стійкої держави», де установи зазвичай справляються з конфліктами, управляють піддержавними кризами [6].

Скотт Фланеган (Scott Flanagan), американський дослідник, наголошує, що коли він говорить про «системну кризу», то обмежує своє визначення тими проблемами, які загрожують конституції державного устрою. Автор вказує на виклики у системі

як «позалегалі засоби протесту», такі як громадянська непокоря, страйки, вбивства, саботаж, безладдя і т. д. У такому контексті С. Фланеган погоджується із Еккартом Ціммерманом (Ekkart Zimmermann) і Леонардо Морліно (Leonardo Morlino), які вважають, що будь-який тип політичного насилля може постати проблемою, що може спричинити руйнування політичної системи. Навіть якщо застосовування політичного насилля у кризових ситуаціях можна виправдати, усе ж визнати його визначною особливістю кризи видається недоцільним [10].

У світовій політичній історії минулого століття було чотири хвилі або низка важливих міжнародних криз (кінець XIX – XX ст.) за участю декількох важливих військових і дипломатичних зіткнень між світовими акторами, які постраждали під час цих міжнародних кризових періодів.

Перший з цих кризових періодів (1904–1914) відзначався певними політичними та військовими угодами між великими державами Європи. Своєрідний період відносно незбалансованої стабільності розпочався після 1904 р., останнього року у періоді (1870–1904) стабільності та дипломатичного балансу, заснованого на перевазі Німеччини у Європі. Упродовж цього періоду існувала система контрастних альянсів, створених між Тевтонським (німецьким) і слов'яно-латинським блоками. Союзи намагалися активізувати використання спільних структур інтересів шляхом створення секретних пактів один проти одного. Між альянсами посилювалася ще й колоніальна боротьба (наприклад, суперечності між Німеччиною та Францією через Марокко 1904–1911 рр., та австро-російська криза відносно Балкан 1908–1913 рр.).

Важкі відносини, які спостерігали перед тим, істотно вплинули на ці кризові явища, міжнародна система перебувала протягом певного періоду у стані між війною та миром. Важливі політичні дії деяких країн зробили серйозні технічні помилки, намагаючись вирішити кризу, оскільки вони не могли надати хорошу модель антикризового управління.

Друга хвиля міжнародної кризи відбулася в період між 1935–1939 рр. Аналітичні інтерпретації першого кризового періоду ще не були визначені до початку подій другої хвилі кризи. Незважаючи на те, що відбулося зростання в тенденції досягнення угоди до початку Другої світової війни, історичне тло того часу виглядало зовсім іншим. Не було жорсткої структури альянсу, незважаючи на відсутність між альянсами компромісу, ступінь гнучкості у системах була очевидно високою. Згідно зі стратегією примирення, Великобританія та Франція були відчутно відкриті для переговорів і угод. Кожну агресивну або широкомасштабну дію Третього рейху сприймали як прийнятну для іншої сторони для того, щоб зберегти мир. Іншими словами, вони намагалися чинити опір розв'язанню війни. Стратегію примирення розглядали того часу як найоптимальнішу для методу антикризового управління, проте вона також не запобігла війні. Можливо, це

був найважливіший «накопичений досвід» – не повинно бути жодних поступок агресивній політиці могутніх держав, такому ставленню необхідно негайно чинити опір. Хоча союзники намагалися 1938 р. застосувати на практиці нову стратегію, війна все ж розпочалася 1939 р. Вивчення міжнародних відносин, які стають інтенсивнішими та систематичнішими після Другої світової, вказали на прямий зв'язок між великими міжнародними кризами та війнами, які з них випливають.

Третій кризовий період у міжнародній системі – період «холодної війни», що тривав з середини 1940-х до початку 1990-х років. «Керівники» кризи набули певний досвід із попередніх міжнародних криз і намагалися не повторювати ті ж помилки. Насамперед, вони уникали використання стратегії примирення, надавали великого значення прагненням не зробити систему альянсу надмірно жорсткою і завжди намагалися перетворити строгу структуру у вільну біполярну; система стала складішою. Відомі кризи, такі як Берлінська криза 1948 р., Корея 1950 р., Суец 1956 р., Ліван 1958 р., Конго 1960 р., Берлінська стіна 1961 р. і Карибська криза 1962 р., можна навести як приклади. Карибська криза могла стати причиною ядерної війни між двома «полюсами», та, на щастя, світ уникнув цієї загрози шляхом ефективних заходів.

Початкові події четвертої хвилі кризи у міжнародній системі з'явилися спочатку у Східній Німеччині, а потім – у Центральній та Східній Європі в період між 1989–1990 рр. Розпад СРСР наприкінці 1991 р. спричинив міжнародну кризу. Кумулятивний ефект розпаду раптом спровокував багато інших мікрокриз у країнах по всьому СРСР. Головна причина цих криз – переважно локальні проблеми, відкладені під час «холодної війни». Ця ситуація зумовила такі кризи, як: іракська криза 1991–1992 рр., криза в Югославії 1992–1996 рр., криза в Косово 1999 р. і т. д. [8].

Аналізуючи сучасну міжнародну систему, можна констатувати, що вона постає унікальною у своїй історичній неповторності та надто традиційною з точки зору загальних принципів і закономірностей функціонування. Якщо попередні міжнародні системи утворювали і руйнували унаслідок великих спустошливих війн, то міжнародний порядок на початку XXI століття став логічним продовженням протистояння двох наддержав, яке лише умовно можна назвати війною. Сформована після Другої світової війни біполярна система поступово еволюціонувала від «жорсткої біполярності» другої половини 40–50-х років XX ст. до «м'якої біполярності» 70–80-х років, аж доки не припинила існування 1991 р. внаслідок самоліквідації одного з «полюсів». Крах СРСР означав остаточний занепад біполярної системи, проте на її уламках сформувався, швидше, новий світовий безлад, аніж новий світовий порядок.

Зникло «тяжіння» одного з силових полюсів й уся міжнародна система остаточно дестабілізувалася, тобто відбулася глибока та хаотична перебудова світової політики. Відповідно, міжнародна спільнота нині перебуває у стані транзиту, адже

сама назва – «постбіполярна міжнародна система» – вказує лише на історію її походження, а не на особливу специфіку. Формування та становлення нового міжнародного порядку відбувається сьогодні, отож доволі важко однозначно визначити стійкі тренди світового розвитку. Сучасні міжнародні відносини характеризуються низкою суперечливих процесів з безпрецедентною динамікою, причому постійно з'являються і проявляють себе нові чинники невизначеності [4].

Кінець XX – початок XXI століття красномовно демонструє небезпечну невідповідність між глобальним масштабом проблем і обмеженими, зазвичай, національно-державними засобами їхнього вирішення. Докорінна зміна міжнародної ситуації супроводжувалася появою нових гострих проблем, що мають загальний характер і виходять далеко за межі національних кордонів. Серед найнебезпечніших зовнішніх викликів і загроз нової епохи учені вирізняють: різку активізацію міжнародного тероризму; зростання міжнародної злочинності, кіберзлочинності, контрабанду зброї, торгівлю людьми, піратство та ін.

Прикладами кризових ситуацій наприкінці XX – на початку XXI століття можуть слугувати революції в Центральній-Східній Європі, війна у Перській затоці, розпад СРСР, події в Югославії, події 11 вересня 2001 р. у США, війна в Афганістані, війна в Іраку, «Арабська весна» 2011 р. [2].

Мінливий характер кризи змусив акторів безпеки удосконалити їхню реакцію. Отже, міжнародний антикризовий менеджмент останніми роками зазнав змін у трьох вимірах. По-перше, розширився спектр завдань. Якщо традиційні миротворчі операції спрямовані на стримування та скорочення військової ескалації, то сучасний антикризовий менеджмент націлений на соціальні, політичні та економічні перетворення з метою досягнення всеосяжного врегулювання конфлікту. Сьогодні завдання варіює від гуманітарної допомоги, фізичного захисту осіб до забезпечення верховенства закону та функціонування політичних інститутів, створення стабільних і самодостатніх соціальних та економічних структур.

По-друге, розширилися терміни антикризового управління, яке передбачає сьогодні початковий етап запобігання конфлікту, фактичне управління кризою, що охоплює гуманітарну інтервенцію, зміцнення та підтримання миру, та постконфліктне врегулювання. Антикризове управління ускладнюється необхідністю опрацьовувати перехід між різними фазами, які, крім того, часто частково збігаються.

По-третє, зросла кількість суб'єктів, що беруть участь (це частково пов'язано з розширеним спектром завдань). Самі ж актори з «кризового» регіону є втягнутими, їхня участь у вирішенні конфліктів – ключова для забезпечення його стійкості, на додаток до місцевої влади та управління. Це стосується політичних, релігійних, етнічних та інших соціальних груп, а також ЗМІ, ополченців, приватного сектору, організованої злочинності та відповідних сил з сусідніх регіонів.

У зв'язку з цим розширенням завдань, термінів і акторів, а також активізації взаємодії суб'єктів і завдань, значно зросла складність антикризового управління. Внутрішня та зовнішня координація усіх доступних інструментів і акторів, їхнє своєчасне та належне розгортання на різних етапах конфлікту, а також уточнення загальних цілей місії мають першочергове значення для забезпечення успішного реагування на кризу. Іншими словами, необхідна загальна, багатовимірна стратегія, яка координує широкий спектр міжнародних заходів у відповідь на кризи [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під кризою розуміють стадію загострення конфлікту, різке, раптове погіршення конфліктних відносин. Однак ситуація може розвиватися й у зворотному напрямі: не від конфлікту через його загострення – до кризи, а від загострення кризи – до розв'язування конфліктів.

У міжнародно-політичній науці під кризою розуміють національну і міжнародну ситуацію, за якої існує загроза для першочергових цінностей, інтересів або цілей актора. Ключова проблема кризи – сприйняття. Отож криза – це не тільки ситуація, яка докорінно відрізняється від звичайних подій, а й сприйняття подій як серйозної загрози національним інтересам і цінностям (погрози, яка виникає несподівано за дефіциту часу для прийняття відповідних дій) особами, що приймають рішення у сфері безпеки. Так само як і конфлікти, кризи в міжнародних відносинах неминучі; вони вимагають управління та врегулювання, а враховуючи можливість їхнього загострення та переростання у збройні зіткнення – активних заходів для їхнього попередження або уникнення шляхом використання національних і міжнародних інститутів.

Криза пов'язана з фактором часу: події під час кризи стрімко розвиваються (порівняно з їхнім звичним плином), а інститути та політики не готові до цього; криза характеризується інтенсивністю, ущільненням, напруженістю подій, що відбуваються, в результаті чого ускладнено швидке розуміння їхньої суті. Важливою рисою кризи є формування сприйняття подій, що супроводжують її, політичним класом, особами, що приймають рішення, населенням. Іншими словами, криза завжди має суб'єктивну сторону (її вважають загрозою), яка може навіть стати головною стороною її розвитку. Окрім того, криза часто (хоча не завжди) супроводжується жорстокістю, насильством, жертвами.

Список використаної літератури

1. Бредкіна І. К. Сучасні підходи до визначення поняття «криза» [Електронний ресурс] / І. К. Бредкіна, Ю. А. Сімах. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/2009new/3-brenkina.php>.
2. Івашов М. Ф. Виклики і загрози епохи глобалізації [Електронний ресурс] / М. Ф. Івашов. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npchdu_2012_186_174_18.pdf.
3. Клим І. М. Політична криза: аналіз і технології врегулювання в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ігор Михайлович Клим. – Львів, 2013. – 20 с.
4. Розумюк В. М. Еволюція постбіполярного світу: проблеми та перспектив [Електронний ресурс] / В. М. Розумюк. – Режим доступу : <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p05/ar299314.pdf>.
5. Cockram D. Crisis Management – What is it and how is it delivered? [Eelectronic resource] / D. Cockram, C. Van Den Heuvel. – Available at : <http://www.bcifiles.com/CrisisManagementMarch2012.pdf>.
6. Crisis, Fragile and Failed States Definitions used by the CSRC [Eelectronic resource]. – Available at : <http://www.lse.ac.uk/internationalDevelopment/research/crisisStates/download/drc/FailedState.pdf>.
7. Houben M. International Crisis Management: The Approach of European States [Eelectronic resource] / M. Houben. – Available at : http://books.google.com.ua/books/about/International_Crisis_Management.html?id=Uhr1U0aqn8sC&redir_esc=y.
8. Isyar Ö. G. Definition and management of international crises [Eelectronic resource] / Ö. G. Isyar. – Available at : <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/OmerIsyar.pdf>.
9. Moiling C. Comprehensive approaches to international crisis management [Eelectronic resource] / C. Moiling. – Available at : <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSS-Analyses-42.pdf>.
10. Svensson P. Stability, Crisis and Breakdown [Eelectronic resource] / P. Svensson. – Available at : https://tidsskrift.dk/index.php/scandinavian_political_studies/article/view/12931/24659.

Veselska M. V.*PhD student of Education Management Chair,
National Academy of Public Administration,
Office of the President of Ukraine, Kyiv.***Весельська М.В.***аспірант Національної академії
державного управління
при Президенті України*

**PROCEDURE FOR EVALUATION OF PROFESSIONAL ACTIVITY CIVIL SERVANTS IN THE
SFERE EDUCATION: LEGAL ASPECTS
ПОРЯДОК ОЦЕНИВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ
СЛУЖАЩИХ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

Summary. The article analyzes the current state of legal support for evaluating the professional activity of civil servants in general and in the sphere of education in particular. It is determined that evaluation of the results of the professional activity of civil servants in the field of education should promote the development of the employee, increase his responsibility for his professional activities and form the basis of the work of the personnel services.

Key words: evaluation, public servants, professional activity, education sector, legal aspects.

Анотация. В статье проанализировано современное состояние правового обеспечения оценивания профессиональной деятельности государственных служащих вообще и в сфере образования в частности. Определено, что оценивание результатов профессиональной деятельности государственных служащих в сфере образования должно способствовать развитию работника, повышать его ответственность за его профессиональные действия и составлять основу деятельности кадровых служб.

Ключевые слова: оценивание, государственные служащие, профессиональная деятельность, сфера образования, правовой аспект.

Постановка проблемы. Оценивание результатов профессиональной деятельности государственных служащих, как определенная процедура, является составной ежегодной аттестации работников органов государственной власти и осуществляется с целью выяснения их производительности, эффективности и результативности на должности. Эти результаты идут в основу программ поощрения и мотивации. Для госслужащего значимость оценки результатов деятельности должна заключаться в создании надежной основы для осуществления служебной карьеры. Итак, оценки государственных служащих в сфере образования является обязательной процедурой усовершенствования функционирования определенной организации, а с другой стороны способствует развитию работника, повышает его ответственность за его профессиональные действия и составляет основу деятельности кадровых служб.

Однако особенности, противоречия и изменения в нормативно-правовом обеспечении оценивания профессиональной деятельности государственных служащих в Украине в сфере образования в частности, не были предметом специальных исследований, особенно в контексте начатых в 2015 году изменений в государственной службе, что и обуславливает актуальность нашей статьи.

На сегодняшний день отсутствует действующее нормативно-правовое регулирование оценки профессиональной деятельности государственных служащих Украины вообще и в сфере образования в частности (Типичный порядок оценки результатов служебной деятельности государственных слу-

жащих [6]), что противоречит действующему Закону Украины "О Государственной службе" (статья 44, пункт 1). Сейчас на обсуждении Проект нового Типичного порядка оценки результатов служебной деятельности государственных служащих, который имеет существенные отличия по сравнению со старым, что дает возможность проанализировать различия и предложить рекомендации по его совершенствованию [7].

Анализ последних исследований и публикаций. Отдельным аспектам проблемы правового обеспечения профессиональной деятельности государственных служащих уделяли свое внимание отечественные ученые. Исследователи исходили из рассмотрения деятельности государственных служащих с позиций трудовых отношений (А. Аргунова [1]) и служебных отношений в сфере осуществления служебной деятельности в системе государственной службы местного самоуправления в Украине (Ю. Битяк [2]).

В частности А. Аргунова охарактеризовала основы правового обеспечения особенностей трудовых отношений работников государственной службы, обосновала целесообразность распространения общих норм трудового права на государственных служащих, аргументируя тем, что определение административно-правовой природы труда государственных служащих негативно скажется на их положении как субъектов трудовых правоотношений [1].

Результаты проведенного научного анализа конституционно-правовых основ государственной службы, ее социальные роли, функции, принципы и

задачи были использованы в ходе наших исследований.

В. Шатун утверждает, что оценка деятельности государственных служащих должна быть важным инструментом обеспечения объективного контроля за результатами деятельности органов и выдвигает требования по обеспечению четкой связи между планированием правительства, органов власти и государственных служащих. Отметим, что в контексте нашего исследования мнение ученого является актуальным и необходимым для реализации [8]. Исследователь С. Шевченко определяет следующие задачи по оценке результатов профессиональной деятельности государственных служащих:

- обеспечение государственного органа профессионально пригодными кадрами, а не только квалифицированными;
- повышение результативности труда, трудовой отдаче работника;
- максимальное приближение оценки к справедливой и объективной, что должно стимулировать дальнейший профессиональный рост государственного служащего [9].

При проведении исследования нужно обратить внимание на задачи выделенные ученым, поскольку, образованный по диплому не гарантирует готовности к работе в государственной службе, что и должно определяться оценкой профессиональной деятельности. И приближения к наиболее объективной оценке деятельности государственного служащего стимулировать его к повышению результативности труда. Также вопросы по оценке деятельности государственных служащих были предметом

исследования А. Пашко [4], А. Супрун [5], Н. Нижник [3] и других, проработанные исследования стали основой для начала анализа проблем правового обеспечения оценивания профессиональной деятельности государственных служащих в сфере образования Украины.

Цель осуществить сравнительный анализ правового обеспечения порядков проведения оценки результатов деятельности государственных служащих и выявить возможности для усовершенствования этой процедуры в Украине на современном этапе реформирования государственной службы.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных результатов. При анализе проекта Типичного порядка оценки результатов служебной деятельности государственных служащих (далее Проект Типичного порядка) и Типичный порядок оценки результатов служебной деятельности государственных служащих (Типичный порядок) нами было сопоставление по нескольким параметрам, а именно:

- концептуальные (цель, принципы, задачи и ожидаемые результаты работы (показатели исполнения))
- инструментальные (показатели оценки, организационное и методическое обеспечение, основания для проведения оценки)
- процессуальные (периодичность, субъект, который организует и проводит оценку, основания для проведения оценки, этапы оценки)
- результативные (форма полученных результатов, формы повышения квалификации).

Табл. 1. Сравнение типичных порядков оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих

Типичный порядок оценивания результатов служебной деятельности (утратил силу чин-ность 17.05.2016, основание <u>z0625-16</u>)	Типичный порядок оценивания результатов служебной деятельности (проект 2017)	
	Категория "А"	Категория "Б" та "В"
<i>Периодичность проведения</i>		
1 раз на год	1 раз на год	1 раз на год
<i>Цель</i>		
	определения качества выполнения государственным служащим поставленных задач, а также принятия решения о его премировании, планирование служебной карьеры, выявления потребности в профессиональном обучении	определения качества выполнения государственным служащим поставленных задач, а также принятия решения о его премировании, планирование служебной карьеры, выявления потребности в профессиональном обучении
<i>Принципы</i>		
законности, объективности, открытости	объективности, достоверности, доступности и прозрачности, взаимодействия и уважения достоинства	объективности, достоверности, доступности и прозрачности, взаимодействия и уважения достоинства
<i>Показатели оценивания</i>		
отсутствуют	результативности, эффективности и качества	результативности, эффективности и качества

<i>Организационное и методическое обеспечение</i>		
осуществляется службой персонала в государственном органе	осуществляется службой управления персоналом субъекта назначения	осуществляется службой управления персоналом субъекта назначения
<i>Основания для проведения оценивания</i>		
распорядительный акт руководителя государственной службы в государственном органе, список государственных служащих, результаты служебной деятельности которых подлежат оцениванию	приказ (распоряжение) субъекта назначения, в котором определен период, в течение которого должно быть проведено оценивание результатов служебной деятельности и список государственных служащих, результаты служебной деятельности которых подлежат оцениванию	приказ (распоряжение) субъекта назначения, в котором определен период, в течение которого должно быть проведено оценивание результатов служебной деятельности и список государственных служащих, результаты служебной деятельности которых подлежат оцениванию
<i>Субъект, который организует и проводит оценку</i>		
непосредственный руководитель по установленной форме или его заместитель	службой управления персоналом субъекта назначения	непосредственным руководителем или руководителем высшего уровня
<i>Этапы оценивания</i>		
самооценки; оценивания непосредственным руководителем или субъектом назначения; ознакомление государственного служащего с результатами оценивания; утверждение результатов оценивания	определение и пересмотр задач и КИР; оценочное собеседование, определения результатов оценивания и их утверждения.	определение и пересмотр задач и КИР; оценочное собеседование, определения результатов оценивания и их утверждения.
<i>Задачи и ожидаемые результаты работы (показатели исполнения)</i>		
имеющиеся прописываются непосредственным руководителем	имеющиеся прописываются непосредственным руководителем	имеющиеся прописываются непосредственным руководителем
<i>Форма полученных результатов</i>		
отрицательная, положительная или отличная оценки и их обоснования	отрицательная, положительная или отличная оценки и определяются в соответствии со значением итогового показателя	отрицательная, положительная или отличная оценки и определяются в соответствии со значением итогового показателя
<i>Формы повышения квалификации</i>		
может быть предложено участвовать в мероприятиях по повышению уровня профессиональной компетентности	предлагается индивидуальная программа повышения уровня профессиональной компетентности государственного служащего	предлагается индивидуальная программа повышения уровня профессиональной компетентности государственного служащего

Сравнивая определенные параметры проекта и Типового порядка можно сделать отдельные выводы, что:

- о концептуальные параметры идеологически одинаковые, но не учтены показатели для улучшения процедуры оценивания. Негативным аспектом в этих параметрах является формализм написания задач непосредственным руководителем (не имеет инструкции по написанию задач, которая повысила личную ответственность руководителя и снизила бы возможность формального переписывания должностных инструкций). Принципы оценки концептуально отличаются, однако остаются формаль-

ными не охватывая весь спектр проблематики оценивания профессиональной деятельности государственных служащих.

- о Инструментальные параметры, в соответствии с табл. Сравнение типичных порядков оценки результатов служебной деятельности государственных служащих, отличаются, поскольку имеют прописаны показатели оценки. Не согласованность определений “показатель” и ”критерий” для использования в этом нормативном документе не дают возможности осуществлять публичный контроль за деятельностью государственных служащих и проверять согласованность целей правительства, органов власти и работников.

- о Процессуальные параметры

Табл. 2. Характеристика процессуальных параметров

<i>Периодичность оценки</i>	есть определенность периодичности оценки, однако нет периодичности с которой нужно проводить дополнительные встречи между руководителем и подчиненным для уточнения текущих задач (возникающий при недостатках планирования профессиональной деятельности);
<i>Субъект, который организует и проводит оценивание</i>	не имеет различий, но учитывая, что в Проекте, в соответствии с Законом Украины "О государственной службе", происходит разделение по категориям должностей, то по сравнению с Типичным порядком появляется новый субъект оценивания для категории "А" (должностей государственных служащих), а именно: Служба управления персоналом субъекта назначения;
<i>Этапы оценивания</i>	имеют в проекте новые пункты: собеседование и расчет полученных результатов. Поскольку, не имеет соответствующего прописанного механизма действия этих позиций можно считать формальными и не действенными. Следует разработать соответствующую методику с нормативно-правовой основой для реализации этих позиций.

о Результативные параметры – выделяются недетализированностью форм получения результатов, носит рекомендательный характер.

Таким образом, анализ нормативно-правовой основы оценивания свидетельствует о существовании ряда проблем в этой системе. Кроме того имеющийся проект Типичного порядка оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих требует пересмотра и совершенствования. Однако это невозможно сделать без дополнительного разъяснительного механизма, который сможет объединить имеющиеся правовые документы по оцениванию профессиональной деятельности государственных служащих вообще и в сфере образования напрямую. Поэтому, необходимо для закрепления правовых концептуальных положений по оценке государственных служащих вообще и в сфере образования непосредственно с целью устранения негативных положений разработать методику, как инструмент или алгоритм реализации оценивания профессиональной деятельности государственных служащих в сфере образования и реализует административное решение целесообразности пребывания служащего в должности.

Методика оценки государственных служащих позволит реализовать и прояснить:

- периодичность встреч руководителя с подчиненным (для коррекции текущих задач, которые могут возникать при их реализации);

- разобщенность понятий: "критерий" и "показатель" (критерий – это основание для оценки, определения квалификации чего; мерило истинности, достоверности человеческих знаний, их соответствия объективной действительности, а показатель – это признак чего-то; наглядные данные о результатах работы);

- определенность показателей эффективности профессиональной деятельности государственных служащих в сфере образования предполагает выяснение условий, необходимых для ее организации и осуществления, а также структуры и особенностей самой профессиональной деятельности.

Такими условиями, по нашему мнению, целесообразно выбрать (по сравнению с требованиями

должностных профилей должностей, должностных инструкций и т.д.):

- уровень профессиональной компетентности государственных служащих и их соответствие занимаемой должности;

- наличие стратегического планирования деятельности и взвешенное тактическое управление, отсутствие перегрузок;

- конкретность субъекта, который организует и проводит оценку и пропишет нормы его работы; прописанность задач и ожидаемых результатов работы непосредственным руководителем (для избежания формального переписывания должностных инструкций и ответственности руководителя);

- обрентуваність форми полученных результатов, которая будет реальными последствиями реализации; конкретизированность задач собеседования как пункта обсуждения предложений государственного служащего для улучшения реализации целей организации;

- обоснованность личной ответственности каждого служащего за корректное выполнение профессиональной деятельности (ответственность чиновника за его профессиональные действия).

Государственная власть должна быть заинтересована в качественной профессиональной деятельности государственных служащих от политических влияний или соображений. Поэтому оценки государственных служащих должно быть важным инструментом обеспечения объективного контроля за результатами деятельности органов власти, выдвигает требования по обеспечению четкой связи между планированием деятельности правительства, органов власти и государственных служащих.

В ходе нашего исследования мы пришли к выводу, что выбор показателей эффективности деятельности государственных служащих в сфере образования должно осуществляться на принципах: соответствия целям и задачам органа исполнительной власти; удовлетворенности запросов (потребностей) граждан, как потребителей определенных административных услуг; врахуваності личностного человеческого потенциала госу-

дарственных служащих; определенности потребностей государственных служащих в обучении и развитии (инструмент диагностики).

Важность для работников можно определить следующими особенностями:

– механизм для поддержки личного развития и совершенствования деятельности;

– предоставляет возможность откровенного диалога между работником и непосредственным руководителем по качеству и стимулирования деятельности.

Имеющиеся рекомендации подтверждаются экспертами, которые разработали проект "Реформа управления персоналом на государственной службе в Украине".

Важно учитывать, что механизм оценки является прежде всего инструментом, должна использоваться для поиска путей совершенствования деятельности, а не усиливать функции контроля и наказания.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейшего развития в этом направлении. Разработка методики оценки профессиональной деятельности государственных служащих вообще и в сфере образования в частности позволит реализовать концептуальные положения Типичного порядка оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих. Структурность и учитываемость всего спектра правовых основ деятельности государственных служащих в сфере образования отбросит степень рисков в реализации нового Типичного порядка оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих.

Список литературы

1. Аргунова А. М. Трудовые правоотношения в сфере государственной службы [Электронный ресурс] / Анна Михаловна Аргунова // – 2013. – Режим доступа к ресурсу: file:///C:/Users/Marina/Downloads/app_2013_27_15.pdf.

2. Битяк Ю. П. Государственная служба в Украине: проблемы становления, развития и функционирования: автореф. дис. на получения наук. степени докт. юр. наук : спец. 12.00.07 "теория управления; административное право и процесс; финансовое право, информационное право" / Битяк Юрий Прокопович – Харьков, 2006. – 38 с.

3. Государственный служащий в Украине (поиск модели) / [Нижник Н.Р., Цветков В.В., Леликов Г.И. и др.]. – К.: ИнЮре, 1998. – 272 с.

4. Пашко Л.А. Человеческие ресурсы в сфере государственного управления: теоретико-методологические основы оценки: [монография] /Л.А. Пашко — К.: Изд-во НАГУ, 2005. — 236 с.

5. Супрун А.В. / А.В. Супрун // Актуальные проблемы государственного управления: Сборник зарубежный опыт оценки деятельности персонала в сфере государственной службы научных трудов / за заг.ред. С.М.Серёгина. – Д. – ДРИГУ НАГУ, 2004. – № 4 (18) – С. 241-247.

6. Типичный порядок оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих [Электронный ресурс] // утративший силу, текущая редакция – Отмена от 17.05.2016, основание z0625-16 – Режим доступа к ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0710-12>.

7. Типичный порядок оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих (Проект) [Электронный ресурс] – Режим доступа к ресурсу: <http://www.guds.gov.ua/page/typovyy-poryadok-provedennya-ocinyuvannya-rezultativ-sluzhbovoyi-diyalnosti-derzhavnyh>.

8. Шатун В. Т. Оценивание и аттестация государственных служащих в русле европейского и мирового тренда / Владимир Тимофеевич Шатун // Научные труды. Государственное управление. – 2014. – С.117-127.

9. Шевченко С. Оценивание деятельности государственных служащих: теоретические и практические подходы [Электронный ресурс] / Сергей Шевченко. – 2015. – Режим доступа к ресурсу: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_03\(26\)/29.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_03(26)/29.pdf).

Kosenyuk Julia

Post-graduate student of the National Academy of public administration under the President of Ukraine

HARMONIZATION OF THE MECHANISM TO PROTECT COMPETITION IN UKRAINE WITH THE PAN-EUROPEAN PRACTICE

Problem Statement. Development of the market economy provides for economic competition, which means that business entities compete for sales of products and gaining maximum profit. However, the competition requires observation of certain rules of conduct and for this state intervention is necessary. Without government regulation business tends to establishing monopoly at the market, if agreement on control of the markets is more lucrative than improvement of production and increase of the work quality. Association of

Ukraine to EU provides for alignment of the antimonopoly legislation of Ukraine with the competition law of the European Union. Many Ukrainian enterprises have already entered and will potentially enter markets of EU countries and this is why they have to observe local rules of conduct. This is why study of competition protection in Ukraine gains not only theoretical, but also practical meaning.

Analyses of the Recent Studies and Publications. Alignment of the competition regulation regime

is the subject of study of many economists and legal scholars. Theoretical foundations of the competition are studied by national scholars V. Venger, A. Galchynsky, V. Glushchenko, M. Ermoshenko, P. Eshchenko, S. Mocherny, Yu. Palkin, A. Pelykh and others. The issue of harmonization of Ukrainian legislation with the European competition law is studied by V. Lukianets, K. Smyrnova, G. Sakheeva and others. Regulation of the competition represents an interdisciplinary subject studied by representatives of theoretical economics, legal science and state management. However, in comparison with jurisprudence economic science is behind in terms of the intensification of research and development of proposals. Moreover, the practice of competition regulation in EU countries is being enriched and it requires further improvement of the appropriate mechanism of competition protection.

Problem Definition. The purpose of this article is to identify gaps in the national competition regulation mechanism by comparing it with the similar procedure in EU countries.

Presentation of Basic Material. Modern world moves toward globalization of the economy and for Ukraine this happens in conjunction with European integration. Moreover, harmonization can't be considered as copying of foreign experience, because it requires consideration of the national specifics, including business traditions, culture of entrepreneurship and general state of economics.

If there are a lot of suppliers at the market, it means activation of competition. Competition encourages innovations: new products, services and businesses appear. The result is that consumers can choose, but ideally the regulation system must ensure that consumers make informed decisions. At the well-functioning markets goods and services are offered at the optimal price and quality ratio, serving the interests of consumers.

Currently we can recognize the overlap of competition regulation models in all countries of the world, namely in the initial thesis that the market can't ensure protection of economic competition on its own, and, in its turn, reduction of the negative effects of the competition for community due to actions of market participants is impossible without state intervention.

Unified internal market of the European Union is an inter-state union without internal borders, and there are no national barriers for market linkages, discriminatory limitations on the movement of goods, services, capitals, labor force, legal entities and individuals are prohibited, spatial differences between factors and results of economic activities are reduced. Building of the unified market is based on the thesis that international economic competition that develops under conditions of the unity of the market, creates impulse for increasing quality and decreasing value of goods and services, improvement of division of labor, improvement of production organization, specialization and savings due to increase in the scales of economic activities, mastering of the latest scientific and technical achievements. In 1957 in Agreement on Integration EU member states wrote agreed actions on removing of the barriers, which divide Europe, in order to ensure fair competition.

Competition policy in Europe is aimed at provision of every citizen of Europe with the best quality of goods and services at the lowest prices. The following types of activities are in focus [10]: fight against cartels; prevention of domination of companies which take advantage of their position at the market; demanding examination of proposed amalgamation of companies; control over the state support provided to branches and enterprises for prevention of risks, that distort competition.

ECN which is the European Competition Network acts within the EU. In 4 European countries national competition authority also protects consumers' rights, but functions of other agencies include combating misleading advertisement.

Competition laws of the EU are applied in all EU member states. National competition authorities can apply EU rules and their own competition laws.

Let's consider activities of Polish regulatory body as an example. In Poland the Office of Competition and Consumer Protection was founded in 1990 as an anti-monopoly authority (Act on Combating Monopolistic Practices) as a component of market reforms. Structure of the economy, which has been inherited from the centrally planned system, is characterized by high level of monopolization. This agency focused on the prevention of conclusion of anticompetitive agreements, abuse of dominant position at the market and concentration control as its primary task. As the result of the reform of central administration the agency has got its current name - Office of Competition and Consumer Protection (UOKiK). It has expanded its activities in terms of consumer protection. In 2000 the Office started to monitor state assistance provided to entrepreneurs and control general product safety. On December 15, 2000 Act on Competition and Consumer Protection was adopted (it came into force in April 2001). In 2002 the agency created a system for monitoring market as for products, covered by EU Fuel Quality Directive.

Accession to the EU on April 1, 2004 primarily meant for UOKiK the process of alignment of Polish antimonopoly and consumer protection legislation with the norms of EU. The agency must henceforth act within European Competition Network (ECN). Head of UOKiK represents Poland in the Consumer Protection Cooperation Network (CPC), which comprises state authorities responsible for consumer protection in the European Union (founded in 2004). On February 16, 2007 new Competition and Consumer Protection Act was adopted. UOKiK has been stripped of some functions, in particular, analysis of the violation of collective consumer interests. Also President of UOKiK has been provided an option to impose fines on merchants violating collective consumer interests. In 2014 budget of the agency amounted to 55.4 mln zloty (at that amount of fines imposed on enterprises reached 86 mln zloty during the year), number of employees was 475 persons, including 72 economists and 169 lawyers [15].

A comparative analysis of regulatory framework of Ukraine and that of the EU as to competition identifies a lot of discrepancies starting with the general purpose. EU puts the emphasis on consumer protection and

maximization of consumers' prosperity based on the functioning of a single market of the EU, and Ukraine puts the emphasis on the efficiency of economy based on the development of competitive relations, control on the basis of equality before the law and priority to consumers' rights. In the EU rules of competition are determined in the Treaty on the Functioning of the European Union, regulations of the European Parliament and the EU Council, EU Directives, as well as decisions of EU Courts, decisions and clarifications of the European Commission. In Ukraine it is reflected in a set of acts: Constitution of Ukraine (article 42, articles 13, 41, 92), international treaties of Ukraine, Partnership and Cooperation Agreement with EU, Association with EU, laws of Ukraine (Economic Code of Ukraine - chapter 3, Civil Code - part 5, On the Protection of Economic Competition, On the Antimonopoly Committee of Ukraine (AMCU), On the Protection from Unfair Competition, On Natural Monopolies, On the Protection of Rights on Trademarks for Goods and Services and other), Decisions of the Cabinet of Ministers, statutory acts of the AMCU. Both in Ukraine and EU there is a responsibility for anticompetitive concerted actions, sanctions are imposed on its parties.

The European Commission together with national competition authorities directly ensure observation of the competition rules of the EU. European Commissioner for Competition is an official of the European Commission, who is responsible for competition in countries of the European Union. Also the Directorate-General for Competition is under the mandate of the European Commissioner for Competition.

The European Commission together with national competition authorities monitor companies to ensure that they don't conclude cartel agreements in order to divide the market between them and act in a way to exclude potential competitors. Commission of the EU together with national competent authorities of EU member states identify and investigate cases of conclusion of agreements and concerted actions, restricting competition within the territory of the EU. National competent authorities have the right to conduct investigations within their state independently or together with the Commission of the EU. Commission of the EU has the right to investigate offenses in the form of anticompetitive concerted actions, which can negatively affect competition in several EU member states. Also the Commission has wide powers as to detection of cartels, in particular, it can conduct unplanned and covert checks of the suspected companies.

If EU legislation provides for legal consequences as to cartel agreements (including invalidity of provisions of agreements which are in conflict with the antimonopoly legislation, compensation of losses incurred, fine equal to 10% of annual turnover of group of companies, being parties to the concerted actions; demand to reorganize the business), in Ukraine the right of compulsory division is granted to AMCU authorities only in case of abuse of monopoly position by legal entities. In Ukraine committing anticompetitive concerted actions may incur administrative, economic and criminal liability, but there is a long-standing problem of bringing to responsibility for cartels.

In the EU mitigating and aggravating circumstances are quite often applied for participation in concerted activities affecting the competition. For example, if the offender cooperates with the EU Commission in detecting the offense. In Ukraine a person who has committed such an offense and voluntarily informed AMCU about this earlier than other parties, disclosed material information, is exempted from responsibility for committing anticompetitive actions.

As rightly states Lukianets V.S., Ukraine has achieved some successes in ensuring competition at the national market, but due to different reasons (unstable economy, insufficiently developed mechanism of ensuring competition at the market etc.), there are a lot of gaps both in the antimonopoly legislation and in the mechanism of its realization, which requires improvement of this legislation [3]. Antimonopoly legislation suffers from the absence of general administrative norms, which would subordinate actions of the Antimonopoly Committee to the procedural requirements. Influenced by the development of Ukrainian competition legislation, the competition law has formed into a separate branch of law with its subject and regulatory practices. Further improvement of norms of substantive and procedural law is aimed at improvement of mechanisms of detection of cartels and anticompetitive concerted actions. Lawyers advocate for the development and adoption of the Competition Code and Competition and Procedural Code of Ukraine.

The Antimonopoly Committee of Ukraine (AMCU) has announced a conception of harmonization of the competition legislation to European patterns [3]. This process is complicated by the fact that there is a wide range of differences between Ukrainian and European approaches to the resolution of important issues in the competition spheres, including regulation of anticompetitive concerted actions. Let's consider this on the example of vertical and horizontal agreements. In the EU vertical agreements include actions which can negatively affect trade at the market and at that they are aimed at prevention, restriction or avoidance of competition (restrictions adopted by a supplier or restriction of customer's possibility to set the prices etc.) Vertical agreements not always have a negative impact on the competition, because parties to such agreements act as partners. Then vertical agreements contribute to the competition development. Horizontal concerted actions in the European and world practice are called cartel agreements or just cartels; they are agreements between direct competitors.

Legislation of Ukraine reproduces fundamental principles of fair competition and provides for prohibition of the stated above actions. One of the requirements as to harmonization of Ukrainian legislation to the law of the European Union is the provision as to obligatory implementation of the norms relating to exclusions from prohibited anticompetitive actions for vertical agreements. A common practice of the European Union is provision of "block exemptions" from anticompetitive agreements [5], when a vertical agreement between enterprises can fall within an exclusion from the general prohibition. There is no such practice for vertical agreements in Ukraine .

In the sphere of application of anticompetitive action practice the Association Agreement puts emphasis on the necessity to address the gaps in the Ukrainian legislation relating to the implementation of the procedure of block exemptions for agreements on transfer of technologies, provided for by the Regulation 772/2004 dated April 27, 2004. Its complete implementation will have three years from the moment when the Agreement comes into force.

Benefits for consumers from decisions of the European Commission on abuse of the dominant position in the EU, prohibiting cartels, are estimated to be in the range of € 4.89 to 5.66 billion a year [14]. In September 2014 the Commission imposed fines on corporations Infineon, Philips, Samsung and Renesas (then joint enterprise Hitachi and Mitsubishi) due to their participation in a cartel on production of chips for smart-cards within the EU/ the Commission imposed fines of 138 mln euro. [10].

The Commission agrees that governments will have to take measures to address the issues of the financial sectors and this is why it has adopted temporary rules for support of banks. These rules allow banks to accept public support without taking measures for independent correction of their problems. The European Commission has adopted temporary rules, including:

- easier access to financial resources for companies;
- state guarantees for credits at a favorable premium;
- insurance of export credits;
- subsidized credits (in particular, for eco-friendly products).

The Commission paid special attention to the sphere of financial services with the main purpose to make stable and fairer financial sector to return to its primary function of crediting the real sector of economy. New system of state assistance is meant for targeting of the state assistance for increasing competitive ability. The Commission has enhanced the control over provision of the state assistance so that EU member states didn't help any transnational companies to avoid payment of the fair part of taxes.

One of the main achievements of the competition policy in 2014 became adoption of Directive on the Harm of Monopolization. Due to the Directive it will be easier for European citizens and companies to get an effective compensation for the damage caused to them by creation of cartels and abuse of the dominant position at the market.

Promotion of scientific research and innovations is one of those purposes, but very innovative projects often carry a high degree of risk and they can't be realized due to financing gap. In May 2014 the Commission adopted new rules in order to make easier provision of assistance for support of researches, developments and innovations [10]. New system will help to overcome possible gaps in the use of public resources, as well as de-bureaucratization of the support of environmental projects. Such investments can get more intensive support in terms of environment protection and saving of energy. Financing of big and risky cross-border

projects, such as construction of large-scale infrastructure, can promote investment, growth and employment creation in Europe, increasing competitive ability of the EU. Within the framework of public assistance to modernization, the Commission has made a decision on important projects, which serve pan-European interests [14], for member states in terms of financing of projects, where intersectoral collaboration at the level of the EU is required. In November 2014 European Fund for Strategic Investments (EFSI) was founded, its purpose is to increase investments in Europe up to 315 billion euro. In order to maximize the benefits of such investments the Commission will form a number of the basic principles with the purpose of evaluating public support for projects, which are entitled to get assistance within the framework of EFSI.

The EU combats protectionism by introducing competition rules, which regulate not only private economic activities, but also intervention of the state in market activities. The main prohibition for states in the sphere of antimonopoly law is prohibition of any discrimination on the basis of nationality. Any form of support which is provided by a member state in the form of donations or out of public resources, which inhibits competition or threatens to inhibit competition, fall under the prohibition. The prohibition applies only to the extent to which mentioned state preference and restriction of competition, caused by it, affect the trade among EU member states. However similar practices can be lawful, i.e. compatible with general market (for example, if this is a social support, support for compensation of losses caused by natural disaster).

Findings. Competition policy of the EU also controls inhibition of competition by states, giving subsidies to their manufactures, and legal entities connected with them - state enterprises and natural monopolies. The purpose of the policy is to control competitive struggle within the European Union and increase competitive ability of the EU at the world market. First of all, competition policy is implemented in the interests of consumers, which as the result are granted access to goods and services on the most favorable conditions. Competition policy in Ukraine must consider the task of a state to protect national economy even within the EU. EU allows and recognizes some mergers, takeovers and some types of state policies to be useful, because they result in a new economy with less number of large and effective companies.

Literature

1. Договор о функционировании Европейского союза (неофициальный перевод). - [Электронный ресурс] Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017
2. Кондратьева Н. Б. Конкуренция в ЕС: экономика, политика, право. - Доклады Института Европы, №248. - Москва, 2009. - [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://mgimo.ru/files/141189/141189.pdf>
3. Концепція Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2013 - 2023 роки схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012р. № 690-р. - [Електронний ресурс] Режим доступа:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>

4. Лук'янець В. С. Правове регулювання відносин конкуренції у Євросоюзі : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Лук'янець Валентина Станіславівна ; Київ. ун-т права НАН України. – К., 2008. – 242 с.

5. Смирнова К. В. Правові режими угод в анти-монопольному праві Європейського Союзу: досвід для України. [Електронний ресурс] / К. В. Смирнова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2013. - № 4. - С. 121-128. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2013_4_25.

6. Стахєєва Г. О. Правове регулювання концентрації підприємств в Європейському Союзі [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Стахєєва Ганна Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – 236 с.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1457101469463984#n1758

8. Филюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: Монографія. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с. – С. 12–14.

9. Alison J. EU Competition Law, 4th edition / J. Alison, S. Brenda. – Oxford: OUP, 2011.

10. Case AT.39574 Smart card chips, Commission decision of 3 September 2014. - [Електронний ресурс] Режим доступу:

http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39574

11. Communication from the Commission. Framework for State aid for research and development and innovation. - OJ C 198, 27.6.2014, p. 1. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.198.01.0001.01.ENG

12. European Parliament and Council Directive 2014/104/EU of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union, OJ L 349, 5.12.2014, p. - 1 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_2014_349_R_0001&from=EN

13. The EU explained: Competition. - European Commission. - Manuscript updated in November 2014. - [Електронний ресурс] Режим доступу: [online: http://europa.eu/!bY34KD](http://europa.eu/!bY34KD)

14. Report from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. - Report on Competition Policy 2014. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/2014/part1_en.pdf

15. Report on activities 2014. - UOKiK. - [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.uokik.gov.pl/reports_on_activities.php

УДК 323.2

Л.П. Макаренко

докторант кафедри політичних наук

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

L. Makarenko

PhD. Political Sciences, Doctoral student of Political Science Kyiv National Taras Shevchenko University

КОМУНІКАЦІЯ РЕФОРМ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

INFORMATION SUPPORT THE REFORMS AS A NECESSARY CONDITION FOR THE EFFICIENCY

Досліджено вплив комунікування реформ на хід їх реалізації. З'ясовано, що недосконалі комунікації суттєво сповільнюють та ускладнюють розпочаті суспільні перетворення. Відповідальність за це слід розділити між інститутами влади, громадянами та структурами громадянського суспільства, які мають бути посередниками в комунікативній взаємодії держави та суспільства. Успіх реформ залежить від їх прийняття суспільством і активного включення в реалізацію.

Ключові слова: реформи, комунікація реформ, успіхи реформ, влада, громадянське суспільство, роз'яснення реформ.

It is investigated the influence of Information support for the reforms in the process of their implementation. It is revealed that imperfect information support slow down and complicate the initiated social transformations. Responsibility for this should be shared between the institutions of the government, citizens and civil society organizations, which should be mediators in the communicative interaction of the state and society.

Key words: reforms, information support for the reforms, efficiency, power, civil society, explanation of reforms.

1. Вступ

Сучасна демократична держава як ніколи раніше потребує підтримки й участі громадян у процесах управління, в пошуку найбільш ефективних

шляхів і методів вирішення завдань і проблем, що постають перед суспільством.

Комунікація необхідна аби формувати уявлення про потреби, інтереси і запити суспільства,

аби визначати альтернативи розвитку суспільства, ухвалювати рішення, інформувати, роз'яснювати, переконувати, отримувати реакцію на прийняті та реалізовані рішення, аби консолідувати та мобілізувати суспільство на досягнення визначених цілей.

Для політичної системи, яка здійснює реформи, значення комунікації зростає в рази. Головна мета владно-управлінської комунікації, за умов проведення реформ, полягає в тому, щоб досягти інформаційної спільності її учасників, забезпечити їх ідейну єдність. Саме це дозволяє розраховувати на підтримку, досягати порозуміння, узгоджувати позиції, визначати шляхи досягнення поставлених цілей. Завдяки цьому, комунікації спроможні стати потужним інструментом суспільних змін, ефективним механізмом досягнення взаємодії між окремими індивідами, різними політичними групами і структурами, між громадянським суспільством і державною владою.

Ефективність реформ великою мірою також залежить від збалансованості, врівноваженості таких цінностей, як стабільність, єдність суспільства та розвиток. Пріоритет такої цінності як розвиток при ігноруванні єдності, що особливо яскраво проявляється в періоди соціальних і духовних зрушень, може призвести до розколу суспільства. Навіть в однорідному соціумі далеко не всі верстви населення однаково зацікавлені та залучені до процесу перетворень, тому успіх реформ визначається тим, наскільки вдалося знайти консолідуючу ідею.

Реформа країни — це те, чого очікувала і стратегічно вимагала країна після Євромайдану. Реформи не «косметичні», а системні, що мають подолати принципові недоліки самої побудови нашої держави. І політичний клас взяв на себе зобов'язання ці реформи виконати. Ба більше, їх реально проводять. Однак чи знають громадяни про те, що робиться?

Виявилось, що комунікування реформ — проблема не менш важлива та складна, ніж самі реформи. Попри три роки активних заходів та інтенсивних змін, суспільство і досі не розуміє в чому власне полягають реформи, які зміни вони несуть для людей та як зміниться держава після їх проведення.

Обов'язок органів влади - не просто інформувати населення, але обґрунтовувати, пояснювати. Політичні комунікації мають бути чітко спрямованими на інтеграцію суспільства, пошук і донесення до населення таких суспільно значимих ідей, які були б зрозумілими і прийнятними для більшості українських громадян.

Ефективна система взаємодії з громадськістю, з навколишнім середовищем повинна стати пріоритетом політичної системи, при цьому взаємодія повинна будуватися на співучасті, співпраці, співтворчості.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Комунікація складне та багатогранне явище і різноманітні його аспекти досліджує чимало вчених. Комунікативні аспекти масової інформації,

проблеми інформаційної безпеки вивчають вітчизняні фахівці В. Бебик, В. Королько, В. Ліпкан, М. Логунова, О. Некрасова, Г. Почепцов, С. Чукут та інші. Також досліджуються окремі аспекти взаємодії зі ЗМІ, формування іміджу державної влади Зернецька, Л. Кочубей, В. Недбай, В. Пугачов, Т. Хлівнюк, А. Чугунов О.Швець, Д. Яковлев; відкритості органів державної влади та технології інформаційної взаємодії в процесі прийняття управлінських рішень, розвитку системи зв'язків з громадськістю як інституту державного управління О.Бабінова, Р. Войтович, Ю. Ганжуров, С. Денисюк, А. Дуда, Н. Жук, Н. Дніпренко, Ю. Шайгородський, В. Яблонський.

Багато вчених висловлюють думку, що комунікативні процеси у нашій політичній системі є неефективними. Такими вони є не через відсутність інформації, а через відсутність системного інформаційного обміну між політичною системою, її інститутами та суспільством. Але, що не менш важливо, ускладнюється цей процес також відсутністю розвинених структур громадянського суспільства (впливових партій, громадських організацій, незалежних ЗМІ), які були б здатні суттєво впливати на якість політичної комунікації через систему зворотного зв'язку, постійного політичного діалогу як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях суспільства.

Що стосується нинішнього періоду системних перетворень в суспільстві, то велика кількість дослідників, політиків, громадських активістів вказують на незадовільний перебіг як самого процесу реформування політичної системи, так і комунікації реформ.

3. Ціль та задачі дослідження

Виходячи з сказаного вище, мета статті знайти причини неефективності комунікацій реформ та з'ясуємо чи впливає низька якість комунікацій на процес реалізації реформ.

4. Комунікація реформ як чинник їх ефективності

Експерти «Аналітичної платформи «21 листопада» пишуть: «Налагодити комунікацію між владою та суспільством зараз є критично важливим. В іншому випадку розвиток подій може піти поганим шляхом.

Розрізнені зусилля людей, які вирішили віддано працювати на зміни, можуть бути марними, якщо не зіллються у синергію. Частка таких людей є і в органах влади, і в суспільстві.

Децентралізація та інші реформи не зможуть бути успішно завершені, якщо люди їх не розуміють, а відтак – не приймають. Можливості, які відкривають Угода про Асоціацію та інші нові умови в країні, залишатимуться непобаченими. Однак труднощі будуть побачені гіпертрофовано. Вплив популістів на політику тільки збільшуватиметься.

Все це лиш сприятиме успіху інформаційних та інших спецоперацій Росії.

Поглиблюватиметься недовіра і конфронтація між владою та суспільством, з усіма загрозами, що з цього витікають.

Цей шлях розвитку подій є варіантом «за умовчанням». Він справдиться, якщо не зробити спеціальних дій, щоб реалізувати інший варіант. Інший варіант полягає у формуванні партнерських відносин між владою та суспільством. Для цього потрібні системні та рішучі зміни в урядовій комунікації» [4].

В. Андрусів, виконавчий директор Українського Інституту Майбутнього в статті «Бліцкриг реформ провалився. Стратегія змін» також підкреслює, що реформи гальмуються через нерозуміння їх суспільством: «Поки люди не зрозуміють природу високих тарифів – годі сподіватись на енергетичну реформу. Це ж стосується і інших сфер. Влада, яка не спирається на суспільний інтерес, на нове розуміння реформ в суспільстві, буде приречена витратити більшість часу та енергії на протистояння» [2].

«Те, що влада поступово звикає діяти прозоро і звітувати перед громадянами, — досягнення значне, але недостатнє. Як порожній піар замість реформ, так і зарозумілі звіти про реальні зміни без обговорення з людьми мають однаковий ефект — зростання недовіри. Тому успіх подальшого розгортання реформ значною мірою залежить від того, чи спиратимуться вони на справжній суспільний діалог і участь громадян» — так пишуть фахівці УКМЦ (Український медіацентр) [6].

Д. Громаков соціолог ГО «Ранд» висловлюється так: «Сьогодні основна маса реформаторів займаються саме піаром реформ, але піар не передбачає суспільної дискусії з приводу цих реформ. Відповідно, до того, що пропонується, люди не залучені, викинуті з процесу. Звісно, вони не можуть довіряти думці людей, які прийшли до влади. Наша політична культура за всі 25 років існування демократії в Україні вибудована таким чином, що боротьба за владу велася між різними групами, які намагалися отримати її лише заради перерозподілу існуючих ресурсів. Тому без включення до дискусії ширших верств населення ніякий піар реформ не породить довіри до них, не дасть можливості людям торкнутися результатів цих реформ, бо вони не відчують причетності до цих процесів» [6].

Чи дійсно все так погано в комунікації влади з суспільством на нинішньому етапі розвитку політичної системи України? Чи дійсно влада не врахувала помилки попередників і продовжує ігнорувати потребу в налагодженні діалогу? Думається, що ні.

Наведемо уривок із статті прес-секретаря Прем'єр-міністра України, Директора Департаменту інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату КМУ Д. Столярчука:

«Кабінет Міністрів — це важка й складна конструкція міністерств, департаментів, управлінь та служб. У кожного своє бачення розвитку і, звісно, свій стиль роботи в комунікаціях. З тих пір, як ми взяли курс на відкритість та публічність, необхідність бути комунікаційно єдиними за стилем, розумінням та меседжами стала більш очевидною. Так ми вирішили розробити нову ефективну модель спілкування з громадою, і восени 2016 року, за підтримки Прем'єр-міністра, виникла ініціатива, що перетворилася на стратегію «Єдиний голос».

Ми об'єднали десятки комунікаційних підрозділів міністерств, органів центральної і місцевої влади, щоб спільно збирати, формувати та доносити до всіх зміст урядових реформ. Щотижня Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Кабміну (Депком) збирає представників комунікаційних підрозділів на зустріч, під час якої урядові комунікаційники обмінюються інформацією, узгоджують дії в рамках кампаній, аналізують результати попередніх активностей та обговорюють проблеми. На основі інформації від прес-служб міністерств і відомств Депком готує тижневий комунікаційний план Уряду і модерує його виконання.

Цього року ми спільно провели близько тисячі заходів за участі перших осіб Уряду, міністрів та глав відомств — брифінгів, прес-конференцій, інтерв'ю, теле- і радіоефірів, десятки круглих столів. В рамках ЄГ готується різноманітна інформаційна продукція — інфографіка, презентації, ролики — яку активно розповсюджують через всі можливі інформаційні канали, включно з соціальними мережами.

Стратегія виправдала себе під час інформаційної кампанії щодо запровадження єдиної ціни на газ та нарахування субсидій «Держава турбується про тебе», кампанії про підвищення розміру мінімальної заробітної плати «Вищі зарплати» та пенсій «Вищі пенсії», кампанії з супроводження розробки і прийняття Державного бюджету на 2017 рік — «Чесний бюджет-2017».

Протягом цього часу у такій собі «лабораторії урядових комунікацій «Єдиного голосу» виступали з тренінгами, лекціями, семінарами західні фахівці офісу урядових комунікацій Великої Британії, Представництва Європейського Союзу, фахівці з Канади, експерти міжнародних організацій, амбасадори громадянського суспільства, журналісти, відомі активісти. Ми акумулювали вітчизняний і західний досвід успішних кейсів та помилок у сфері урядових комунікацій, зрозуміли, як це працює у західних країнах, і готові застосовувати знання на практиці.

Підтвердженням того, що ми рухаємося правильним напрямком, став перший Всеукраїнський форум фахівців у сфері урядових комунікацій «Єдиний голос», який відбувся у червні. Близько 200 комунікаційників з Уряду, Верховної Ради, Адміністрації Президента, центральних та регіональних органів влади, а також журналісти, політики, політологи, представники європейських структур та експертного середовища зустрілися разом і створили спільний дискусійний майданчик» [3].

Іншими словами, у влади є розуміння потреби в комунікації і є кроки за для її вибудовування. Проте, як не можна людині «дати» знання без її бажання їх отримати, так не можна донести інформацію, пояснити щось, долучити до чогось, якщо немає активної зацікавленості в цьому.

УКМЦ в публікації «Не чекати змін, а змінюватися» зазначають що реформи — справа не лише

державних чиновників, але й самих громадян, і фахівців недержавного сектору.

Наводиться думка Д. Яблоновського, експерта Центру економічної стратегії: «З досвіду маркетингів: якщо ти хочеш людину в чомусь переконати, то перший рівень — це просто щоб вона дізналася про це. Другий — це підтримка, коли людина каже: «Так, ця реформа важлива». І третій рівень — ця людина робить щось для того, щоб ця реформа якось впроваджувалася». І от на цьому етапі виникає найбільше проблем: людей, готових завзято працювати на здійснення реформ вкрай мало [6].

На підтвердження того, що влада докладає чимало зусиль для налагодження діалогу з громадськістю, наведемо уривок із затвердженої Урядом «Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції»:

«Протягом трьох минулих років Україна досягла значного прогресу у створенні потужної законодавчої та інституційної інфраструктури, необхідної для розв'язання проблеми корупції. Проте рівень сприйняття проявів корупції громадянами та бізнесом і досягнення у реалізації реформи у сфері запобігання та протидії корупції незадовільний. Для більш ефективної роботи із запобігання та протидії корупції державі необхідна підтримка та залучення громадян.

Ефективні комунікації у сфері запобігання та протидії корупції (далі — антикорупційні комунікації) та донесення перевіреної інформації до суспільства можуть сприяти позитивним змінам у довгостроковій перспективі, а саме у сприйнятті корупції та у моделях поведінки у ситуаціях, коли громадянин стикається з проявами корупції.

Результати досліджень громадської думки в Україні свідчать про те, що основна маса громадян визнає панування корупції у державі, зустрічається з її проявами регулярно та вважає державних посадових осіб надто корумпованими для того, щоб можна було виправити цю ситуацію. Як наслідок, існує практика самоусунення від розв'язання проблеми на усіх рівнях. Скептичне ставлення є однією з ключових проблем і перешкодою для віри у майбутнє без корупції та для змін у моделях поведінки громадян» [10].

Висновок полягає в тому, що органи влади самі стурбовані несприйняттям реформ з боку суспільства. Одна справа, коли гальмується ухвалення законів, норм, прийняття рішень, і зовсім інша — коли суспільство ігнорує уже введені в дію.

В. Пекар в статті «Якщо подивитися глибше» пише: «Немає попиту на реформи з боку громадян. Більшість насправді не хоче змін: люди вимагають більш високих зарплат і пенсій, справедливості і боротьби з корупцією, але не готові міняти власні звички. Патерналістське і некритичне мислення більшості половини населення означає попит на стабільність, порядок і традиційні відносини «патрон-клієнт», а зовсім не попит на різкі зміни в соціальних практиках, на новий суспільний договір, на підзвітність і відповідальне правління» [7].

І ще одна подібна думка: «Запит значної частини українського суспільства на патерналізм є наслідком тривалого періоду як колоніальних, так і радянських утисків. Протягом цих періодів громадяни не мали ефективних важелів впливу на управління державою, внаслідок чого сформувалися і стали нормальними моделі поведінки, при яких громадяни уникають відповідальності за свої дії або повністю чи частково перекладають відповідальність на інших» [8].

Частину відповідальності за такий стан речей слід покласти на засоби масової інформації. На догоду, явним і неявним, власникам, бізнес інтересам, рейтингам вони насаджують аудиторії примітивізм, деструктивізм, критиканство. Натомість їх завдання пояснювати зміст і наслідки реформ, популяризувати досягнуті успіхи, виховувати у громадян активну громадянську позицію, демонструвати приклади того, що зміни починаються з кожного окремого громадянина.

Програмний директор ГО «Інтерньюз-Україна» А. Кулаков пише: «Журналісти часто спрощують все до елементарної неграмотності. Надмірна критика зумовлена загальною логікою медіа-процесу. Він націлений на певні скандали, на картинку, яка завжди виглядає краще, коли є якийсь негатив» [1].

Говорячи про труднощі комунікації між аналітичними центрами, ЗМІ та населенням, керівник комунікаційного напрямку секретаріату РІПР І. Соломко зазначає: «В регіонах редактори просто фізично не пропускають позитив. Вони вважають, що будь-яка позитивна новина, неважливо, стосується вона уряду чи успішності реформ — є піаром, за який потрібно платити. В таких умовах працювати нам і розказувати про якісь успіхи вкрай тяжко» [1].

За словами О. Мітницької, потрібно показувати певні конкретні історії успіху, однак вони не мають бути абстрактними: «Чим більше ми будемо показувати успішних прикладів, тим кращим буде сприйняття реформ. Комунікація через конкретні, дуже конкретні кейси і залучення пересічних громадян може принести зиск для всіх» [1].

І. Бекешкіна, директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, зазначає, що в ЗМІ часто не має інформації про позитивні зрушення в реформах, і що є різниця у довірі до різних спікерів. «Населення не довіряє тій інформації, яка виходить від офіційних органів. На жаль, це факт. Але люди можуть довіряти тій інформації, яка йде від громадських організацій. Проблема яка стоїть перед нами: як донести інформацію про те що робиться, нехай складно, повільно, але робиться до людей, тому що останні наразі вважають, що нічого позитивного не відбувається» [1].

Все сказане не означає, що успіх реформ полягає лише в просвіті громадян та їх бажанні долучатися до реалізації змін. Проте і применшувати їх відповідальність не варто, адже комунікація — це діалог, взаємодія, до яких має прагнути дві сторони.

Природа людини така, що вона зацікавлена лише в тому, що має для неї позитивні наслідки. Допоки люди не відчують реальності того, що всі рівні

перед законом (це ключове питання довіри до влади), доки люди не відчують економічного зростання (бо тільки середній клас становить активну громадськість), ми не можемо говорити про повноцінне реформування суспільства. Тому звісно, влада має докласти максимум зусиль, аби продемонструвати позитивну динаміку розвитку суспільства.

«Ми бачимо очевидний прогрес у сприйнятті тих реформ, де є висока результативність дій влади. Наприклад, завдяки електронній системі Prozoho вдалось вивільнити понад 8 млрд. грн – кошти, які можуть бути використані заради інших потреб держави, або інвестовані. Децентралізація: на кінець року очікується понад 350 об'єднаних територіальних громад. Доходи бюджетів ОТГ зросли майже у 7 разів. Громади майже повністю вибрали запланований 1 млрд субвенцій для втілення місцевих проєктів. Реформа освіти: ухвалено закони Про освіту, Про професійну освіту, прийнято нові санітарні регламенти тощо. Перелік можна продовжувати і він лише підтверджує тенденцію» [5] – зазначає Секретар Національної ради реформ Д. Шимків.

Результати дослідження та їх обговорення

Отже ми звернулися до поглядів експертів і з'ясували, що всі вони вважають комунікацію реформ необхідною складовою їх успіху. Думки розходяться хіба, що в оцінці владних зусиль щодо налагодження діалогу з суспільством. Є думки, що громадянське суспільство, його політичні інститути, зокрема громадські організації та ЗМІ не належно виконують свої функції просвіти громадян. На додачу, низький рівень політичної свідомості та культури, консерватизм обумовлюють неготовність суспільства до змін. І це не є свідченням відсутності комунікативних зусиль влади.

Однак, крім оцінки експертів щодо комунікації реформ не менш важливо дізнатися громадську думку з цієї проблеми.

За результатами опитування українських громадян у липні 2016 р. в успіх реформ вірять 5%, вірять із сумнівами – 24%, не вірять, хоча сподівання залишаються – 37%, а не вірять зовсім – 28%.

Бар'єрами на шляху впровадження реформ громадяни вважають олігархів – 55% та управлінців – 51%. На думку 38% громадян перешкодою на шляху реформування є уряд, а 36% вважають такою перешкодою президента.

У той же час найбільшими рушіями реформ вважають президента – 28%, уряд – 25%. Рушіями вважають також саме населення, громадські організації та активістів, а також західні країни – всі названі мають близькі показники, середнє значення якого – 21% [13].

Отже попереду важка робота влади, інститутів громадянського суспільства, активних громадян, спрямована на реалізацію комплексних реформ, їх визнання та прийняття суспільством.

Висновки

Виклики для комунікацій очевидні. Громадяни повинні знати більше успішних прикладів реформ. Їм слід аргументовано доводити необхідність змін,

мотивувати та спонукати залучатися до їх реалізації. Все це неможливе без формування сприятливого політичного та економічного контексту.

Література:

1. Аналітичні центри повинні роз'яснювати суть реформ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/analitichni-tsentri-povinni-rozjasnyuvati-sut-reform>

2. Андрусів В. Бліцкриг реформ провалився. Стратегія змін – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyya.net/analytics/politics/blitskrig-reform-provalivsya-strategiya-zmin.html>

3. Єдиний голос - як Уряд змінює комунікації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/press-release/436623.html>

4. Комунікація уряду із суспільством – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://analytic.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Full_research.pdf

5. Моніторинг сприйняття пріоритетних реформ: комунікація на місцях – запорука помітних змін – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/monitoring-spryynyattya-priorytetnyh-reform-komunikaciya-namiscyah-zaporuka-pomitnyh-zmin>

6. Не чекати змін, а змінюватися – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://longread.uacrisis.org/reforms2017howto>

7. Пекар В. Якщо подивитися глибше – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/pekar/jakshcho-podivitisja-glibshe-1775894.html>

8. Ризики та виклики реформи – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/1C9F8FE986AB64AEC2257F180038353D?OpenDocument&Expand=4&>

9. Реформи в Україні: громадська думка населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya>

10. Стратегію комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції ухвалено – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/129947-strategiyu-komunikaciy-u-sferi-zapobigannya-ta-protidii-koru.html>

References:

1. Analitichni tsentry povynni rozjasnyuvaty sut reform – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dif.org.ua/article/analitichni-tsentri-povinni-rozjasnyuvati-sut-reform>

2. Andrusiv B. Blitskryh reform provalivsya. Stratehiia zmin – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hvylyya.net/analytics/politics/blitskrig-reform-provalivsya-strategiya-zmin.html>

3. Iedynyi holos - yak Uriad zminiuiе kommunikatsii – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua.interfax.com.ua/news/press-release/436623.html>

4. Komunikatsiia uriadu iz suspilstvom – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

http://analytic.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Full_research.pdf

5. Monitoryng spryiniattia priorytetnykh reform: komunikatsiia na mistsiakh – zaporuka pomitnykh zmin – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://reforms.in.ua/ua/news/monitoryng-spryynyattya-priorytetnyh-reform-komunikaciya-na-miscyah-zaporuka-pomitnyh-zmin>

6. Ne chekaty zmin, a zminiuvatsia – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://longread.uacrisis.org/reforms2017howto>

7. Pekar V. Yakshcho podvyvtytsia hlybshe – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nv.ua/ukr/opinion/pekar/jakshcho-podivitisja-glybshe-1775894.html>

8. Ryzyky ta vyklyky reformy – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/1C9F8FE986AB64AEC2257F180038353D?OpenDocument&Expand=4&>

9. Reformy v Ukraini: hromadska dumka naselennia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya>

10. Stratehiu komunikatsii u sferi zapobihannia ta protydii koruptsii ukhvaleno – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zib.com.ua/ua/129947-strategiyu-komunikaciy-u-sferi-zapobigannya-ta-pr-otidii-koru.html>

Savranska Galyna Mykolayivna

Postgraduate student of division of European integration and globalization and management of national security of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

Савранська Галина Миколаївна

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою, Національна академія державного управління при Президентові України

ADAPTATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF GRADUATES OF THE NATIONAL ACADEMY OF PUBLIC ADMINISTRATION TO THE MODEL OF "PARTICIPATORY" MANAGEMENT BY SOCIAL SECURITY

АДАПТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДО МОДЕЛІ «ПАРТИСИПАТОРНОГО» УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Summary: The article analyses the state of ensuring of social security system of Ukraine. It is proved that this system was unable to function effectively in terms of new challenges and threats to national interests in the social sphere, and at that time stay not fully formed and not ready to act as the only functional structure. It is proposed a conceptual model of "participatory" management by social security instillation of which in public-management practices will promote to reduce social risks and will maximize the effective system of ensuring of social security. It is proved the necessity to adapt the administrative competence of academy graduates to the requirements of the present with due regard of participatory function of system of ensuring of social security. This function determines the proper structure of the mechanism of social partnership and the task of public-term power that deals with the questions of ensuring of social security

Key words: conceptual model of "participatory" management by social security, system of ensuring of social security, public administration by social partnership, mechanism of social partnership, state administration of competence management experts in sphere of national security.

Анотація: У статті здійснено аналіз стану системи забезпечення соціальної безпеки України. Доведено, що вказана система виявилася неспроможною ефективно функціонувати в умовах нових викликів та загроз національним інтересам у соціальній сфері, й водночас залишається остаточно не сформованою і не готовою діяти як єдина функціональна структура. Запропоновано концептуальну модель «партисипаторного» управління соціальною безпекою, впровадження якої у державно-управлінську практику сприятиме зменшенню соціальних ризиків та підвищить ефективність системи забезпечення соціальної безпеки. Обґрунтовано необхідність адаптувати адміністративної компетентності випускників академії до вимог сучасності з урахуванням партисипаторної функції системи забезпечення соціальної безпеки. Зазначена функція визначає відповідну структуру механізму соціального партнерства та завдання органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення соціальної безпеки.

Ключові слова: концептуальна модель «партисипаторного» управління соціальною безпекою, система забезпечення соціальної безпеки, державне управління соціальним партнерством, механізм соціального партнерства, адміністративна компетентність фахівців-управлінців у сфері національної безпеки.

Постановка проблеми. Досягнення цілей Стратегії національної безпеки України потребує комплексного реформування системи забезпечення

національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки і оборони України [1]. За таких умов, що склалися постала необхідність сформулювати

для системи підготовки фахівців публічного управління у сфері національної безпеки в Національній академії державного управління при Президентові України завдання адаптації адміністративної компетентності її випускників до моделі «партисипаторного» управління соціальною безпекою.

Ця обставина і визначає **зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями** дослідження проблем державного управління соціальним партнерством в контексті забезпечення національної безпеки України. Адже недосконалість організаційно-правового, науково-методичного та освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки гальмує побудову механізмів розробки та реалізації політики соціального партнерства.

На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій можна зробити висновок про те, що проблеми підвищення якості освіти фахівців публічного управління у сфері національної безпеки досліджувалась у працях вітчизняних науковців, зокрема Г.П. Ситника, В.І. Абрамова, О.Г. Бортнікової, А.В. Дацюка, Д.Я. Кучми, М.М. Шевченка, Н.С. Смирнової, А.О. Пелиха [2-9]. В роботах вказаних авторів проведено аналіз теоретичних і прикладних аспектів науково-освітнього забезпечення публічного управління у сфері національної безпеки України, наведено окремі практичні рекомендації, які при їх комплексному втіленні дозволили б підвищити ефективність функціонування системи управління національною безпекою.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, формулювання цілей статті. Незважаючи на значну кількість робіт, в яких досліджуються проблеми підвищення якості освіти фахівців публічного управління у сфері національної безпеки можна констатувати, що сьогодні обмаль праць в яких би розглядалися питання саме формування адміністративної компетентності зазначених фахівців в контексті сучасних вимог щодо впровадження партисипаторного управління у сфері соціальної безпеки України.

Саме тому **мета цієї статті** полягає у формулюванні для системи підготовки фахівців публічного управління у сфері національної безпеки в Національній академії державного управління при Президентові України завдання адаптації адміністративної компетентності її випускників до моделі «партисипаторного» управління соціальною безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Українська держава чітко визначила національні цілі щодо перспектив європейської інтеграції, а керівництво держави взяло курс на формування соціально-економічних підвалин для утвердження в країні європейських стандартів якості життя [10]. Проте, в Україні соціальні процеси, характерні для сучасного періоду, мають негативні тенденції розвитку, а саме: зростання безробіття; підвищення вартості житлово-комунальних послуг; руйнування соціальної бази політичної стабільності; поширення соці-

льних хвороб (алкоголізм, наркоманія тощо); руйнування науково-технічного і інтелектуального потенціалу; поширення корупції та злочинності; відсутність передумов соціального миру [11-13]. Всі вказані фактори ведуть до загострення соціальної напруженості в Україні. За таких умов, що склалися постає нагальна необхідність забезпечення соціальної безпеки людини, суспільства, Української держави. В контексті зазначеного, пріоритетне значення в сучасних умовах має процес формування сучасного середнього класу і створення системи соціального партнерства. Остання покликана підтримувати баланс інтересів сторін, що беруть участь у переговорах про оплату та умови праці, а також повинна сприяти досягненню взаємоприйняттого компромісу для реалізації як корпоративних, так і загальносоціальних цілей.

Аналіз перебігу соціальних процесів в Україні дозволяє констатувати, що система забезпечення соціальної безпеки України виявилася неспроможною ефективно функціонувати в умовах нових викликів та загроз національним інтересам у соціальній сфері, й водночас залишається остаточно не сформованою і не готовою діяти як єдина функціональна структура.

Зауважимо, що в ідеальному випадку максимальна відповідність соціальних інтересів суспільства його потребам, а також існування необхідних засобів і методів їхньої реалізації забезпечують пристойне існування його членів. Однак, неконтрольований розвиток суперечностей, які виникають на етапах формування та реалізації соціальних інтересів суспільства, може призвести до того, що поставлені цілі суспільством не будуть досягнуті. Таке становище може розглядатися як небезпека за умови, що проголошені цілі були дійсно актуальними та соціально значущими. Уникнення такої ситуації означає забезпечити соціальну безпеку держави. Враховуючи зазначене, головною метою функціонування системи забезпечення соціальної безпеки України пропонуємо визначити забезпечення певного рівня соціальної безпеки людини, суспільства, держави, який гарантував би суспільно-політичну стабільність як запоруку суспільного розвитку. Систему забезпечення соціальної безпеки нами представлено в [14] як інтегровану систему, до складу якої входять окремі підсистеми, а також до цієї системи пропонуємо додати цикли формування та реалізації соціальної політики, етапи справляння державно-регулюючого впливу на процес забезпечення соціальної безпеки. Суспільно-політична, правова, фінансово-економічна, організаційна, соціально-захисна підсистеми функціонують як самостійні складові системи, керовані формальними (державними) структурами. При цьому на основі використання європейського досвіду щодо організації соціального партнерства у формуванні та реалізації напрямів і пріоритетів соціального розвитку до системи забезпечення соціальної безпеки включено партисипаторну підсистему. До структури цієї підсистеми входить механізм соціального партнерства, що забезпечує реалізацію функції не-

формальної самоорганізації – взаємодію між органами публічної влади, найманими працівниками, їх представниками, представницькими організаціями та органами, бізнесом, недержавними некомерційними організаціями з питань координації інтересів, пошуку компромісів, недопущення або вирішення конфліктів між ними. Тобто, задля забезпечення певного рівня соціальної безпеки людини, суспільства, держави, який гарантував би суспільно-політичну стабільність як запоруку суспільного розвитку, механізм соціального партнерства має функціонувати впродовж всього циклу формування та реалізації соціальної політики, який ми пропонуємо представити в такій послідовності: 1) визначення проблеми забезпечення соціальної безпеки; 2) розробка альтернативних варіантів соціальної політики; 3) пошук шляхів розв'язання проблеми; 4) проектування соціальної політики; 5) упровадження соціальної політики та моніторинг процесу її здійснення; 6) оцінювання соціальної політики.

При цьому регулюючий вплив на процес забезпечення соціальної безпеки має здійснюватися в 6 етапів, а саме: визначення цілей, завдань та системи заходів державного регулювання процесу забезпечення соціальної безпеки; формування пріоритетів соціального розвитку; моніторинг загроз соціальній безпеці; соціальний діалог з метою узгодження інтересів суб'єктів (партнерів), як запоруки зниження соціальних ризиків; координація співпраці держави з громадянським суспільством і міжнародними організаціями у сфері забезпечення соціальної безпеки; державний та громадський контроль.

Моніторинг результативності соціальної політики є самостійною експертно-аналітичною процедурою, що базується на показниках (індикаторах) визначення стану соціальної безпеки (високий, задовільний, низький). Для визначення відповідних індикаторів соціальної безпеки пропонуємо встановити такі критерії: рівень захисту об'єкта соціальної безпеки (основні об'єкти захисту держави в соціальній сфері); напрям дій викликів і загроз (зовнішні та внутрішні); період дії загроз (коротко-, середньо- та довготривалі, постійні); масштаб можливих наслідків (загальнодержавний, регіональний, локальний).

В процесі підготовки проекту нового стандарту освітньої програми для магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» пропонуємо адаптувати адміністративні компетентності випускників Національної академії державного управління при Президентів України до вимог сучасності з урахуванням: а) зміни парадигми управління національною безпекою [2, с. 14-22]; б) досвіду кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою Національної академії державного управління при Президентів України щодо проектування освітніх стандартів [3-9]; в) функцій та завдань системи забезпечення соціальної безпеки [14], які у свою чергу визначають структуру та функції органів публічної влади, що опікуються питаннями забезпечення соціальної безпеки, функціональні обов'язки посадових осіб в

системі «партисипаторного» управління соціальною безпекою.

Варто зазначити, що процеси державного реагування на загрози національним інтересам потребують оволодіння державним службовцем адміністративної компетенції – комплексу безпекових та управлінських знань про основні методи і технології державного реагування на загрози національним інтересам, вмінь використовувати наявні знання для розв'язання завдань державного реагування на загрози і навичок, що забезпечують здатність державного службовця ефективно їх використовувати у процесі цілеспрямованої діяльності по забезпеченню національної безпеки [6].

До групи адміністративних компетенцій фахівців-управлінців у сфері національної безпеки спеціалізації «Публічне управління у сфері національної безпеки» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» з урахуванням вимог моделі «партисипаторного» управління соціальною безпекою пропонуємо включити такі компетенції:

а) компетенцію пізнання дійсності:

розуміти зміст та спрямованість основних тенденцій розвитку соціально-економічних та політичних процесів, які мають місце у сучасному суспільстві, й, на цій основі, визначити основні виклики та загрози соціальній безпеці України;

володіти сучасними методами діагностики, аналізу і розв'язання проблем розробки та реалізації соціальної політики та політики соціального партнерства;

розуміти зміст та спрямованість основних тенденцій трансформаційних соціальних процесів, які мають місце у сучасному світі й, на цій основі, визначити основні виклики та загрози глобальній соціальній безпеці, їх вплив на соціальну безпеку України;

розуміти нову роль міжнародного соціального співробітництва;

б) компетенцію розробки та реалізації публічної політики:

володіти навиками використання сучасних інструментів розробки та реалізації соціальної політики та політики соціального партнерства;

вміти готувати управлінські рішення щодо виконання завдань соціальної політики, з урахуванням правової та нормативної бази з питань національної безпеки України;

в) компетенцію державного реагування на виклики та загрози національним інтересам в соціальній сфері:

володіти сучасними методами державного реагування на виклики та загрози національним інтересам в соціальній сфері;

вміти використовувати паспорти загроз національним інтересам у соціальній сфері для вирішення професійних задач;

вміти застосовувати технології державного реагування на загрози національним інтересам у соціальній сфері;

г) компетенцію моніторингу та контролю:

вміти розробляти системи стратегічного, поточного та оперативного державного контролю;

вміти застосовувати технології державного та громадського контролю;

д) компетенцію управління соціальним партнерством:

володіти сучасними методами управління соціальним партнерством в контексті забезпечення соціальної безпеки, готувати пропозиції щодо їх оптимізації;

вміти застосовувати технології міжнародного соціального співробітництва.

Вказані адміністративні компетенції фахівців-управлінців у сфері національної безпеки мають стати запланованими результатами навчання в процесі викладання таких навчальних дисциплін, як: «Механізми забезпечення соціальної безпеки», «Механізми забезпечення гуманітарної безпеки».

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Діагноз системи забезпечення соціальної безпеки України дозволяє констатувати, що вказана система виявилася неспроможною ефективно функціонувати в умовах нових викликів та загроз національним інтересам у соціальній сфері, й водночас залишається остаточно не сформованою і не готовою діяти як єдина функціональна структура. З метою зменшення соціальних ризиків та підвищення ефективності системи забезпечення соціальної безпеки запропоновано впровадити у державно-управлінську практику концептуальну модель «партисипаторного» управління соціальною безпекою, що відповідно потребує адаптації адміністративної компетентності випускників Національної академії державного управління при Президентові України до вимог сучасності з урахуванням партисипаторної функції системи забезпечення соціальної безпеки. До групи адміністративних компетенцій фахівців-управлінців у сфері національної безпеки спеціалізації «Публічне управління у сфері національної безпеки» спеціальності «Публічне управління та адміністрування» запропоновано включити такі компетенції: а) компетенцію пізнання дійсності; б) компетенцію розробки та реалізації публічної політики; в) компетенцію державного регулювання на виклики та загрози національним інтересам в соціальній сфері; г) компетенцію моніторингу та контролю; д) компетенцію управління соціальним партнерством.

Питання розробки перспективної парадигми освіти фахівців-управлінців у сфері національної безпеки є окремою та складною темою і потребує ретельного дослідження, що авторка і ставить за мету під час подальшої роботи у цій сфері.

Список літератури:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 № 287/2015 : [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>.

2. Шляхи удосконалення системи державного управління забезпеченням національної безпеки

України [текст] : [монографія] / Г.П. Ситник, В.І. Абрамов, О.Г. Бортнікова та ін.; за ред. Г.П. Ситника, В.І. Абрамова. – К.: МАЙСТЕР КНИГ, 2012. – 536 с.

3. Концептуальні основи запровадження спеціальності 8.150103 «Державне управління у сфері національної безпеки» для професійної діяльності у сфері публічного управління : навч.-метод. посіб. / авт. кол. : Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, Д. Я. Кучма, А. В. Дацюк. – К. : НАДУ, 2010. – 40 с.

4. Шевченко М.М. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми підготовки управлінців у сфері національної безпеки України / М.М. Шевченко // Воєнно-історичний вісник. – 2013. – № 4 (10). – С. 106-115.

5. Шевченко М.М. Досвід упровадження та перспективи розвитку навчальних програм підготовки магістрів державного управління у сфері національної безпеки на основі компетентнісного підходу / М.М. Шевченко // “Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie” (Польща). – 2015. – № 3. – С. 30-34.

6. Шевченко М.М. Структурний аналіз адміністративної компетентності фахівців-управлінців у сфері національної безпеки / М. М. Шевченко, Н. С. Смирнова, А. О. Пелих // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – 2015. – Nr 4. – Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności. – P. 277-283.

7. Шевченко М.М. Пріоритетні напрями розвитку науково-освітнього забезпечення державного управління національною безпекою України / М.М. Шевченко // Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні : становлення та розвиток: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 29 трав. 2015 р.) / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, А.І. Семенченка, С.В. Загороднюка]. – К.: НАДУ, 2015. – С. 184-186.

8. Смирнова Н. С. Інноваційні підходи до формування практико-орієнтованого навчання фахівців-управлінців у сфері національної безпеки в Україні / Н. С. Смирнова // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – 2015. – Nr 3. – Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności. – P. 25-29.

9. Пелих А. О. Актуальність формування розуміння основ геологістики у фахівців з державного управління національною безпекою / А. О. Пелих // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – 2015. – Nr 3. – Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności. – P. 64-68.

10. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015 : [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/52015-18245>

11. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради Ук-

раїни «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К. : НІСД, 2014. – 148 с.

12. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.

13. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.

14. Савранська Г.М. Партиципаторна функція системи забезпечення соціальної безпеки / Г.М. Савранська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 15. – С. 57 – 60.

Natalia Nazaruk

*Post-graduate student of the Department of Political Science and Public Administration,
Faculty of History, Political Science and National Security,
East-European National University named by Lesia Ukrainka*

Наталія Назарук

*аспірантка кафедри політології та державного управління,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
факультет історії, політології та національної безпеки*

SPECIAL FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE OMBUDSMAN INSTITUTE IN UKRAINE

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

The article analyzes the specifics of the emergence and establishment of the institution of the ombudsman in Ukraine as a political element of the system of protection of the rights and freedoms of the citizens. It is revealed the main directions of its activity. Particular emphasis is placed on the peculiarities of its power. Conclusions have been made on improving of the functioning of the ombudsman institution in Ukraine.

Key words: Ombudsman Institute, Human Rights, Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights, Representatives of the Commissioner, Ombudsman, Ombudsman, Law.

У статті проаналізовано специфіку виникнення й становлення інституту омбудсмана в Україні як політичного елемента системи захисту прав та свобод громадян. Розкрито головні напрями його діяльності. Особливий акцент здійснюється на особливості його повноважень. Зроблені висновки щодо вдосконалення функціонування інституту омбудсмана в Україні.

Ключові слова: інститут омбудсмана, права людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, представники Уповноваженого, Уповноважений Президента України з прав дитини, бізнес-омбудсман, законодавство.

Постановка проблеми. Поряд з традиційними, класичними механізмами контролю за діяльністю державних органів та забезпечення дотримання нею прав громадян (до яких відносять судовий, парламентський і громадський контроль), у світовій практиці останніх десятиліть набув значного поширення новий інститут, раніше невідомий більшості країн з розвиненими демократичними правовими традиціями. Це інститут омбудсмана, який являє собою незалежний уповноважений орган, що здійснює контроль за діяльністю виконавчих та інших органів державної влади шляхом розгляду скарг громадян на їх неправомірні дії, виступає арбітром між людиною та владою.

Старт для розвитку інституту омбудсмана дала нам Швеція, яка у 1908 р. запровадила цю політичну посаду для врегулювання взаємовідносин короля й парламенту та здійснення незалежного контролю за судами та адміністрацією. Саме шведська мова надала світове поняття парламентського комісара з прав людини. Запровадження шведського омбудсмана дозволило взяти скандинавську модель як класичну, що імплементується у політичну систему, трансформуючись залежно від різних чинників у кожній країні, як-то форма правління, державний устрій, політичні традиції, національний менталітет тощо.

Із набуттям Україною незалежності у 1991 р., в умовах становлення демократичних інститутів та реформуванні політико-правової системи виникла необхідність з огляду на європейський та світовий досвід у сфері захисту прав людини, створити неформальний, деполітизований інститут захисту прав і основних свобод людини, посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який своєю діяльністю посилив у громадян відчуття захищеності перед державним апаратом.

Та попри чималий досвід, накопичений іншими державами в галузі організації і функціонування інституту омбудсмана, для України він є відносно новим і, з огляду на це, вимагає фундаментального вивчення та лишається актуальним для політичної науки.

Аналіз останніх досліджень. Слід зазначити, що проблема дотримання прав людини і громадянина є досить актуальною і постійно перебуває в центрі уваги українських та зарубіжних науковців. Значно зросла кількість публікацій із цих питань впродовж останніх років. Окремі аспекти проблеми були висвітлені у працях О. Андрійка [1, с. 17], В. Бабаєва [5, с. 94], Ф. Бернард [6, с. 66], В. Свінтова [14, с. 38], В. Бойцова [7, с. 285], А. Сунгуров [32, с. 174], В. Авер'янова [1, с. 19], Ю. Барабаша [19, с.

45], А. Ткаліча [33, с. 202], В. Артеменка [35, с. 31], Р. Рукомеди [35, с. 32].

Теоретичним підґрунтям дослідження інституту омбудсмана в Україні стали також праці відомих українських учених таких, як: В. Ключков [18, с. 23], О. Кушніренко [19, с. 47], О. Майданник [20, с. 15], Л. Усаченко [36, с. 62], С. Гулевська [10, с. 164], А. Куліш [22, с. 36], Л. Голяк [8, с. 75], Д. Голосніченко [9, с. 12], Н. Наулік [21, с. 12], В. Баштанник [3, с. 25].

Дослідженню історії розвитку та проблемам впровадження інституту омбудсмана в Україні присвячені дослідження В. Кравченка [2, с. 290], А. Ткачука [35, с. 31], Ю. Тодики [34, с. 57] та інших. Значний інтерес до ситуації захисту прав громадян в Україні проявили у своїх роботах науковці В. Барчук [4, с. 45], О. Батанов [2, с. 103], І. Дідковська [12, с. 78], К. Закоморна [15, с. 47], О. Марцеляк [34, с. 57] та інші.

Особливої уваги заслуговують щорічні та спеціальні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, де оприлюднюється моніторинг дотримання прав та основних свобод людини в Україні. А також були проаналізовані Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Метою дослідження є виявлення особливостей становлення та діяльності інституту омбудсмана в Україні.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Внаслідок суспільно-політичним традиціям зарубіжних країн, в Україні інститут омбудсмана було запроваджено тільки в 1998 р., що стало важливим черовим кроком у напрямку інституціоналізації демократичних процесів у соціально-політичному житті України. У Конституції України в ст. 101 передбачено створення нового конституційного органу – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Конституція України, прийнятий на її основі 23 грудня 1997 р. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» передбачають створення «сильної» моделі омбудсмана.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є класичним взірцем парламентського омбудсмана, оскільки обирається на посаду Верховною Радою України (ст. 5 закону) шляхом таємного голосування, що забезпечує йому високий статус, легітимність, а також є гарантією незалежності від усіх гілок державної влади, включаючи законодавчу. У зв'язку з цим важливо, що строк перебування на посаді Уповноваженого з прав людини не збігається зі строком повноважень парламенту України (ст. 5 закону) [23, с. 99]. Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини може бути призначено громадянина України, який на день обрання досяг 40 років, володіє державною мовою,

має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні.

Однією з головних функцій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є контроль за діяльністю виконавчих та інших органів державної влади шляхом розгляду скарг громадян на дії тих чи інших органів або посадових осіб, що призвели до порушення прав та свобод людини і громадянина.

Крім функції безпосереднього розгляду звернень про порушення прав людини, що надходять до Уповноваженого, модель українського омбудсмана передбачає також проведення моніторингів за дотриманням та захистом прав і свобод людини і громадянина в Україні органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та їх посадовими та службовими особами, які своїми діями (бездіяльністю) порушували права і свободи людини і громадянина. Результати таких моніторингів та комплексна оцінка стану додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні представляються у Верховній Раді України у вигляді щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні відповідно до п. 17 ст. 85 Конституції України та ст. 18 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [30, с. 21]. У доповіді мають бути представлені також виявлені Уповноваженим недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, тобто фактично на Уповноваженого покладається обов'язок здійснювати експертизу законодавства в цій сфері.

Крім щорічної доповіді, у разі необхідності Уповноважений може представити Верховній Раді України спеціальну доповідь з окремих питань додержання в Україні прав і свобод людини і громадянина.

За щорічною та спеціальною (спеціальними) доповідями Уповноваженого Верховна Рада приймає постанову. Щорічні та спеціальні доповіді разом з постановою Верховної Ради України публікуються в офіційних виданнях Верховної Ради України.

Важливою гарантією незалежності при здійсненні Уповноваженим з прав людини своїх функцій є його фінансова самостійність. Фінансування діяльності Уповноваженого з прав людини відбувається з Державного бюджету України та щорічно передбачається в ньому окремим рядком. Уповноважений з прав людини розробляє, подає на затвердження Верховної Ради України та виконує кошторис своїх витрат (ст. 12 закону).

Для забезпечення діяльності Уповноваженого утворюється секретаріат. Структура секретаріату, розподіл обов'язків та інші питання щодо організації його роботи регулюються Положенням про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Співробітники секретаріату є державними службовцями, тому одночасно керуються Законом України «Про державну службу» [9, с. 12].

Призначення на посаду та звільнення працівників Секретаріату здійснюються Уповноваженим.

При Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини з метою надання консультативної підтримки, проведення наукових досліджень, а також вивчення пропозицій щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини і громадянина може створюватися консультативна рада (яка може діяти і на громадських засадах) із осіб, що мають досвід роботи в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Консультативна рада являє собою структурну ланку омбудсмена, що займається консультативною підтримкою, науковими дослідженнями, а також вивчає пропозиції щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини та громадянина.

Першим Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини 14 квітня 1998 р. стала Ніна Карпачова, яка обіймала цю посаду до 2012 р. [31]. В цьому ж році 27 квітня омбудсманом України була обрана Валерія Лутковська.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» народний захисник має право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України.

Організація діяльності та межі повноважень представників Уповноваженого регулюються Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, яке затверджується Уповноваженим [26]. У статті 1 цього Положення зазначено, що представники є посадовими особами, яким з метою здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина делегуються визначені повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та на яких розповсюджуються гарантії забезпечення діяльності Уповноваженого.

Зазначимо, що Уповноважений сам призначає на посаду та звільняє Представника, а також визначає його повноваження, завдання і функції. Представник підпорядковується безпосередньо Уповноваженому та керується у своїй діяльності чинним законодавством України, підзвітними нормативно-правовими актами, міжнародними правовими актами, стандартами та рекомендаціями, наказами Уповноваженого, Конституцією України, а також цим Положенням.

Згідно Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Представник за дорученням Уповноваженого виконує наступні завдання: здійснює керівництво діяльністю відповідного підрозділу Секретаріату Уповноваженого чи регіонального представництва Уповноваженого та відповідає за їх діяльність; бере участь у підготовці пропозицій щодо розробки і розробляє законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів, необхідних для запобігання порушенням прав людини або сприяння їх поновленню; бере участь у засіданнях комітетів Верховної Ради України, круглих столах, семінарах, міжвідомчих робочих групах, нарадах тощо;

розглядає звернення осіб; готує проекти подань та листів до Президента України, Голови Верховної Ради України, інших посадових осіб, які подає на підпис Уповноваженому; представляє Уповноваженого в Україні та за її межами, виконує інші завдання Уповноваженого [26]. Функціонують наступні Представники Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: з питань реалізації національного превентивного механізму; з питань дотримання соціально-економічних та гуманітарних прав, з питань захисту персональних даних; з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності; з питань зв'язків із громадськістю та інформаційних технологій; з питань дотримання права на інформацію та представництва в Конституційному Суді України; з питань дотримання прав внутрішньо переміщених осіб; з питань захисту прав військовослужбовців [29].

Регіональні представництва Уповноваженого з прав людини утворюються Омбудсманом відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» для забезпечення ефективної діяльності Уповноваженого та доступності здійснення особистого прийому громадян у віддалених від м. Києва адміністративно-територіальних одиницях [36, с. 64]. Відповідно до покладених завдань регіональні представництва Уповноваженого здійснюють моніторинг додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина; надають пропозиції Уповноваженому щодо забезпечення прав і свобод людини; роз'яснюють за дорученням Уповноваженого заходи, яких має вжити особа, що подала звернення до Уповноваженого; забезпечують взаємодію Уповноваженого із представниками інститутів громадянського суспільства; забезпечують організацію та здійснення прийому громадян; вживають заходів щодо реалізації положень Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання; налагоджують зв'язки з територіальними органами державних органів влади, та взаємодіють з органами місцевого самоврядування; забезпечують взаємодію Уповноваженого із неурядовими громадськими організаціями та інше.

В Україні не функціонує інститут регіональних омбудсманів як самостійного органу, що захищає інтереси населення в конкретному регіоні, місцевості. Такі обов'язки покладені на регіональних представників Уповноваженого з прав людини, які повністю йому підзвітні.

Зі спеціалізованих омбудсманів в Україні 11 серпня 2011 р. Указом Глави держави був запроваджений інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини [22]. Метою запровадження посади Уповноваженого є покращення умов життя дітей, їх навчання та розвитку, а також більш ефективний захист їх прав і свобод, проголошених Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України.

Слід зазначити, що омбудсман з прав дітей не підміняє жоден інший державний орган і має свої власні завдання, визначені Президентом України: почути кожну дитину, права якої порушено, та зробити все необхідне для їх поновлення; вести моніторинг усіх дій та рішень центральних і місцевих органів влади, які стосуються прав дитини, аналізувати їх на відповідність законодавству, що торкається захисту прав дітей; пропонувати зміни до законодавства та дій всіх без винятку органів влади щодо інтересів дітей. Уповноважений керується у своїй діяльності Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, актами Президента України, а також Положенням про Уповноваженого Президента України з прав дитини. Для забезпечення його діяльності створений відповідний структурний підрозділ Адміністрації Президента України – Управління забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини. Співробітники Управління є державними службовцями. Для надання консультативної допомоги Уповноваженому функціонує Громадська консультативна рада з питань захисту прав дитини на правах робочої групи Адміністрації Президента України [24].

До складу Громадської консультативної ради увійшли міжнародні та всеукраїнські громадські організації, що працюють в інтересах дітей, а також активну участь у роботі Ради беруть представники всіх релігійних конфесій України.

Відповідним указом N 812/2011, підписаним 11 серпня 2011 р. на посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини було призначено Юрія Павленка [25].

Говорячи про те, чому інституту повноваженого з прав дитини створений при Президенті, а не Верховній Раді, Павленко зауважив, що Президент швидше зреагував і прийняв рішення про його запровадження. 18 грудня 2014 р. Уповноваженим Президента України з прав дитини став Микола Кулеба.

За даними Державної служби статистики України в нашій країні станом на початок 2016 р. зареєстровано 73 тис. 182 дітей-сиріт [13].

Тому введення інституції Уповноваженого Президента з прав дитини є кроком до покращення стану захисту прав найменш захищеної та водночас численної категорії населення України, хоча у цілому права дітей різних категорій потребують захисту.

Поряд із омбудсманом з прав дитини Україна практикує введення і бізнес-омбудсмана, який розпочав своє функціонування нещодавно. 12 травня 2014 р. уряд України та ЄБРР підписали Меморандум про взаєморозуміння для української антикорупційної ініціативи, що передбачило створення бізнес-омбудсмана [28]. Такий спеціалізований омбудсман являє собою посадову особу, яка займається захистом інтересів бізнесу перед органами публічної влади всередині країни, а також за її межами. Головною функцією бізнес-омбудсмана є сприяння

прозорості діяльності органів державної влади, запобігання корупційним діям та іншим порушенням, що стосуються законних інтересів підприємців.

Із 10 грудня 2014 р. посаду бізнес-омбудсмана зайняв Альгирдас Шемета, що одночасно являє собою литовського та європейського політика [22].

Бізнес-омбудсман приймає скарги тільки на дії державних органів і ніяк не приватного бізнесу. У жовтні 2014 р. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ініціювало створення Ради бізнес-омбудсмана для того щоб покращити здійснення підприємницької діяльності. Своєю роботою Рада бізнес-омбудсмана фактично розпочала у травні 2015 р. Це є постійно діючий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України, що у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України та іншими актами законодавства та Меморандумом про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 р. Деякі бізнесові кола скептично ставляться до посади бізнес-омбудсмана України, оскільки, на їхню думку, він має замало повноважень. Тому діяльність бізнес-омбудсмана потрібно врегулювати на законодавчому рівні. 5 травня 2016 р. був поданий на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про Установу бізнес-омбудсмана» [27]. В пояснювальній записці до проекту Закону зазначено, що метою його розробки є запровадження на законодавчому рівні в Україні інституту бізнес-омбудсмана в якості посередника, незалежної, третьої особи, що сприяє суб'єктам підприємництва у захисті їх права на підприємницьку діяльність. Прийняття такого Закону підвищить ефективність боротьби з корупцією.

Про запровадження інших спеціалізованих омбудсманів в Україні, окрім із прав дитини та бізнес-омбудсмана, поки що тільки ведеться дискусія.

Висновки. Запровадження в Україні інституту омбудсмана є важливим кроком у напрямку інституціоналізації демократичних процесів у соціально-політичному житті країни. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини вперше надав українським громадянам нетрадиційну і незвичну для них, проте унікальну можливість – добитися того, щоб їх голос з питань захисту прав людини і основних свобод був почутий, а порушені права – відновлені.

Ефективна діяльність омбудсмана впливає на динаміку формування країни як демократичної держави. В Україні такий орган є відносно новою інституцією і потребує розвитку, а саме регіональних та спеціалізованих омбудсманів із забезпеченням для їх функціонування нормативно-правової бази. Омбудсмани в межах регіону забезпечуватимуть не тільки захист прав та інтересів громадян, а й слугуватимуть налагодженню тісної співпраці між ними та будуть свого роду комунікативною ланкою між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян та самими громадянами.

На жаль, сьогодні Україна не є правовою державою, де працює справедлива судова система. Гостро стоїть проблема захисту прав та інтересів інвалідів, пенсіонерів, військовослужбовців, учасники АТО, переселенців зі Сходу, жінок, неповнолітніх, студентів та інших соціально-незахищених категорій, тому окрім інституції Уповноваженого Президента України з прав дитини та зовсім нової посади бізнес-омбудсмена, яка потребує суттєвого реформування та законодавчого врегулювання, було б доцільно запровадити та нормативно закріпити ряд й інших спеціалізованих омбудсманів. Запровадження омбудсмена із питань гендерної рівності в Україні дозволить зробити більш продуктивною і діловою співпрацю з відповідними громадськими організаціями, буде захищати права жінок і чоловіків, маючи на меті, перш за все, сприяти їх розвитку та умови для самореалізації.

Також дуже гостро в Україні виражене питання захисту прав літніх людей. Введення Омбудсмена з питань захисту прав літніх людей дозволить на загальноукраїнському рівні вирішити їх проблеми, оскільки значна кількість літніх людей в нашій державі – це соціально мало захищена ланка населення через малі пенсії та відсутність близьких родичів, що часто робить їх об'єктом махінацій, особливо з власністю.

Важливим етапом на шляху вдосконалення інституту омбудсмена в Україні є створення омбудсмена з питань захисту прав військовослужбовців як особливої правозахисної інституції, незалежної від жодних органів влади, що дозволило б більше захистити права усіх військових: і тих, які перебувають нині в зоні АТО, і тих, які вже демобілізовані. Цей інститут сприятиме демократизації національної військової адміністрації зокрема та військових відносин взагалі, забезпеченню додержання законності у сфері функціонування збройних сил та гарантуванню правової безпеки в армії.

Ефективним було б запровадити омбудсмена з питань захисту прав споживачів або фінансовий омбудсман, який допоможе вирішити порушення питань щодо виплат страхового відшкодування внаслідок дорожньо-транспортних пригод, повернення вкладів і відсотків по вкладах небанківськими фінансовими установами, недотримання кредитними установами фінансових нормативів діяльності, а також щодо укладання кредитних договорів і т. д.

Потрібно не просто офіційно затвердити дані інституції, а детально продумати організацію роботи кожної із них, обрати тільки відповідальних фахівців у своїй сфері, врахувати всі позитиви та недоліки функціонування спеціалізованих омбудсманів в інших державах.

Створення посад цих та інших спеціалізованих омбудсманів дозволить зробити більш продуктивною і діловою співпрацю з відповідними громадськими організаціями, сприятиме посиленню правового захисту конкретних соціальних груп населення України. Наявність ефективних результатів діяльності подібних інституцій у світовій практиці доводить необхідність їх створення в Україні.

Список літератури:

1. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко. – К., 1999. – 48 с.
2. Антоненко В. Р. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : монографія / В. Р. Антоненко, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов та ін.; за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – 864 с.
3. Баштанник В. В. Концептуальні засади реформування державного управління в умовах сучасного етапу розширення ЄС / В. В. Баштанник // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Управління»: Збірник наукових праць. – К., 2011. – № 3.
4. Барчук В. Б. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері забезпечення національної безпеки України: [монографія] / В. Б. Барчук. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. – 153 с.
5. Бабаєва О. Между гражданином и государством стоит омбудсман- защитник прав человека / О. Бабаєва // Коммерсант, 2000. – 10 октября.
6. Бернард Ф. Філософія інституту омбудсмена / Ф. Бернард // Політика і час. – 1999. – № 2. – С. 64–68.
7. Бойцова В. В. Служба защиты прав человека и гражданина. Мировой опыт / В. В. Бойцова. – М. : БЕК, 1996. – 408 с.
8. Голяк Л. Несудові форми захисту прав людини (за участі інституту омбудсмена) в Україні та Польщі: порівняльний аналіз // Часопис Київського університету права. – К. : Навч. метод. каб. вищ. освіти України, 2008. – С. 75.
9. Голосніченко Д. Теоретичні засади визначення повноважень омбудсмена / Д. Голосніченко // Юридична Україна, 2008. – № 8. – С. 12.
10. Гулевська С. Ф. Інститут місцевого омбудсмена як засіб захисту прав членів територіальної громади / С. Ф. Гулевська // Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць. Асоціації докторів наук з державного управління. – Х., 2011. – № 3 (7). – С. 164–169.
11. Давиденко Е. «Службі Омбудсмена в Україні – три роки» / Право України, 2001. – № 6.
12. Дідковська І. О. Омбудсмен у системі інститутів правової держави: порівняльно-політологічний аналіз : дис. к. політ. наук : 23.00.02 / І. О. Дідковська. – К., 2007. – С. 137.
13. Державна служба статистики України / Офіційний веб-сайт // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
14. Євінтов В. Зарубіжний досвід: французький посередник з прав людини / В. Євінтов // Український часопис прав людини. – 1995. – № 2. – С. 36–39.
15. Закоморна К. О. Інститут омбудсмена як засіб забезпечення прав і свобод людини та громадянина (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.02. / К. О. Закоморна. – Х., 2000. – 177 с.

16. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К., 2002. – С. 347, 354.
17. Куліш А. Інститут омбудсмена як елемент правоохоронної системи України / А. Куліш // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 2. – С. 71.
18. Клочков В. Г. Взаимодействия Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека и Генеральной прокуратуры Украины по защите конституционных прав и свобод человека и гражданина / В. Г. Клочков // ВесыФемиды. – 2002. – № 2. – С. 21–27.
19. Кушніренко О. Інститут євроомбудсмена: питання теорії і позитивної практики / О. Кушніренко, Ю. Барабаш // Право України. – 2001. – № 6. – С. 44–47.
20. Майданник О. О. Інститут омбудсмена у механізмі забезпечення прав людини в Україні / О. О. Майданник // Адвокат. – 2010. – № 7. – С. 12–16.
21. Наулік Н. Служба омбудсмена в Україні та Польщі / Н. Наулік // Вісник прокуратури. – 2006. – №8. – С. 11–14.
22. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ombudsman.gov.ua.
23. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – С. 99.
24. Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.
25. Права дитини / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/child/>.
26. Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 19 липня 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001715-05>
27. Проект Закону про Установу бізнес-омбудсмена / Офіційний веб-портал Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58980
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF>
29. Палеева Ю. С. Спеціалізовані омбудсмени в зарубіжних країнах: досвід для України / Ю. С. Палеева // Альманах міжнародного права. – № 7. – 2015. – С. 84–91.
30. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – К., 2000. – С. 21.
31. Стратегічний план діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на 2013–2017 роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2235:-2013-2017-&catid=228:2012&Itemid=230.
32. Сунгуров А. Ю. Інститут Омбудсмена: еволюція традицій и современная практика (опит сравнительного анализа) / А. Ю. Сунгуров. – СПб. : Норма, 2005. – 384 с.
33. Ткаліч А.О. Роль омбудсмена в системі захисту прав людини і громадянина / А. О. Ткаліч // Наукові праці МАУП, 2010. – Вип. 2(25). – С. 199–203.
34. Тодика Ю. М. Інститут омбудсмена: світові моделі і досвід / Ю. М. Тодика, О. В. Марцеляк // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 1998. – № 2(13). – С. 57–66.
35. Ткачук А. Влада і громада: співпраця влади і громадськості у вирішенні місцевих проблем / А. Ткачук, В. Артеменко, Р. Рукомедя. – К. : Ін-т громад. суспільства, 2004. – 88 с.
36. Усаченко Л. М. Місцевий та регіональний омбудсман як форма захисту громадян / Л. М. Усаченко // Унів. Наукові записки. – 2007. – № 4. – С. 62–68.

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

Kazikhanov R.

*doctor of agricultural science, professor,
S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University*

Kazikhanova S.R.

*Candidate of agricultural science,
Senior Lecturer of the department of Game management and Fishery
S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University*

Казиханов Рашиит

*доктор сельскохозяйственных наук, профессор кафедры
технологии производства и переработки продукции животноводства
Казахского агротехнического университета им. С.Сейфуллина*

Казиханова Сауле Рашиитовна

*кандидат сельскохозяйственных наук
старший преподаватель кафедры охотоведения и рыбного хозяйства
Казахского агротехнического университета им. С.Сейфуллина*

РАЗДЕЛЬНО-ПОДСОСНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ КУРДЮЧНЫХ ЯГНЯТ В МОЛОЧНЫЙ ПЕРИОД SEPARATE-SUCKING TECHNOLOGY OF FAT-TAIL LAMBS GROWTH

Key words: suckling duration, growth, carcass quality, fat-tail lambs

Ключевые слова: продолжительность сосания, рост, качества туши, курдючных ягнят

Овцеводство – отрасль мирового продуктивного животноводства, которая продуцирует больше видов продукции, чем крупный рогатый скот и свиньи.

По численности сельскохозяйственных животных в мире овцы находятся на втором месте (не считая отрасли птицеводства), тогда как поголовье крупного рогатого скота – 1,39, свиней – 0,98 млрд. голов.

За последние 20 лет поголовье овец увеличивается в Азии и Африке, где находится 62,3% всех овец мира, в то время, как в Европе только 12%. Наибольшее поголовье овец в настоящее время в Китае – 172 млн. голов (15,5% мирового поголовья), Австралии – 100,0 млн. гол., Индии – 64,3 млн. гол. Среди европейских стран лидерами по поголовью овец является Великобритания – 33,5 млн. гол., Испания – 21,8 млн. гол. и Греция – 8,8 млн. гол.

Анализ рынка зарубежных стран, таких как Австралия, Новая Зеландия, Сирия, Франция, Югославия, Болгария и другие, свидетельствует об увеличении роста потребления мяса ягненка. Согласно Y.I. Imegeev's [1] 2-3 мл. ягнята в возрасте 100 дней отправляются на убой ежегодно в Болгарии, что составляет 50% от всего производства баранины.

На мировых рынках наблюдается повышение цен на баранину и ягнятину. За 1990-2010 гг. выросли цены на данный вид продукции на рынках в Китае в 5 раз, США – в 1,5, Австралии – в 1,1 раз. Заметим, что на международных рынках определяют отдельно цены на баранину и ягнятину, разница между которыми существенная. Так, цена на баранину на рынках Австралии в 1,7; Новой Зеландии в 1,9 раза ниже чем на ягнятину.

В целом анализируя динамику мирового производства и потребления продукции овцеводства

следует отметить, что в ближайшие 20 лет, будет наблюдаться постоянный дефицит баранины, овечьего молока и шерсти в пределах 60-70%, учитывая рост населения на Земле.

По данным ряда зарубежных авторов Bulent Ekiz, Omur Kocak, Hulya Yalcintan «Effects of suckling duration on growth, slaughtering and carcass quality characteristics of Kivircik lambs» February 2016, Volume 48, Issue 2, pp 395-401 вопросы раннего отъема ягнят от маток и влияние продолжительности подсосного периода и типа рождения на рост ягнят на убойные и качественные характеристики туши интересуют многих ученых[2].

Bulent Ekiz, Omur Kocak, Hulya Yalcintan были проведены исследования влияния продолжительности подсосного периода (45, 75 и 120 дней) и типа рождения (одинарные и сдвоенные) на рост ягнят, убой и качественных характеристик туши 40 ягнят породы Кивирсик. Подопытные баранчики были поделены на 3 группы в зависимости от продолжительности подсосного периода. SC-45 и SC-75 отнимали от маток в 45 и 75-дневном возрасте, соответственно, в то время как ягнята группы SC-120 ягнят оставались со своими матерями до конца экспериментального периода. Ягнята всех изучаемых групп были забиты в возрасте 120 дней. Исследования качественных характеристик туш показали, что отъем от маток привел к снижению среднесуточного прироста в группах SC-45 и SC-75, и, следовательно, убойный вес был выше у ягнят группы SC-120. SC-120 ягнят были выше живой вес тела, убойный вес, процент подливки, измерения каркаса, каркаса упитанности (пропорции ручки почек и канала жира, подкожного и внутримышечного жира в тазовой конечности) и не-каркасного упитанности (сальниковой и мезентериального жира доля), чем отнятых ягнят. В заключение Bulent Ekiz,

Omur Kocak, Hulya Yalcintan отмечают, что потенциальные потери в производстве мяса из-за отъема следует рассматривать, прежде чем решить вопросы отъема ягнят в раннем возрасте.

По данным других авторов (Falagan, 1980), (Solomon et al., 1980), (Kempster et al., 1982) и (Cuthbertson, 1982) [3] на качество туши ягнят могут влиять различные факторы, в том числе пол и убойный вес. Производство подсосных ягнят типично для стран Средиземноморья, например, породы Талаверана распространенная по всей Центральной - Западной Испании. Взрослые матки весят около 45 кг, а бараны - около 60 кг. Ягнята всегда продаются после отъема от маток, что обычно занимает от 30 до 40 дней после рождения, когда животные весят от 10 до 13 кг. Ягнята могут откармливаться от 25 до 30 кг другой компанией или забиваться при отъеме. Качество этих подсосных ягнят гарантирует хорошие цены, особенно в определенное время года[4].

В этой связи нами разработана отдельно – подсосная технология выращивания курдючных ягнят в молочный период, позволяющая получать полновесные туши баранчиков весом от 47,16±0,43 до 51,60±0,26кг уже при отъеме от маток в 4 мес возрасте. Это технология учитывает многие факторы, и позволяет применить ее на ягнятах любых пород.

Уникальность Казахстана по своему географическому положению с обширной территорией с преобладанием естественных пастбищ, перспективность в формировании продовольствия в мире предопределяет нашей стране занять достойное место в системе рыночных взаимоотношений, предложив разнообразную экологически чистую продукцию, повышенной конкурентоспособности. Наши многолетние исследования ориентированы на формирование системного подхода, научной основы развития мясосального овцеводства за счет интенсивных технологий, осуществляемых ныне в базовых хозяйствах КАТУ им.С.Сейфуллина, эффективного использования созданного генофонда (отличающихся высокой мясной и сальной продуктивностью, скороспелостью, способностью хорошо оплачивать корма и др. производственные затраты продукцией, наиболее полно сочетающего производство ягнятины с валяльно-войлочной шерстью, шубно-меховой овчин), перспективностью использования этих стад в формировании продовольственной безопасности РК (заняв достойное место в системе рыночных взаимоотношений), предложив конкурентоспособную продукцию, а именно мясопродуктов, мясных изделий широкого ассортимента шубно-меховых овчин, повышая их конкурентоспособность.

Объектом исследования является поголовье курдючных овец, разводимых в условиях ТОО «Бастау» Акмолинской (n=7000), КХ «Шаушен» (n=38500), Жамбылской областей. В отчете приводятся результаты научно-исследовательской работы по разработке и внедрению селекционно-тех-

нологических методов создания новой породы курдючных мясосальных овец с общей численностью более 45,5 тыс. голов[5].

Теоретические основы, цели и идеи технологии: рост, развитие ягнят в наиболее критические периоды (молочный) имеют возрастные особенности, находятся под влиянием генетических, паратипических факторов, особенно молочности маток-матерей, технологии выращивания. Нами установлено, что у подопытных курдючных маток (n=10) молочность (за 20 дней лактации) достаточно высока и она составила 33-36кг или 1700г в сутки, с колебаниями от 1650 до 2074г. В тоже время существующие расчетно-теоретические определения молочности маток-матерей, кажущееся вполне обеспечивающее достаточно высокой интенсивности роста и развития их за молочный период, позволяющее получать ягнят живой массой (40кг и более) к моменту отъема в 4-4,5мес возрасте, приблизительно-верны в теории, обманчивы на практике. Известно, что 80-90% молока, выделяемого молочной железой маток-матери приходится только на первые 2 месяца, последующие месяцы для роста ягненку одного молока-матери становится недостаточно, возникает необходимость дополнительного использования ягненком немолочного корма.

В этой связи важное значение имеет обеспечение оптимального соотношения, а именно: роста ягнят, молочности маток-матерей и потребление ягненком немолочного корма. Это комплекс взаимосвязи возможно при умелом управлении закономерностями роста, физиологией лактаций маток и физиологией пищеварения ягнят. Учет этих факторов, особенно потребления немолочного корма ягненком, позволяют интенсифицировать рост и развития ягнят в молочный период, путем внедрения интенсивно-инновационной отдельно-подсосной технологий выращивания ягнят в наиболее критические периоды жизни (молочный).

Нами были поставлены задачи получить ягнят в условиях хозяйств Южной и Северной зон страны во второй декаде апреля, изучить рост и развитие, формирования продуктивных качеств курдючных баранчиков-одиночек разного генотипа, внедряя отдельно-подсосную технологию выращивания ягнят в молочный период с учетом закономерной взаимосвязи лактационной кривой маток, периодичностью роста и становление пищеварения у ягнят (прием и переваривания разнообразных пастбищных трав, подкормок) по принципу поточности производственных циклов в критические периоды с последовательностью: выращивание ягнят (критические периоды жизни) с момента рождения до 20-дневного возраста в малых сакманах совместно с матками; с последующим внедрением отдельно – подсосной технологии выращивания ягнят с 20-дневного до 1,5 мес возраста в 2-х кратном, через каждые 2 часа, а с 1,5 до 4-мес возраста или до отъема от маток в 1- кратном подпуском ягнят к маткам-матерям, содержав в крупных сакманах.

Практика внедрения этой технологии в условиях в ТОО «Бастау» Акмолинской, КХ «Шаушен» Жамбылской областей показали, что:

- курдючные матки быстро привыкают к такому порядку, способствуют реализации у них потенциальных возможностей к максимальной лактации;

- интенсивному росту ягнят, а дополнительные затраты связанные с новой технологии выращива-

нии ягнят - молочников окупаются высокой сохранностью и интенсивностью роста, развитием, формированием желаемого экстерьерно-конституционального типа и значительным повышением роста и развития.

Рис.1 Подкормка ягнят

- по развитию функций питания, подопытные баранчики лучше привыкают к самостоятельной пастьбе, рано начинают поедать зеленую массу трав пастбищ, более скороспелы, чем ягнята контрольных групп выращенных под матками по традиционной технологии, способны полностью переваривать и усваивать питательные вещества растительных кормов уже к 2-месячному возрасту, ибо раннее приучение их к разнообразию пастбищной растительности, концорма, минеральным подкормкам в сочетании с продолжительным отдыхом, начинает усиливать процессы роста, формирования продуктивных свойств молодого организма. Этими особенностями становления растущего молодняка обусловлены ряда преимуществ раздельно-подсосной технологии выращивания:

- баранчики, отделенные и оставленные отдельно от маток в более благоприятных условиях (отдых, покой, разнообразия трав пастбищ, подкормок, содержания ягнят близ овчарни, водопоя, защищенность от неблагоприятных факторов среды) при совместном самостоятельном групповом выпасе у подопытных баранчиков развивается рефлекс подражания, что благоприятствует лучшему приучению и поеданию травы, к отъёму от маток, лучше растут, развиваются, прибавляя в массе, выпасаясь по мере необходимости, имеют более развитый желудочно-кишечный тракт и др. Ибо, при постоянном совместном содержании с матерями, ягнята, постоянно следуя за матками, меньше едят траву, позже начинают пастись, проходя большие расстояния с матерями, устают, теряют в массе и худеют;

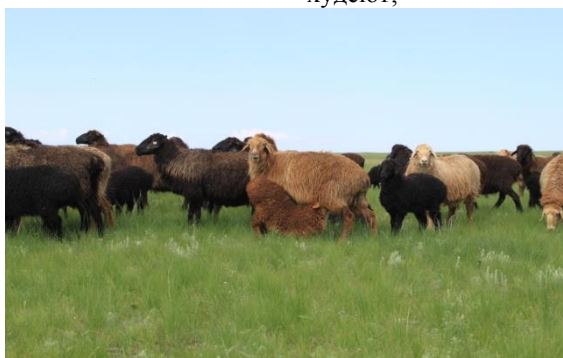

Рис. 2 Подпуск ягнят к маткам-матерям («жамырату»)

- матки без ягнят, спокойно находятся на пастбище, ягнята не беспокоят их, рефлекс настороженности отпадает, можно выпасать маток на более отдаленных и лучших пастбищах, так как вблизи кошары пастбища обычно бывают сильно выбиты. К тому же совместный выпас ягнят значительной степени причиняет беспокойство маткам, что отрицательно сказывается на их насыщении и упитанности. Похудение и потери в живой массе маток в период расцвета пастбищной растительности, слабо восполняются при осеннем нагуле. К пастьбе без

ягнят, матки привыкают быстрее и пасутся спокойнее, тогда как, при пастьбе с ягнятами они больше беспокоились бы, отыскивая своих ягнят;

- овцы плохо переносят зной, поэтому в жаркие, весенние дни приходится систематически прерывать пастьбы маток в течение дня;

- в то же время подопытные баранчики отдыхают на стоянках – тырлах, под навесами из легких камышитовых материалов. С наступлением вечерней прохлады пастьбу возобновляют и продолжают до темноты вместе с матерями, оставаясь с ними до рассвета.

Рис 3. Подкормка 3-мес ягнят

- при пастьбе овец чабаны, регулируют движение отары так, чтобы солнце освещало их сзади или с боку, прямые солнечные лучи мешают овцам находить траву. Утром, а также вечером отару пасут по направлению ветра, а среди дня - против ветра, так как это несколько охлаждает животных и они легче переносят жару. Лучше поить маток после дневного перерыва, перед возобновлением пастьбы, а также утром, перед ее началом.

Все эти благоприятные факторы внедряемой технологии, периодичности подпуска ягнят к маткам-матерям, вольный водопой ягнят, положительно влияет не только для растущего молодняка, но и на лактацию маток-матерей:

- учет среднесуточной молочности курдючных овец в течении первых 45 дней колеблется в пределах 1680-1849г или соответствует результату, полученному расчетным путем определения молочности по приросту за 20 дней (1650-2074), предусмотренной методикой;

- успешное ее внедрение зависит от четкого выполнения всех производственных процессов, создание благоприятных условий для полноценного кормления, содержания животных, улучшения и

рационального использования пастбищ, механизации трудоемких процессов, соблюдения зооветеринарных требований и прогрессивной оплаты труда. Создаются необходимые предпосылки для повышения эффективности селекции, воспроизводства стада, формированию отар молодняка овец крупной живой массой, желаемого экстерьерно-конституциональной особенностью, а также крупного массива (более 45 тыс. голов) высокопродуктивного овцеводства.

Начатые нами исследования по широкому внедрению раздельно-подсосной технологии выращивания показали, что:

- курдючные овцы создаваемого нами нового типа характеризуются высокой плодовитостью (до 105 ягнят на 100 маток);

- курдючные баранчики в основном рождаются крупными с живой массой в пределах 4,41-5,85кг;

- подопытные баранчики проявили потенциальные возможности заложенные в основе оптимальной сочетаемости генотипа и интенсивно-инновационной технологии выращивания в молочный период. Более интенсивный рост живой массы наблюдается у баранчиков выращенных в селекционных отарах.

Таблица 1-Показатели молочность маток и роста ягнят (45дней) селекционных отарах в ТОО «Бастау»

Показатели	Чабаны			ТОО «Бастау»
	Саммбаев Ж.	Пшенов Г.	Карамес Н.	
Переведено от сакманщицы:				
Количество ягнят, гол	617	554	606	1777
Общий прирост живой массы за 45 дней, кг	9988	9220	9161	28369
Прирост на 1 гол за 45 дней, кг	16,19	16,64	15,12	15,96
Среднесуточный прирост 1 гол, г	337,5	369,8	336	354,7
Среднесуточная молочность маток, в г	1687,5	1849	1680	1773,5

Из данных, приведенных в таблице 1 видно, что среднесуточная молочность мясосальных овец в течении 45 дней колеблется в пределах 1687-1849 г или соответствует результату, полученному расчетным путем определения молочности по приросту за 20 дней (1650-1800), предусмотренной мето-

дикой, т.е. курдючные матки разводимые в условиях ТОО «Бастау» при внедрении интенсивно-инновационной технологии проявили высокую молочность. У маток молочность увеличивается с повышением интенсивности роста и развития ягнят в процессе выращивания.

Таблица - 2 Изменения живой массы подопытных ярок КХ «Шаушен» в молочный период с возрастом

При рожд. n=254	Число ярок по классам	7	29	24	16	71	51	43	9	4	254
	классы по живой массе	2,40- 2,80	2,81- 3,20	3,21- 3,60	3,61- 4,00	4,01- 4,40	4,41- 4,8	4,81- 5,20	5,21- 5,60	5,61- 6,00	4,20
	Удель- ный вес, %	3	11	9	6	28	20	17	4	2	100
В воз- расте 40 дней n=254	Число ярок по классам	-	-	55	57	61	57	21	2	2	254
	классы по живой массе, кг	-	-	8,84- 11	11,1- 13,16	13,7- 15,33	15,34- 17,50	17,51- 19,66	19,67- 21,83	21,84- 24	13,62
	Удель- ный. вес, %	-	-	22	22	24	22	8	1	1	100
В воз- расте 4 мес n=254	Число ярок по классам	-	-	16	35	61	77	47	14	4	254
	классы по живой массе	-	-	31,21- 33,70	33,71- 36,20	36,21- 38,70	38,71- 41,20	41,21- 43,7	43,71- 46,20	46,21- 48,70	38,98
	Удель- ный вес, %	-	-	6	14	24	30	19	6	2	100

Аналогичные показатели интенсивности роста подопытных баранчиков наблюдаем в отарах чабанов Самамбаева Ж. продолжительностью молочного периода 137 дней соответственно 47,2кг и 312,3г, чабана Карамес Н. с продолжительностью молочного периода 141 дней достигали живой массы 41,16кг со среднесуточным приростом 258,7г.

Проявление такой высокой скороспелости

подопытных баранчиков к моменту отъема по нашему мнению связано с усиленным кормлением их матерей в период суягности и лактации (уровень кормления курдючных маток в зимний стойловый период значительно превышал нормативы кормления суягных и подсосных маток живой массой 65-70кг по всем питательным веществам) с последующим более полным использованием питательности трав пастбищ.

Таблица 3 - Изменения живой массы подопытных баранчиков КХ «Шаушен» в молочный период с возрастом

При рожд. n=228	Число баранчи- ков по классам	35	19	2	46	37	6	62	15	6	228
	классы по живой массе	2,80- 3,16	3,17- 3,51	3,52- 3,87	3,88- 4,22	4,23- 4,58	4,59- 4,93	4,94- 5,29	5,30- 5,64	5,65- 6,0	4,33
	Удель- ный вес, %	15	8	1	20	16	3	27	7	3	100
В воз- расте 40 дней n=228	Число баранчи- ков по классам	-	-	-	53	41	57	49	21	7	228
	классы по живой массе, кг	-	-	-	9,81- 11,83	11,84- 13,86	13,87- 15,90	15,91- 17,93	17,94- 19,96	19,97- 22,0	14,37
	Удель- ный. вес, %	-	-	-	25	18	25	21	9	3	100

В возрасте 4 мес n=228	Число баранчиков по классам	-	3	5	7	35	83	66	25	4	228
	классы по живой массе	-	23,93-27,14	27,15-30,36	30,37-33,58	33,59-36,81	36,82-40,03	40,04-43,25	43,26-46,47	46,48-49,7	39,14
	Удельный вес, %	-	2	2	3	15	36	29	11	2	100

К тому же проявление столь высокой скороспелости ягнятами (баранчики, ярочки) селекционных отар в молочный период превышали стандарт предусмотренный для оценки баранчиков при отъеме по живой массе в возрасте 4-5мес (40кг и более) в соответствии с инструкцией по бонитировке овец курдючных пород, утвержденной приказом МСХ РК № 162 от 16 июня 2000г.

Внедрение раздельно – подсосного выращивания ягнят является - ключом интенсивного роста и развития в наиболее критические периоды ягнят в молочный период, важным резервом увеличения

производства ягнятины и улучшения его качества, интенсивной технологии воспроизводства, откорма и нагула, а в последующем формирования высокопродуктивного овцеводства.

По величине живой массы курдючные овцы ТОО уступают лишь крупным породам овец стран СНГ, как таджикские мясо-сально-шерстные, находясь на уровне казахских курдючных грубошерстных, алайских заметно превосходят сараджинских овец. Отличаются достаточно высокой скороспелостью, особенно в молочный период и в последующие периоды дорастивания, т.е. до 15мес возраста.

Таблица 4 - Показатели роста баранчиков от рождения до 15мес возраста, полученных от линейных баранов и их продолжателей

Показатели	Бараны-производители		
	№136	№28828	№31030
Количество ягнят, гол	55	46	51
Живая масса при рождении	4,74±0,15	4,65±0,12	4,71±0,16
Живая масса при отъеме, кг	41,16±0,31	51,60±0,26	47,16±0,43
Среднесуточный прирост от рождения до отъема, г	258,3	361,1	310,1
Живая масса в 15мес возрасте или 450 дней кг	66,90±0,85	79,60±2,82	68,9±1,39
Среднесуточный прирост от рождения до 15 мес возраста, или 450 дней, г	138,1	166,5	142,6

Из данных приведенных в таблице видно, что преимущество в росте и развитии баранчиков от линейных баранов (№28828, №31030) и их продолжателей по сравнению с ростом развитием баранчиков полученных от барана №136 и их потомств при отъеме и 15мес возрасте достоверна $P>0,001$.

Анализ особенностей роста и развития молодняка казахских курдючных в типе едилбаевской выращиваемых в различных условиях содержа-

ния показали, что наибольший темп роста и развития ягнят за молочный период наблюдается при выращивании их в молочный период с внедрением раздельно-подсосной технологии на пастбищах северной зоны. Стойловое содержание с января по апрель месяцы при полноценном кормлении суягных, лактирующих маток в зоне интенсивного земледелия оказывает более благоприятное влияние на их рост и развитие.

Рисунок 4. Полуденная пастьба овцематок с ягнятами при раздельно-подсосной технологии выращивания

Перед выходом на пастбищный корм разница в живой массе в пользу молодняка, находившегося на стойловом содержании по сравнению со сверстниками, не получавшими подкормку при круглогодичном содержании на пастбищах составила значительную массу, или более 26%. Племенной молодняк казахской курдючной в типе едилбаевской полученных от линейных баранов и их продолжателей обладает высокой нагульной способностью на пастбищах достигая живой массы соответственно 61,4 и 58,4кг, ярки без дополнительной подкормки дали с момента отъема до 15 мес возраста в соответственно 129,7, и 126,5г прироста в сутки, а племенные баранчики с подкормкой дополнительно к пастбищу по 0,5кг смесь ячменной и пшеничной дерти на 1 голову соответственно

166,5г и 142,6г. среднесуточного прироста. Примечательно то, что именно в этом периоде у племенных ярок и баранчиков, потомство линейных баранов №28828 и №31030 и их продолжателей наблюдаются наибольшие приросты в живой массе по сравнению с потомством баранов №136. Наиболее высокий рост и развитие молодняка, особенно ремонтных линейных баранов с момента рождения до 15 - месячного возраста до живой массы соответственно 79,6 кг и 68,9 кг, обеспечивается раздельно - подсосной технологией выращивания в молочный и дорастивании их в условиях пастбищ с подкормкой в сочетании с пастбищно-стойловым содержанием и полноценным кормлением маток в период суягности и лактации.

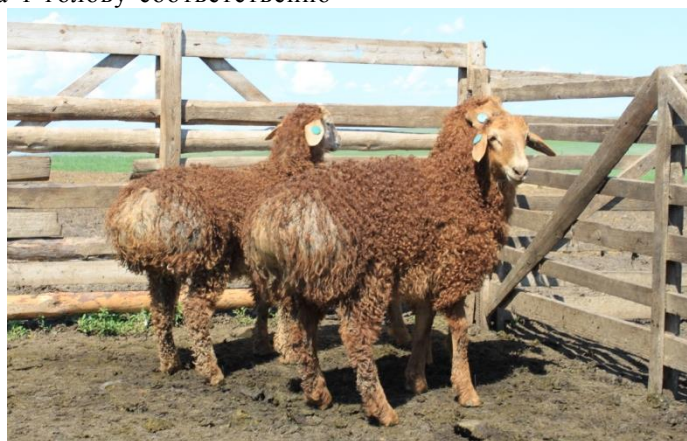

Рисунок 5. Выраженность мясосальных форм молочных ягнят в возрасте 2 мес из первой линии.

В целях определения результатов селекции по живой массе в сочетании с интенсивно-инновационной технологией выращивания молодняка в процессе создания высокопродуктивных курдючных

стад в типе едилбаевской, нами проведен анализ характера изменения живой массы молодняка в период с 2015 по 2017 годы.

Рисунок 6. Выраженность мясосальных форм молочных ягнят в возрасте 2 мес из второй линии.

Анализ данных дает возможность заключить, что к 2017 году молодняк по уровню продуктивности и степени выраженности основных селекционируемых признаков (живая масса) вполне удовлетворяет требованиям создаваемого типа. Поэтому 2015-2017гг можно характеризовать как период

консолидации роста развития молодняка и практического становления по созданию внутри типовых линий. Данные показывают, что в сравнении с 2015 годом средняя живая масса ярок при рождении к 2017 году повысилась 17,1%, в возрасте 1,5мес–23,6%, при отъеме - 26,2%, а у 15 мес к 2017 году понизилась до 56,51кг по сравнению с 2015 годом

(57,9кг) на 2,4%. Снижение живой массы 15 мес ярок по сравнению с 2015 годом по нашему мнению связано с отсутствием моциона ярок в зимне-стойловый период, а также дополнительной подкормки пастбищный период. В то время баранчики полученные в этих же условиях, от тех же селекционных отар по уровню продуктивности и степени выраженности основных селекционируемых признаков вполне удовлетворяли требованиям создаваемого стада. Так, к 2017 году племенные баранчики повысили живую массу при рождении по сравнению с 2015 годом на 12,2%, 1,5 мес возрасте – 15,6%, к моменту отъема – 21,0% и 15 мес – 8,0%.

Результаты экономической эффективности реализации подопытных баранчиков в возрасте 4,6 мес и 15 месячных передержанных баранов отражены в таблице 5. Из данных таблицы 5 видно, что

эффективность производства мясо-сального овцеводства обеспечивается не только за счет реализации баранины в живой массе, но и за счет шерсти.

В перспективе, по мере устранения диспаритета цен на производимую в стране валяльную шерсть, уровень рентабельности разведения курдючных овец будет возрастать. Основной доход в мясо-сальном овцеводстве получают от реализации сверхремонтных баранчиков на мясо при отъеме от маток в 4мес возрасте и 2-х мес нагуле в 6 мес возрасте, а также реализации на мясо 15 мес передержанных баранов прошлых лет.

Результаты анализа по реализации молодняка на мясо показали, что наибольший эффект от реализации на мясо получают при реализации 4 и 6 мес баранчиков. Уровень рентабельности составляет в зависимости от генотипа в 4 мес возрасте, соответственно, 15,8 и 21,6 и 6 мес -30,0 и 36,1%. При реализации передержанных баранов в 15 мес возрасте рентабельность снижается до 13,9%.

Таблица 5-Экономическая эффективность реализации баранчиков, в расчете на 1 голову

Показатели	4 мес		6 мес		15 мес
	КГхКГ	ЕДхКГ	КГхКГ	ЕДхКГ	
Живая масса, кг	41,6	42,7	45,84	47,05	56,0
Цена реализации 1 кг баранины в живой массе, тг	300	300	300	300	300
Настриг шерсти, кг	0,95	1,1	1,2	1,3	2,5
Цена реализации 1кг шерсти, тг	40	40	40	40	40
Стоимость всей продукции, тг	12518	12854	13800	14167	16900
Затраты на содержание 1 головы, тг	5800	5800	6000	6000	7900
Прибыль, тг	6718	7054	7800	8167	9000
Уровень рентабельности,%	15,8	21,6	30,0	36,12	13,9

Список литературы:

1 Горбатов В.М., Крехов Н.М. Ягнятина - высококачественное мясо //Овцеводство.-1976.- № 7. – С.9-12.

2 Bulent Ekiz, Omur Kocak, Hulya Yalcintan. Effects of suckling duration on growth, slaughtering and carcass quality characteristics of Kivircik lambs/Tropical Animal Health and Production,-February 2016, Volume 48, Issue 2, pp. 395-401

3 Лисицын А.Б., Чернуха И.М. Основные направления развития мировой науки о мясе//Мясная индустрия. - 2001. -№12. - С. 6 – 11

4 S. Velasco (a1), S. Lauzurica (a2), V. Sañeque (a1), C. Pérez.(Carcass and meat quality of

Talaverana breed sucking lambs in relation to gender and slaughter weight // Volume 70, Issue 2 April 2000 , pp. 253-263

5 M.B. Solomon , J. D. Kemo , W. G. Moody , D. G. Ely and J. D. Fox 1980. Effect of breed and slaughter weight on physical, chemical and organoleptic properties of lamb carcasses. Journal of Animal Science 51: 1102–1107.

6 Казиханов Р.К., Оспанов С. Р., Казиханова С.Р., Нам В.Н.Ягнята на убой. Мясо ягнят. Общие технические условия СТ РК. Общие технические условия СТ РК//Астана, 2008.- 9с.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Корулюк О. І.

Doctor of Science in Economics, Professor,

Chair of Department of Financial and Economic Security and Banking Business

Lviv University of Trade and Economics

Копилюк Оксана Іванівна

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу

Львівського торговельно-економічного університету

Zhuribida N. R.

Post-graduate student of Lviv University of Trade and Economics

Журибіда Наталія Романівна,

аспірант Львівського торговельно-економічного університету

SYSTEM OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF THE BANKS СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

Summary: The article presents the existing approaches to the formation of the system of economic security of banks. The tools of realization of administrative decisions in the system of economic safety of banks are investigated. The author's approach to the formation of the system of economic security of banks is disclosed and its key elements, such as objects, subjects, subsystems, functions, principles, tools, tools are outlined. The functional aspect and expediency of introduction in activity of banks of Ukraine is substantiated.

Key words: economic security of banks, system, risks, threats, stability, liquidity.

Анотація: У статті представлено існуючі підходи до формування системи економічної безпеки банків. Досліджено інструментарій реалізації управлінських рішень в системі економічної безпеки банків. Розкрито авторський підхід до формування системи економічної безпеки банків та запропоновано її ключові елементи, такі як об'єкти, суб'єкти, підсистеми, функції, принципи, інструментарій. Обґрунтовано її функціональний аспект та доцільність впровадження у діяльності банків України.

Ключові слова: економічна безпека банків, система, ризики, загрози, стійкість, ліквідність.

Постановка проблеми. В умовах інтенсифікації розвитку банківської сфери, реструктуризаційних та реорганізаційних перетворень бізнесу, поглиблення процесів консолідації й загострення конкуренції, високої динамічності трансформаційних змін, посилення ймовірності виникнення кризових явищ у діяльності банківських установ й негативної дії дестабілізуючих чинників обумовлюється потреба формування концептуальних засад економічної безпеки банків на основі системного підходу з впровадженням сучасних форм, методів, важелів та інструментів й комплексного врахування взаємозв'язків її елементів, спрямованого на нейтралізацію ризиків, загроз і небезпек з позицій "прибутковість-ліквідність-ризик-безпека функціонування".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та організаційно-економічні аспекти забезпечення безпеки в банківській сфері висвітлені у наукових розробках вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема таких як: Барановський О. І., Васильчак С. В., Дудченко Н. В., Захаров О. І., Крупка М. І., Коваленко В. В., Мельник С., Міхно С. П., Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М., Яременко С. М. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого наукового обґрунтування потребують концептуальні засади формування системи економічної безпеки банків з конкретизацією її структурно-компонентного складу, принципів побудови та основних засад функціонування та реалізації.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування системи економічної безпеки банків з врахуванням існуючих деструктивних явищ і загроз, динамічності умов діяльності та необхідності розробки її концептуальних положень з позицій системного підходу.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення необхідність формування системи економічної безпеки банків обумовлена тим, що: 1) банківська система не лише забезпечує механізм безпечного й ефективного міжгалузевого й міжрегіонального перерозподілу фінансових ресурсів, але й виступає ключовою ланкою кредитної системи, розрахункового й платіжного механізму країни; 2) стан банківської системи суттєво визначає стійкість національної валюти, її купівельну спроможність та динаміку інфляційних процесів, що має первинне значення у процесах державотворення; 3) діяльність банків пов'язана із вирішенням фінансових інтересів необмеженого кола суб'єктів щодо формування й перерозподілу фінансових ресурсів; 4) банки здійснюють вплив на активізацію економічних процесів в країні та інноваційно-інвестиційний розвиток економіки; 5) потребує жорстких методів правового й економічного регулювання в порівнянні з іншими суб'єктами економічних відносин.

Загалом економічна безпека в науковій літературі визначається як ступінь захищеності індивідів від ризику економічних втрат [8].

Стосовно економічної безпеки банківської діяльності, то це, перш за все, спроможність інститутів

влади (регулюючих органів, банківського співтовариства і вищого керівництва банків) і банківської системи в цілому забезпечувати стійкий розвиток банківського бізнесу і ефективне виконання банками їх економічних функцій [5]. Тобто, виходячи з наведеного, при формуванні системи економічної безпеки банків необхідно враховувати реальні і потенційні можливості щодо забезпечення стійкого та ефективного розвитку з боку як макрорегуляторів, банківської системи як інституційного утворення, так і окремих установ.

На макрорівні економічна безпека банків повинна спрямовуватися на ефективне функціонування грошово-кредитного ринку на засадах інноваційно-інвестиційного розвитку економіки країни та створення необхідних передумов для їх діяльності. При дослідженні економічної безпеки окремого банку акценти зміщуються на забезпечення умов, які дозволяють досягти максимального фінансового результату, збільшення обсягу активів, їх належної якості, конкурентоспроможності на ринку банківських продуктів і послуг.

Розглядаючи систему економічної безпеки банківської установи з позицій структурних елементів, що її формують Н. В. Дудченко та С. П. Міхно стверджують, що вона повинна включати в себе такі обов'язкові елементи: об'єкти та суб'єкти економічної безпеки банку, підсистеми економічної безпеки, принципи, на яких повинна будуватися система економічної безпеки, механізм управління економічною безпекою банку, тощо [2]. За такого підходу система економічної безпеки банків є сукупністю елементів, які її формують, забезпечуючи функціональність, адаптивність та цілісність.

З позицій В. В. Коваленко систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. На думку ученої концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного рішення завдань захисту банківської справи від протиправних дій і недобросовісної конкуренції та передбачають генеральну мету, завдання, суб'єкти, об'єкти, принципи, методи [3]. Тобто акцентується на специфіці її формування та напрямах реалізації із задіянням відповідного методичного інструментарію.

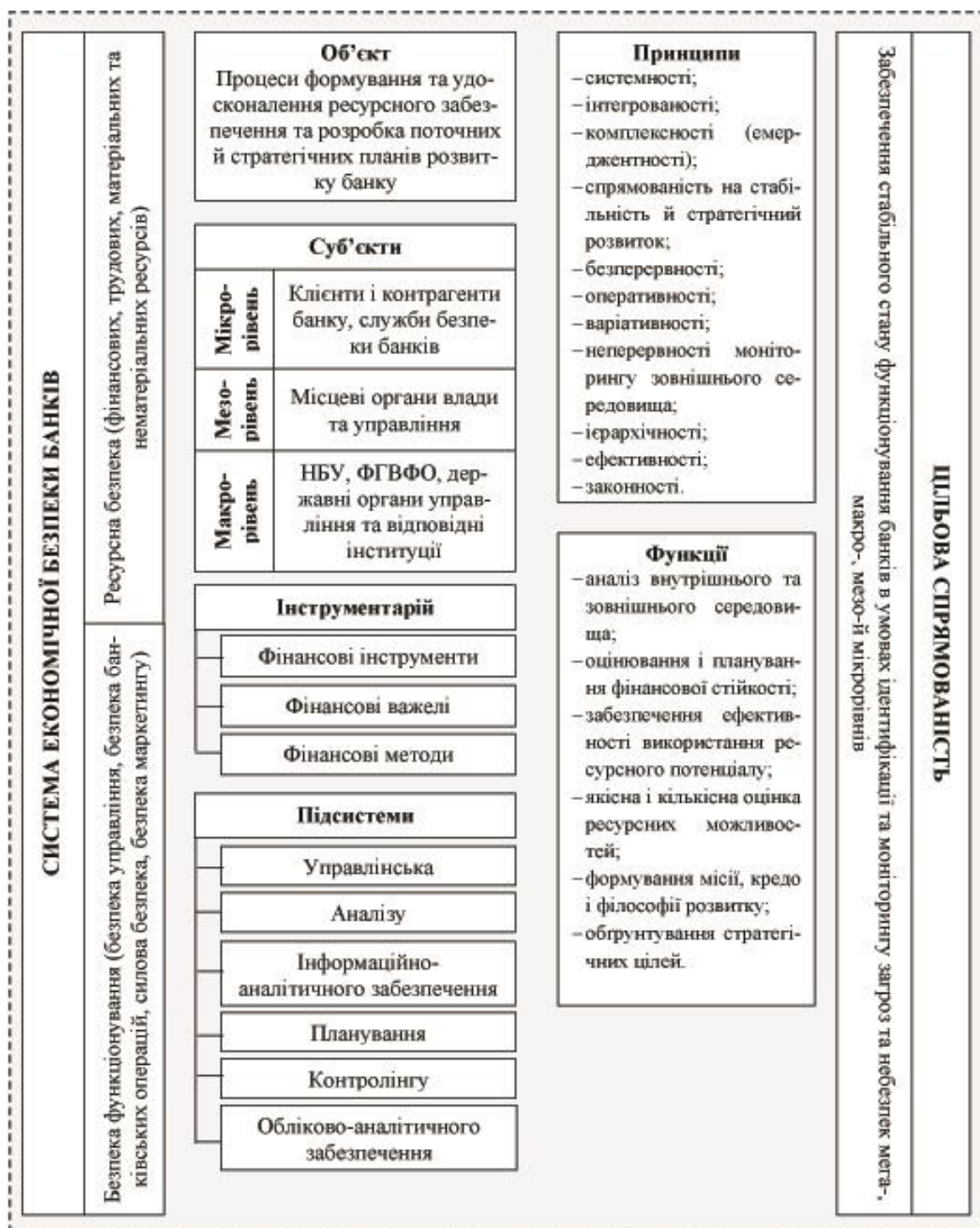
Погоджуємося з підходом відомого ученого О. І. Барановського, який стверджує, що розглядаючи безпеку банку через призму організації, маємо акцентувати увагу як на її зовнішньому, так і на внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ і громадян, а також кримінального середовища. У внутрішньому ж – дії персоналу банку в особі спеціалістів і менеджерів

відділів банку (його підрозділів), неформальних груп, а також адміністрації банку та його власників [1, с. 17].

На думку С. М. Яременка оптимальним підходом до визначення структури комплексної системи економічної безпеки є ресурсний підхід. Основними ресурсами, які забезпечують діяльність банку є фінансові, матеріальні, інформаційні та кадрові. Тобто, щодо ресурсів, то тут діяльність банків має інтегрований характер. Виходячи з цього основні зусилля комплексної системи економічної безпеки мають спрямовуватися саме на захист зазначеної сукупності ресурсів у процесі як їх формування, так і використання. За таких умов структуру вказаної системи будуть складати безпека матеріальних ресурсів, безпека фінансових ресурсів, інформаційна безпека, кадрова безпека [7, с. 110].

Враховуючи системність, комплексність, ієрархічність та відносну самостійність формування системи економічної безпеки банків вважаємо за доцільне представити її структурні компоненти, такі як об'єкт, суб'єкти, підсистеми, функції, принципи, інструментарій, які наведено на рис. 1.

На нашу думку, система економічної безпеки банків - це комплекс взаємопов'язаних управлінських заходів організаційно-правового та фінансово-економічного характеру, які реалізуються уповноваженими органами, службами, підрозділами банків та спрямовані на захист їх інтересів від протиправних дій з боку реальних або потенційних носіїв загроз, що можуть призвести до істотних економічних втрат та дестабілізувати тактичні та стратегічні цілі щодо нарощення конкурентності перевага й забезпечення економічного зростання в перспективі. Управління економічною безпекою визначається: 1) керованістю всієї сукупності фінансових, матеріальних, інформаційних, інтелектуальних та трудових ресурсів та їх предметною спрямованістю на прийняття ефективних обґрунтованих управлінських рішень; 2) якістю суб'єктного складу та раціональністю, динамізмом, варіативністю прийнятих ним рішень; 3) якістю сформованої структури управління як системної сукупності взаємовідносин і взаємозв'язків. В такому контексті систему управління економічною безпекою банків можна визначити як сукупність взаємопов'язаних елементів, яка складається з двох підсистем - керуючої та керованої й передбачає: захист економічних інтересів банківських установ, попередження виникнення та розвитку загроз економічній безпеці, зниження ступеня їх негативного впливу, управління ризиками, врахування альтернативних шляхів забезпечення безпеки банків шляхом застосування відповідних інструментів та методів фінансового аналізу і оцінки фінансового стану з використанням граничних значень показників та інтегральних комплексних оцінок її рівня.

Під інструментарієм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання розуміють сукупність елементів, що застосовується для захисту їх фінансових інтересів [6, с. 131]. На нашу думку, у банківській сфері такий інструментарій включає методи, важелі та інструменти.

В основі економічної безпеки банківських установ лежить тісна взаємодія основних підсистем, які забезпечують її ефективне застосування.

Управлінська підсистема забезпечує раціоналізацію комплексу дій щодо діагностики небезпек та загроз і впровадження заходів щодо їх нейтралізації. Залежно від ступеня деталізації дослідження стану банківської установи діагностика може проводитися поверхнево або поглиблено. В рамках цієї підсистеми забезпечується збір та опрацювання аналітичної інформації щодо заходів забезпечення безпеки банків, моніторинг та прогнозування умов, загроз, небезпек та індикаторів економічної безпеки, розробка та впровадження необхідних заходів щодо її підтримки на належному рівні.

Підсистема планування спрямована на планування корпоративних ресурсів та комплексу заходів із забезпечення економічної безпеки.

Підсистема аналізу включає аналіз можливих загроз економічній безпеці, фінансовій стійкості, ліквідності та платоспроможності, ефективності використання наявних ресурсів. Методами проведення є: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, аналіз розробки сценаріїв подій [4].

Підсистема контролінгу передбачає два основні напрями – тактичний та стратегічний – оскільки діагностика рівня економічної безпеки проводиться постійно з метою визначення небезпек у короткий строк (використання тактичного контролінгу) та на довготривалу перспективу (стратегічний контролінг). Особлива цінність інформації, що отримана від служби контролінгу, полягає в її об'єктивності, оскільки завдання працівників цього підрозділу полягає саме в акумуляції та інтерпретації даних про функціонування зовнішнього та внутрішнього середовища. Крім того, сучасні інструменти контролінгу дозволяють узгоджувати спрямованість різних підрозділів у досягненні визначених тактичних та стратегічних цілей. Контролінг повинен ґрунтуватися на основних методах його здійснення, а саме: бенчмаркінг, вартісний аналіз, факторний аналіз відхилень, аналіз точки беззбитковості, портфельний аналіз, опитування, ABC аналіз, нуль-базис бюджетування тощо.

Важливим елементом забезпечення економічної безпеки банків є підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення, яка повинна містити: якісні і кількісні значення індикаторів фінансової безпеки, наявність або потенційність ризиків і загроз, формалізовані фінансові інтереси і стан їх реалізації, стратегічний план (стратегію) забезпечення фінансової безпеки, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, обсяг останніх, а також джерела їх надходження, фінансовий план (бюджет). Інформаційне забезпечення є сукупністю статистичної, економічної, комерційної, фінансової та іншої інформації. Наявність повної, своєчасної

та достовірної інформації дозволить приймати ефективні рішення для запобігання та подолання різного роду загроз.

Обліково-аналітичне забезпечення є основою здійснення управління фінансово-економічною безпекою банків, оскільки базується на ретроспективних та перспективних даних фінансової звітності банків. Обліково-аналітична підсистема як складова комплексної системи економічної безпеки повинна передбачати збір, узагальнення й обробку даних оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку у відповідності до МСБО.

Отже, комплексний підхід до формування системи економічної безпеки банків дозволяє інтегрувати її ключові елементи у взаємопов'язаний, взаємозалежний та взаємообумовлений процес, що дозволить ідентифікувати, мінімізувати та нейтралізувати існуючі та потенційні зовнішні й внутрішні ризики і загрози та виробити дієві підходи до забезпечення сталого розвитку на основі безпекоорієнтованого підходу.

Висновки і пропозиції. Процес формування системи економічної безпеки банків базується на взаємозв'язку низки елементів, раціональне поєднання яких дозволить установам забезпечити їх прибутковість та стабільний розвиток з врахуванням ризиків мега-, мезо-, макро- й мікрорівнів.

Комплекс заходів з підвищення рівня економічної безпеки банків покликаний забезпечити мінімізацію фінансово-інвестиційних загроз, покращення фінансово-економічних параметрів їх діяльності, організаційної структури, підвищення якості кадрового потенціалу, що дасть змогу менеджменту більш якісно захищати власні фінансові інтереси та розробляти заходи із протидії загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища. В даному контексті виникає необхідність розробки дієвої стратегії розвитку економічної безпеки, яка б характеризувалася тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю її основних складових.

Оскільки основою для подальшого прийняття обґрунтованих управлінських рішень в частині забезпечення економічної безпеки є аналіз та оцінка рівня економічної безпеки банків України на загальнодержавному рівні, то перспективним напрямом подальших досліджень є обґрунтування методичного інструментарію визначення та оцінювання її рівня на основі комплексу ключових індикаторів з врахуванням ризиків та загроз мега-, макро-, мезо- та мікрорівнів.

Список літератури:

1. Барановський О. Природа економічної безпеки комерційного банку / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2014. - № 7. – С. 12-19.
2. Дудченко С. П. Сутність, структура та складові системи економічної безпеки банківських установ / Н. В. Дудченко, С. П. Міхно // Ефективна економіка. – 2013. - № 4. – [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1954>.
3. Коваленко В. В. Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності / В. В. Коваленко // [Електронний ресурс]. – режим

доступу:

<http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.pdf>.

4. Некрасенко Л.А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств / Л.А. Некрасенко, Ю.М. Рибалка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa.

5. Обеспечение экономической безопасности банковской деятельности. – [Электронный ресурс]. – режим доступа: <https://uchebnik.online/knigi-makroekonomika/125-obespechenie-ekonomicheskoy-bezopasnosti-63017.html>.

6. Сусіденко О.В. Методи та критерії формування і підвищення фінансової безпеки підприємс-

тва / О.В. Сусіденко // Науковий вісник Ужгородського університету. - 2014. – Вип. 2(43). – С. 129-133.

7. Яременко С. М. Комплексна система економічної безпеки банку та її структура / С. М. Яременко // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. - 2011. - № 1. – С. 110.

8. Jacob S. Hacker The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis // [Electronic recourse]. – available at: <http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2012/wp12-21bk.pdf>.

Мещерякова Ирина Александровна

преподаватель кафедры экономических теорий,

Белорусский национальный технический университет

Mescherakova Irina Aleksandrovna

lecturer of the Department of economic theories,

Belarusian national technical University

LABOR MOTIVATION AND WORK STIMULATION AT THE BELARUSIAN COMPANIES OF THE CUSTOMS SECTOR

ТРУДОВАЯ МОТИВАЦИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ ТРУДА НА БЕЛОРУССКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ТАМОЖЕННОГО СЕКТОРА

Summary: Theoretical and practical aspects of labor motivation and work stimulation at the Belarusian companies. The advantages and disadvantages of the available incentives and motivation techniques were learned. The peculiarities of application systems at the enterprises of the customs sector were considered. Based on the findings of the analysis were made conclusions. Proposals for improving the existing systems were included.

Key words: labor motivation, work stimulation, custom, staff, systems of motivation.

Аннотация: исследованы теоретические и практические аспекты формирования трудовой мотивации и стимулирования труда на белорусских предприятиях таможенного сектора. Рассмотрены достоинства и недостатки имеющих методов стимулирования и мотивации. Изучены особенности применения систем на предприятиях таможенного сектора. На основе анализа сделаны выводы. Внесены предложения по совершенствованию действующих систем.

Ключевые слова: стимулирование труда, трудовая мотивация, персонал, таможенный сектор, системы мотивации.

Постановка проблемы.

Актуальность проблемы обусловлена тем, что задачей любого предприятия, оказывающего услуги в сфере таможенного дела, является наращивание объемов предоставляемых услуг в целях повышения эффективности своей хозяйственной деятельности. Детально разработанный механизм трудовой мотивации и стимулирования труда позволит в значительной степени повысить заинтересованность персонала в росте индивидуальных результатов, что выразится в высоких показателях производительности труда и повышении качества оказываемых услуг.

Республика Беларусь является ярким примером государства с открытой экономикой и достаточно большими объемами внешней торговли, которые имеют тенденцию увеличения. В условиях открытия внутреннего рынка страны для доступа больших объемов иностранных товаров значительно повышается роль таможенных органов и подконтрольного им института таможенных посредников - таможенных представителей, которые занимаются оформлением как экспортируемых, так и

импортируемых товаров. Так, по данным таможенной статистики в Республике Беларусь объем внешней торговли товарами в январе-июне 2017 году составил 29 091,5 млн. долл. США и вырос на 20,5% по сравнению с уровнем 2016 года.[1]

Следовательно, роль предприятий, осуществляющих деятельность в сфере таможенного дела, для Беларуси с каждым годом увеличивается.

Услуги таких организаций необходимы для корректного прохождения всех таможенных процедур, начиная от регистрации внешнеторгового контракта и оформления товара, заканчивая получением различных таможенных и санитарных разрешений на ввоз товара. Кроме того, привлечение подобных организаций на стадии предварительной проработки импортно-экспортного контракта позволяет выработать оптимальную схему поставки грузов через таможенную, произвести таможенное оформление корректно и избежать высоких дополнительных издержек. Надежный таможенный представитель сводит к минимуму любые риски и сокращает сроки таможенного оформления.

Существующие условия ведения внешнеэко-

номической деятельности (далее – ВЭД), характеризуются высокой степенью динамичности; повышаются требования к качеству таможенных услуг. Возрастает необходимость ускорения процесса предоставления таможенных услуг, принятия качественных и своевременных решений по вопросам взаимодействия участников ВЭД и должностных лиц таможенных органов.

Важность улучшения качества таможенных услуг связана с наступлением жесткой конкуренции, поскольку низкий уровень предоставления услуг отрицательно влияет на конкурентоспособность государства, бизнеса и человека, а также на потери, как на внутреннем рынке, так и на внешнем.

В повышении качества таможенных услуг большую роль играет мотивация персонала, как побуждение работников к активной деятельности по обеспечению требуемого качества услуг. В основе мотивации лежит принцип предоставления работникам возможностей для реализации личных целей за счет добросовестного отношения к труду. Мотивация и стимулирование труда связаны, прежде всего, с умелым сочетанием методов управления, формированием наиболее действенного стиля руководства. Они реализуются в процессе и формах найма, условиях контракта, системе оплаты, повышении квалификации и являются фундаментом любой организации, во многом определяющим ее конкурентоспособность.

Анализ последних исследований и публикаций.

Законодательной базой статьи выступают Конституция Республики Беларусь, Таможенный кодекс Таможенного союза, Указ Президента Республики Беларусь от 18 июля 2011 г. № 319 «О некоторых вопросах таможенного регулирования, об осуществлении деятельности в сфере таможенного дела и уполномоченных экономических операторах», Трудовой кодекс Республики Беларусь, а также локальные нормативные акты.

Научной базой данного исследования являются различные разработки и труды отечественных и зарубежных ученых и специалистов: А.З. Игнатьюка; М. В. Таранова; М.Е. Романовой; К.Р. Макконелла, С. Л. Брю; В.И. Герчикова; А.Я. Кибанова; А.Н. Леонтьева, А.М. Фридмана и др.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы.

В настоящее время предприятия и организации, научившись работать в условиях рынка, еще не сформировали до конца свои системы мотивации и стимулирования трудовой деятельности.

Персонал в сфере таможенного дела является важнейшей составной частью конечного продукта, одним из основных ресурсов конкурентных преимуществ организации, и, следовательно, качество предоставляемых таможенных услуг зависит от мотивации работников.

Отсутствие комплексной системы мотивации и стимулирования труда приводит к утечке высококвалифицированных кадров. Подготовка замены ушедшему специалисту может привести к высоким материальным и временным затратам.

Цель статьи.

Целью является исследование систем трудовой мотивации и стимулирования труда на предприятии, осуществляющем деятельность в сфере таможенного дела и разработка мероприятий по совершенствованию функционирования данных систем.

Изложение основного материала.

Каждое государство создает определенные правила и порядок по пересечению границы, которые зависят от макроэкономического, социального и правового климата в государстве.

Таможенная система, постоянно изменяясь и совершенствуясь в соответствии с развитием мировой экономики, представляет собой сложный механизм государственного регулирования.

Для того чтобы избежать дополнительных издержек и успешно осуществлять внешнеэкономическую деятельность, хозяйствующим субъектам необходимо освоить все нюансы таможенного дела определенного государства, быть осведомленными о порядке перемещения товаров через государственную границу, о размерах таможенных пошлин и т.д., что, в свою очередь, требуют достаточно большого количества времени и дополнительных затрат.

Хозяйствующие субъекты, осуществляющие внешнеэкономическую деятельность, все чаще используют услуги организаций, специализирующихся на проведении и анализе внешнеэкономических контрактов.

Специфика оказания таможенных услуг обусловлена следующими тенденциями в таможенном деле:

- возрастание сложности (наукоемкости и высокотехнологичности) перемещаемых через таможенные границы товаров, внешнеторговых поставок и, как следствие, появление дополнительных требований к квалификации таможенных посредников, к качеству подготовки внешнеторговых документов, услугам по таможенному оформлению и организации околотаможенной инфраструктуры;
- изменение нормативно-правовой базы, которое приводит к необходимости быстрой адаптации к новым условиям ведения внешнеторговой деятельности;
- повышение требований к качеству таможенных услуг вследствие изменения ситуации в отношениях между таможей и участниками ВЭД;
- возрастание роли электронных услуг на базе информационных технологий.

Основные тенденции и направления развития таможенных услуг в Республике Беларусь:

- система таможенного обслуживания развивается, как сервисная сфера, регулируемая и контролируемая государством, полностью отвечающая потребностям субъектов ВЭД;

- осуществляется модернизация информационной системы таможенных органов, однако необходимо придание комплексности этому процессу, что позволит посредством реализации инновационных

технологий повысить уровень таможенного обслуживания до необходимых международных стандартов;

- совершенствование таможенного обслуживания в Республике Беларусь строится на развитии новейших таможенных технологических схем и процедур, позволяющих ускорить время таможенного оформления, не снижая при этом эффективность таможенного контроля (электронное декларирование, предварительное электронное информирование, использование упрощенной схемы таможенного контроля, пост-контроль и др.), а также создание институциональной базы для развития таможенных услуг. [2, с. 28].

В условиях постоянного развития сектора персонал как элемент развития предприятия выходит на первое место. От степени заинтересованности работников в результатах своего труда напрямую зависит и перспективы развития самого предприятия.

Система экономического стимулирования труда включает заработную плату, премию, прибыль, налоги, фиксированные платежи и другие меры экономического воздействия на коллективы людей и отдельных работников. Экономические рычаги влияют на деятельность работников прямо и непосредственно, увеличивая (или уменьшая) их трудовую активность и, следовательно, их трудовой доход (результат труда для самого работника).

По результатам труда производится оплата труда, которая является важнейшим элементом материального стимулирования.

С точки зрения отдельного работника заработная плата — его трудовой доход, компенсирующий его затраты мускульной и интеллектуальной энергии, осуществленные им в процессе труда. [3, с. 256]

На уровне отдельного работника (личности) зарплата — экономический, а порой и социальный результат его труда, стремление к росту которого, для работника вполне понятно и оправдано. Зарплата как результат труда работника мотивирует стремление ее увеличить. А. Смит отмечает: «Рабочие хотят получить возможно больше, а хозяева хотят давать возможно меньше»

Статьей 42 Конституции Республики Беларусь гарантируется лицам, работающим по найму, справедливая доля вознаграждения в экономических результатах труда в соответствии с его количеством, качеством и общественным значением, но не ниже уровня, обеспечивающего им и их семьям свободное и достойное существование. [4]

Основная задача современного менеджмента заключается в том, чтобы приучить людей к содержательному труду, который был бы направлен на создание научных и технических ценностей.

Основным способом мотивации работников является материальный. В его состав входят: надбавки к должностному окладу, доплаты к должностному окладу, премии и вознаграждения и прочие стимулирующие выплаты.

В целях стимулирования и инициативного труда, повышения квалификации и уровня профессиональной подготовки работникам могут быть установлены следующие виды надбавок:

- за высокие достижения в труде;
- за выполнение особо важной (срочной) работы;
- за высокое профессиональное мастерство. [5, с. 124]

В целях возмещения дополнительных затрат труда и компенсации особых условий труда и режима работы, работникам, с их согласия, в пределах планового фонда оплаты труда могут быть установлены следующие

виды доплат:

- за расширение зон обслуживания
- за совмещение должностей (профессий)
- за увеличение объема выполняемых работ
- за выполнение наряду со своей основной работой обязанностей временно отсутствующего работника
- за ненормированный рабочий день
- за работу с разделением рабочего дня на часы
- за работу с вредными условиями
- за работу в ночное время.

Доплаты за совмещение профессий (должностей), расширение зон обслуживания и увеличение объемов выполняемых работ устанавливаются в размере до 30 процентов должностного оклада (тарифной ставки) по совмещаемой должности в пределах средств, направляемых, на оплату труда в абсолютном размере или в процентах к должностному окладу по основной работе.

За работниками, занятыми на работах с вредными условиями труда, совмещающих профессии и выполняющих свою основную работу в полном объеме, сохраняются предусмотренные действующим законодательством льготы в связи с условиями труда независимо от того, установлены ли эти льготы по совмещаемым профессиям. Доплаты за работу с вредными условиями устанавливаются в размерах, утвержденных действующим законодательством, по результатам аттестации рабочих мест за время фактического нахождения работника на таких рабочих местах не менее половины рабочего дня.

Доплаты за работу в ночное время устанавливаются в размере 20 процентов часового тарифного оклада работника за каждый час работы в ночное время.

Далее премии. По своему целевому назначению премии делятся на :

- премия за основные результаты хозяйственной деятельности. на такие премии направляются средства в размере 30 процентов суммы должностных окладов работников;
- вознаграждение по итогам работы за год (не более одного среднемесячного заработка в год);
- единовременное премирование, в том числе за выполнение особо важных заданий, за разработку и внедрение инновационных идей и др. (до 3 процентов суммы должностных окладов работников). [6, с. 252]

Прочие стимулирующие выплаты включают в себя следующие составляющие:

- материальная помощь в ежегодному отпуску;
- выплата на заготовку сельскохозяйственной продукции;

- удешевление стоимости путевок работникам на лечение, отдых, экскурсии;

- приобретение подарков работникам к юбилейным датам и праздникам.

Разработанное на предприятиях моральное стимулирование работников:

- предусматривает поощрения за конкретные показатели, на которые работники оказывают непосредственное воздействие и которое наиболее полно характеризует участие каждого работника в решении задач, стоящих перед ним;

- устанавливает меры поощрения за успехи в труде так, чтобы за более высокие достижения применять более значимые меры поощрения;

- обеспечивает уверенность в том, что при условии выполнения принятых повышенных обязательств участники будут поощрены в соответствии с достигнутыми результатами;

- усиливает заинтересованность каждого работника в постоянном улучшении его производственных показателей;

- является простым, доходчивым и понятным для работников;

- учитывает возрастающую общественно-политическую активность и профессионально-техническое мастерство, устойчивость высоких результатов в труде;

- не допускает обесценивания моральных стимулов.

На предприятиях активно используются системы внутрифирменных льгот работникам:

- льготное питание;
- проезд работника к месту работы и обратно;
- предоставление права пользования транспортом предприятия;

- оплата мобильных телефонов как руководящему составу, так и специалистам.

Также имеются методы нематериального стимулирования [7, с.2]. В целях соблюдения работниками правил внутреннего трудового распорядка, укрепления трудовой дисциплины на предприятиях проводятся воспитательно-профилактические работы. В целях формирования и поддержания положительного морально-психологического климата в коллективе, формирования здорового образа жизни:

- регулярно проводятся Единые дни информирования;

- проводятся торжественные мероприятия, посвященные Дню защитника Отечества, Международному женскому дню 8-ое марта, годовым праздникам;

- чествуются работники в связи со знаменательными датами, днями рождения;

- организовываются экскурсионные туры по историческим местам Республики Беларусь;

- решаются вопросы по оздоровлению и санаторно-курортному лечению работников и их детей.

- работники привлекаются к регулярным занятиям физической культурой и спортом, принимают участие в спортивных соревнованиях, туристических слетах, проводимых по инициативе ГТК и та-можен.

В рамках трудовой деятельности ее результаты выражаются объемом, составом и качеством продукции, а также гарантией качества условий жизнеобеспечения (безопасность, надежность, условия труда). Если предприятие обеспечивает ожидаемый уровень таких результатов, то у сотрудников появляется стремление обеспечивать свой вклад в данную систему на уровне, считающемся приемлемым. Если на предприятии четко определены обязанности работника, то несложно определить, соответствуют ли усилия работника приемлемому уровню результативности для организации. [8, с.93]

В результате развития системы трудовой мотивации и стимулирования труда, можно рассчитывать на значительное повышение эффективности хозяйственной деятельности предприятия, что будет обусловлено такими показателями, как:

- повышение имиджа организации, что благоприятно скажется на развитии сотрудничества с постоянными клиентами, а также на расширении сотрудничества с новыми организациями;

- повышение эффективности деятельности сотрудников;

- повышение привлекательности компании на рынке труда;

- повышение культуры и профессионального уровня специалистов;

- привлечение и удержание высокопрофессиональных сотрудников;

- устойчивая обратная связь между руководителями и подчиненными;

- снижение потерь рабочего времени. [5, с. 323]

Система стимулирования традиционно основывается на следующих принципах:

- средства на оплату труда должны быть заработной платы, ее размер должен зависеть от результатов деятельности;

- методика расчета денежного вознаграждения должна быть понятна и доступна каждому сотруднику;

- система стимулирования должна быть гибкой и соответствовать целям компании и направлениям ее развития.

Выводы и предложения

1. Система стимулирования должна быть связана со стратегическими целями. Это значит, ориентировать систему стимулов на приоритет долгосрочных целей предприятия.

Удовлетворенность трудом является универсальным критерием объяснения, интерпретации самых разных поступков отдельных работников и трудовых групп. Она определяет стиль, способ, манеру общения администрации с работниками, т.е. различается поведение удовлетворенных и неудовлетворенных работников, управление удовлетворенными и неудовлетворенными людьми

2. В таможенном секторе наблюдается высокая текучесть кадров. С текучестью рабочей силы связаны существенные затраты, такие как: прямые затраты на увольнение работников; затраты на подготовку замены кадров, обучение; потери времени. Стабильность кадрового состава является существенной предпосылкой роста производительности труда. Кадровой службой предприятия формируется кадровый резерв, что помогает снизить материальные и временные расходы для поиска и обучения новых специалистов. Тем не менее, необходимо разработать мероприятия по сокращению текучести кадров. Это непосредственно повлияет на повышение эффективности деятельности предприятия.

Руководством предприятий таможенного сектора уделяется значительное внимание обучению и повышению квалификации декларантов, поскольку законодательством к ним предъявляются жесткие требования. Однако, в отношении остального персонала, комплексная система обучения отсутствует, в то время как уровень профессионализма кадров является существенным фактором в повышении конкурентоспособности предприятия.

Для повышения качества оказываемых услуг следует применять все необходимые меры по повышению эффективности использования рабочего времени. Административные меры воздействия не дадут положительного эффекта, наиболее приемлемым является применение поощрительной системы, в том числе в прямой зависимости от количества оказанных услуг.

Введение разовых премий специалистам по таможенному оформлению за продвижение услуг позволит повысить уровень мотивации сотрудников. Каждой услуге присваивается определенное количество баллов. Размер премии определяется исходя из общего фонда премирования за продвижение услуг предприятия, который в дальнейшем распределяется между отдельными специалистами по таможенному оформлению пропорционально сумме заработанных ими баллов.

Ниже приведены некоторые инструменты управления персоналом, при внедрении которых, возможно создать мотивационный механизм высокого уровня.

1) Расширение прав и возможностей линейных руководителей в работе со своими подчиненными таким образом, чтобы руководитель имел реальные экономические и организационные права по отношению к своим сотрудникам. Речь идет о расширении полномочий касательно премирования, карьерного продвижения. Руководитель сможет более эффективно организовать рабочий процесс в отделе, если будет наделен полномочиями для создания рабочих групп со смешанными функциями с целью выявления и решения интегрированных проблем.

2) Обучение персонала. Повышение квалификации кадров станет более эффективным при соблюдении следующих принципов:

- диагностика персонала на соответствие профессиональной модели компетенций с целью выявления потребности знаний и навыков;

- разработка и адаптация обучающих программ, отражающих специфику деятельности предприятия;

- изучение конкретных примеров деятельности из экономико-управленческой практики организации;

- накопление и обновление информационной обучающей базы внутри предприятия.

Такой подход к специализации обучения помимо роста профессионализма позволит решить задачи повышения мотивации труда, заинтересованности в содержании работы, формирования кадрового резерва и внутриорганизационной культуры.

3) Адаптация новых сотрудников. Проблема адаптации новых сотрудников к организации представлена наиболее явно. На предприятиях адаптация сотрудников никем не проводится, что затягивает данный период и усложняет работу новых сотрудников. Адаптация должна проходить в соответствии с положением об адаптации, которое будет включать в себя общие положения, порядок проведения адаптации и аттестацию по результатам работы. В порядке проведения адаптации должны быть сформулированы такие моменты, как введение в организацию, введение в подразделение, то есть четко указаны правила внутреннего распорядка, инструкции, права и обязанности работника и нанимателя, правила поведения, и др. Решением данной проблемы может также служить система наставничества с целью оказания помощи новым сотрудникам.

4) Особое внимание следует уделить социальному пакету, так как это один из видов мотивации сотрудников предприятия, в ряде случаев компенсирующий невысокую заработную плату. «Наличие у нанимателя соцпакета является для работника признаком определенной социальной защищенности. Для нанимателя же соцпакет – это один из признаков стабильности и успешности, а также более высокого (по сравнению с организациями, где соцпакет отсутствует) уровня корпоративной культуры.» [9, с. 5]. В его состав могут включаться дополнительные виды страхования, предоставление беспроцентных ссуд и кредитов персоналу, оплата питания.

5) Создание имиджа предприятия. «...во-первых, корпоративный бренд формируется с помощью персональных брендов ее сотрудников; во-вторых, персональный бренд каждого из нас усиливается принадлежностью к «раскрученной» компании, в которой мы работаем» [10, с. 24]. Работа в престижной компании повышает социальный статус работника, его собственный профессиональный имидж. Следовательно, положительный имидж предприятия повышает заинтересованность персонала оставаться частью бренда, что снижает текучесть кадров.

Таким образом, совершенствование системы трудовой мотивации и стимулирования труда, подразумевает следующие шаги:

- обеспечение линейных руководителей полномочиями касательно премирования подчиненных и организации трудовой деятельности;

- создание комплексной системы обучения всего персонала;
- снижение времени, затрачиваемого на адаптацию новых сотрудников;
- расширение социального пакета;
- создание корпоративного бренда;

Список литературы:

1. Баланс внешней торговли товарами Республики Беларусь в январе-июне 2017 г. // Официальный сайт Национального статистического комитета Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Минск, 2017. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/makroekonomika-i-okruzhayushchaya-sreda/vneshnyaya-torgovlya_2/operativnye-dannye_5/balans-vneshnei-torgovli-tovarami-respubliki-belarus/. – Дата доступа: 28.08.2017
2. Таранов, М. В. Таможенная логистика [Текст]: учеб.— метод. пособие / М. В. Таранов. — Минск: БГУ, 2011. — 75 с.
3. Фридман, А.М. Финансы организации (предприятия) [Текст]: Учебник / А.М. Фридман. – Москва: Издательско-торговая корпорация, 2009. – 488 с.
4. Конституция Республики Беларусь [Текст]. – Минск: Беларусь, 2016. – 32 с.
5. Рофе, А.И. Экономика труда [Текст]: учебник / А.И. Рофе. - Москва: КНОРУС, 2010. - 400 с.
6. Мумладзе, Р.Г. Экономика и социология труда [Текст]: учебник / Р.Г. Мумладзе, Г.Н. Гужина. — Москва: КНОРУС, 2011. — 328 с.
7. Герчиков, В.И. Нематериальное стимулирование персонала [Текст] / В.И. Герчиков // Мотивация и оплата труда. - 2005. - №1. - с. 2-10
8. Класкова, Н.С. Экономический анализ [Текст]: учебник / Н.С. Пласкова. – Москва: Эксмо, 2009. – 704 с.
9. Михейчик, А. О социальном пакете [Текст] / Т. Михейчик // Отдел кадров. – 2012. - № 11. – с. 5-12
10. Глушаков, В. Корпоративный и персональный бренд: борьба или сотрудничество? [Текст] / В. Глушаков // Отдел кадров. – 2012. - №12. – с. 24-27

*A. Snetkova,
PhD student*

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

A. Снеткова,

аспірант кафедри облік та аудит

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

A. Снеткова,

аспірант кафедри учет и аудит

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

WAYS OF IMPROVING THE ORGANIZATION OF INITIAL ACCOUNTING OF INVESTMENTS IN NON-CURRENT ASSETS OF ENTERPRISES ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙ У НЕОБОРОТНІ АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВ

Summary: The Article overviews the issues of complying National Accounting Standards at the enterprises of Ukraine with International Financial Reporting Standards. Key provisions of national and international standards governing the accounting of fixed assets (NP(S)A 7 ‘Property, Plant, Equipment’, IFRS 16 ‘Fixed Assets’) have been analyzed. It has been found that the list of PPE regulated by both accounting standard frameworks is not identical. The article examines the existing primary documents on accounting for the costs associated with the implementation of capital investment. The scheme of information flows in the primary accounting of capital investments is constructed. It is proposed to use a card for analytical accounting of capital expenditures for the domestic needs of enterprises, regardless of the sector and ownership.

Key words: accounting, International Financial Reporting Standards, reform, National Provisions (Standards) of Accounting, fixed assets, primary accounting, capital expenditures, capital investments, document flow.

Анотація: У статті розглянуто питання щодо дотримання національних стандартів бухгалтерського обліку на підприємствах України за міжнародними стандартами фінансової звітності. Виявлено, що перелік об'єктів основних засобів, облік яких регулюють обидва стандарти не є ідентичним. У статті досліджено існуючі первинні документи з обліку витрат, пов'язаних із здійсненням капітальних інвестицій. Побудовано схему інформаційних потоків у первинному обліку капітальних інвестицій. Запропоновано використання картки аналітичного обліку капітальних витрат для внутрішніх потреб підприємств незалежно від галузі та форми власності.

Ключові слова: бухгалтерський облік, Міжнародні стандарти фінансової звітності, реформування, національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, основні засоби, первинний облік, капітальні витрати, капітальні інвестиції, документообіг

Introduction. The development of a modern economy is difficult to imagine without effective investment activity. Attraction of investments, including

foreign ones, provides scientific and technological progress, economic growth, creation of additional and preservation of existing jobs, activation of entrepreneurial activity, etc.

The reform of the accounting system of Ukraine continues, and the processes of adaptation of the domestic normative base in the field of accounting regulation with the requirements of international standards are gaining momentum. Implementation of International Financial Reporting Standards in the practice of domestic enterprises is connected with the necessity of formation in Ukraine favorable conditions for participation in international cooperation, access to international markets.

In this aspect, the current state of accounting for fixed assets in Ukraine and the assessment of compliance with the requirements of international accounting standards are relevant.

The purpose of this study is to determine the place and role of foreign investment in the development of the national economy, to study the information base for accounting of capital investments and information flows in the accounting of capital investments and audit of capital investments, to build the organizational chart of information flows in the primary account of capital investments, to determine the degree of compliance of accounting for fixed assets by enterprises of Ukraine with the requirements of international standards of accounting and financial reporting.

Materials and methods. In the process of scientific research, general and special methods were used, namely: analysis and synthesis, induction and deduction, analogy and comparison - at the development stage of the proposal to identify ways to further improve the economic and accounting-analytical category of 'investing in non-current assets', 'capital investment'.

Results of the study and their discussion. The development of the country's economy is directly related to its investment attractiveness. For Ukraine, increasing investment attractiveness is an important strategic objective and a basis for solving social and economic problems facing Ukrainian society [8].

In accordance with the Law of Ukraine "On the Foreign Investment Regime", foreign investment activity is regarded as a consistent, purposeful activity consisting in the capitalization of property objects, in the formation and use of investment resources, the regulation of investment processes and the international movement of investment and investment goods, the creation of an appropriate investment climate and has the goal of making a profit or a certain social effect. It should be noted that Ukraine has a huge potential for attracting investments, therefore establishing a transparent system of accounting and auditing of non-current assets becomes especially relevant in connection with the need for investors and other interested users to receive accurate and reliable information about their status and the effectiveness of their use [3].

The main regulatory document governing the accounting Fixed assets of private sector enterprises in our country, there are Principles of Accounting Standards 7 "Fixed assets" [7].

An analogue of the domestic standard is the International Standard for Accounting 16 "Property, Plant and Equipment" (IAS 16). However, the list of fixed assets, the accounting of which is regulated by both standards is not identical. To understand which account to which IAS 16 should be used for long-term tangible assets, we will first determine the assets to which this standard does not apply.

In addition to IAS 16, Fixed Assets, there are a number of other standards that govern certain aspects of accounting for fixed assets, namely:

1. IFRS 2 'Share-based payment'
2. IFRS 3 'Business Combinations'
3. IFRS 5 'Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations'
4. IAS 17 'Leases'
5. IAS 20 'Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance'
6. IAS 23 'Borrowing Costs'
7. IAS 24 'Related Party Disclosures'
8. IAS 28 'Accounting for Investments in Associates'
9. IAS 36 'Impairment of Assets'
10. IAS 37 'Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets'
11. IAS 40 'Investment Property'

IAS 16 Property, Plant and Equipment ('IAS 16') and IFRS 15 Tangible Fixed Assets ('FRS 15') have similar definitions of property, plant and equipment ('P,P&E') or tangible fixed assets (under UK GAAP), and require that such assets are initially recorded at cost and subsequently carried either using the cost model (i.e., at cost less accumulated depreciation and accumulated impairment losses) or revaluation model (i.e., at fair value as at the date of latest revaluation less accumulated depreciation and accumulated impairment losses). Revaluation gains are recognised in OCI/STRGL except to the extent they reverse previously recognised losses. The policy selected must be applied to the entire class of assets.

The cost of an asset includes its purchase price, including duties and non-refundable purchase taxes, and costs directly attributable to bringing it to the location and condition required for its intended use. Capitalisation of start-up and similar pre-production costs is not permitted unless these are necessary to bring the asset to its required location and condition for use. However, the cost of dismantling and removing an asset and restoring the site on which it is located, which is incurred on acquisition of or use of the asset (other than and produce inventories), should be included. The depreciation method used should reflect the pattern in which the asset's future economic benefits are expected to be consumed by the entity.

Both standards permit non-depreciation if an asset's residual value is equal to or exceeds its carrying amount. Subsequent expenditure relating to an asset may be capitalised only if certain recognition criteria, included in each standard, are met (tab.1).

Table 1. Significant differences

	IFRS	UK GAAP
Scope	IAS 16 excludes from its scope; assets classified as held for sale, biological assets, exploration and evaluation assets, and mineral rights and reserves. Entities using the cost model for investment properties use the cost method as prescribed in IAS 16.	FRS 15 applies to all tangible fixed assets except investment properties (but applies to investment properties in the course of construction). UK GAAP does not have the concept of either assets held for sale or biological assets.
Cost	Cost is the amount of cash or cash equivalents paid and the fair value of the other consideration given to acquire an asset at the time of its acquisition or, where applicable, the amount attributed to the asset when initially recognised in accordance with specific requirements of other standards. If payment for the asset is deferred beyond normal credit terms, interest is recognised over the period of credit. Borrowing costs related to a qualifying asset must be capitalised.	FRS 15 does not contain this definition of cost of fixed assets. Cost is defined in the CA 2006 to include purchase price (and acquisition expense) or the production cost (being the purchase price of raw materials and consumables, and directly attributable production costs). There is no specific guidance for treatment where payment is deferred but in practice, where the payment is material, it may be discounted. Capitalisation of directly attributable finance costs is permitted, but not required.
Capitalisation of subsequent costs	Subsequent costs should meet the same recognition criteria for capitalisation as the initial expenditure on the asset, i.e., when it is probable that future economic benefits associated with the item will flow to the entity and the cost of the item can be measured reliably. If part of an asset is replaced, the old part is derecognised (even if not previously depreciated separately), and the new part is capitalised provided the recognition criteria are met.	Subsequent expenditure is capitalised only when it improves the condition of the asset beyond its previously assessed standard of performance. Expenditure to maintain the asset's previously assessed performance standard is expensed. The cost of replacing or restoring a component is expensed as incurred if the component has not been treated separately for depreciation purposes.
Cost of major inspection and overhaul	The cost of a major inspection is capitalised and depreciated provided that the P,P&E recognition criteria are met. The costs of parts replaced in an overhaul would be accounted for in the manner discussed under capitalisation of subsequent expenditure above. Any remaining carrying amount of any previous major inspection is derecognised at the same time even if it had not been depreciated separately	Costs of a major overhaul/inspection should only be capitalised where the subsequent expenditure restores the economic benefits of the assets that have been consumed by the entity and already reflected in depreciation. The cost capitalised should be depreciated over the period to the next overhaul/inspection. The remaining carrying amount of previous overhaul/ inspections is derecognised.
Revaluation model	Assets are revalued to 'fair value', determined from market-based evidence for land and buildings or 'market value' for plant and equipment, which is generally the open market value (OMV). Where there is no market-based evidence, due to the specialised nature of the asset or if it is rarely sold, an estimation using an income or depreciated replacement cost approach may be used. Initial application of the revaluation policy is a period change and not a change in policy to be treated retrospectively.	The 'value to the business' model used requires revaluations to 'current value' i.e., assets are measured at the lower of replacement cost and recoverable amount. FRS 15 is more prescriptive in the basis of valuation of both specialised and non-specialised properties and other assets and the processes required for valuation e.g., use of independent valuers. These bases may differ from fair value under IFRS. A change to a revaluation model is a change in accounting policy and requires retrospective restatements.
Revaluation losses	A revaluation loss is recognised in profit or loss, except to the extent that it reverses an increase previously recognised in OCI.	Revaluation losses are recognised in the profit and loss account if they result from a clear consumption of economic benefits. All other losses are recognized in STRGL until the asset's carrying amount reaches

		its depreciated historical cost, and then in the profit and loss account, except to the extent that the asset's recoverable amount is greater than its revalued amount. It is possible to have debit balances in the revaluation reserves.
Depreciation of assets	Each part of an item of P,P&E that has a cost that is significant in relation to the cost of the item must be depreciated separately. Parts may be grouped if they have a similar useful life and depreciation method or if insignificant. Renewals accounting is not permitted under IFRS. Depreciation of an asset ceases when the asset is either classified as held for sale or derecognised.	Assets should be analysed into major components with substantially different useful economic lives, but there is no requirement to separately depreciate parts of an asset. In some industries (e.g., water industries) renewals accounting is applied in accounting for tangible fixed assets within a system or network. Depreciation ceases at the end of the useful life or on disposal of the asset. If no depreciation is charged (as immaterial) or the remaining useful life of asset exceeds 50 years, a mandatory annual impairment review is required.
Reassessment of depreciation methods and residual values	Depreciation methods and residual value should be reassessed at least annually. Depreciation methods are changed if there is a significant change in the expected pattern of consumption.	Reassessment of residual values is only required for material residual values to take account of the effects of technological changes. A change in depreciation method is permitted only if it gives a fairer presentation, no requirement for annual review.
Measurement of residual values	Residual value is the amount that an entity would currently obtain from disposal of the asset, after deducting the estimated costs of disposal, if the asset were already of the age and in the condition expected at the end of its useful life.	Residual value is the net realisable value of an asset at the end of its useful economic life, based on prices prevailing at the date of acquisition or revaluation of the asset and does not take account of future price changes.

Capital investments are expenditures on creation of new, expansion, reconstruction and technical reequipment of fixed assets and their acquisition, regardless of funding sources.

Account №15 'Capital investments' refers to Class 1 'non-current assets' account in this class are intended for generalization of information on availability and movement of fixed assets other noncurrent tangible assets, intangible assets, long-term financial investments capital investments long-term receivables and other noncurrent assets and depreciation of non-current assets [7].

In the debit account 15 'Capital investment' and its sub-accounts will reflect the expenses (on acquisition and creation of tangible and intangible fixed assets), loan – write-off of these costs on completed and commissioned objects. Analytical accounting of capital investments carried out respectively by types of fixed assets, other non-current tangible assets, intangible assets, as well as by separate objects of capital investments [9].

When considering investments in the enterprise in the form of capital investments in fixed assets should

consider that they can be implemented in various ways (construction and acquisition of new assets, reconstruction or modernization and the like), which affects the reflection of economic operations in primary documentation.

For correct reflection of capital investments should be guided by the following regulations: R(S)A 7 'PP&E', R(S)A 8 'Fictitious asset', R(S)A 16 'Disbursements', R(S)A 15 'Revenue', NR(S)A 1 'General requirements to financial reporting', R(S)A 25 'Financial statement of small business entity', the Law of Ukraine "About accounting and financial reporting in Ukraine" № 996-XIV, instructions for application of account-plan book keeping № 291.

Analyzing regulatory and methodological support it can be concluded that the capital investment is the sum of the enterprise costs aimed at the acquisition, construction, expansion, modernization or reconstruction of fixed assets other non-current tangible assets and intangible fixed assets, for the purpose of obtaining income or economic benefits in the future (table 2).

Table 2. Information base for accounting and auditing of capital investments

Standard forms of accounting and analytical information	
1.	Law of Ukraine 'About accounting and financial reporting in Ukraine' № 996-XIV
2.	NR(S)A 1 'General requirements to financial reporting'
3.	R(S)A 7 'PP&E'
4.	R(S)A 8 'Fictitious asset'
5.	R(S)A 16 'Disbursements'
6.	R(S)A 15 'Revenue'
7.	R(S)A 25 'Financial statement of small business entity'
8.	Instructions for application of account-plan book keeping № 291
9.	The order on the accounting policy of the company
10.	Supporting primary documentation on accounting of capital investments:
10.1.	operation commencement act
10.2.	delivery and acceptance certificate of repaired, reconstructed and modernized facilities
10.3.	Defects Certificate, acts of the performed works on repair of fixed assets, estimates and contracts for major repairs, maintenance of fixed assets contractors
11.	Accounting registers are used for reflection of economic operations on accounting of non-current assets: capital investment: magazine 4, statement 4.1, account 15
12.	The audit program of capital investments

The primary accounting of capital investments, based on the described initial documents, can be presented as a flow chart (Fig. 1).

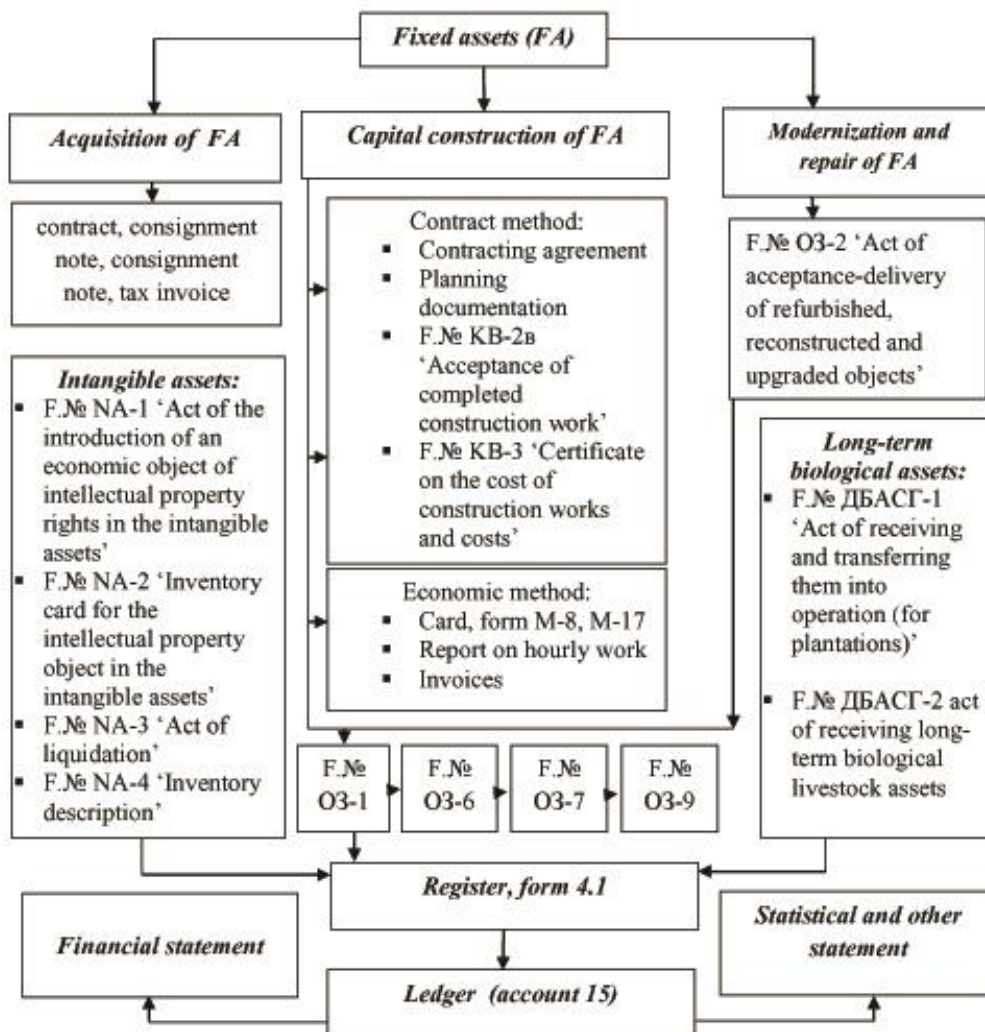

Fig. 1. Information flows in the primary accounting of capital investments [1,2,5,6,7].

Based on the schematic mapping of information interconnections, we can assert that the primary document turnover on capital investment can be divided into 2 levels.

The first level is the formation of the initial cost of individual objects of capital investment, the second - putting them into operation. Therefore, in order to reduce the loss and distortion of information, an internal document on capital investment should be created at enterprises, regardless of industry and form of ownership, a capital investment accounting card that would turn into a link between the given levels.

The final stage of accounting information processing, as is known, is the preparation of financial statements. It should be noted that according to the requirements of IAS №16 'Property, plant and equipment', incomplete capital investments in the accounts are shown in fixed assets, while the domestic 'Report on financial condition', in accordance with the National Accounting Standards (Standard) of Accounting 1 'General Requirements for Financial Statements' [8], contains a separate article provided for this article (line 1005).

In addition, international standards do not provide for a separate reflection of the amount of accumulated depreciation (wear). It is advisable to provide this information in the notes to lines 1000 'Intangible assets' and 1010 'Fixed assets' [2]. In accordance with IFRS, enterprises have the right to display fixed and intangible assets either at their residual value, or at the original cost and amount of depreciation given in brackets. Domestic business entities do not have this alternative

Conclusion. Thus, in recent years there has been an increase in the interest of scholars in the issue of documenting (including primary) capital investment, which is due to the awareness of their importance in the modern economic environment. However, due to the lack of common methodological approaches and bases for proper accounting and documentation of capital investments, the document flow of this site is rather complicated and cumbersome.

In our view, businesses should take care of creating their own internal forms of accounting documents for capital investments (for example, cards of analytical

accounting of capital costs), which is intended to summarize key information on the receipt and use of investment resources in one document.

Prospects of further studies. In the future, scientific research should aim at identifying organizational deficiencies in the construction of information links between structural and business units (including territorially separated) through the intermediary of primary documents and elimination of such shortcomings in order to avoid losses and duplication of data used different levels of management.

References

1. Accounting Standards (Standard) 27 "Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Activities" [Electronic Resource]. - Access mode: <http://www.nibu.factor.ua>.
2. Instruction on the application of the Accounting Account Plan accounting for assets, capital, liabilities and business operations enterprises and organizations: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated November 30, 1999 No. 291
3. Investment climate in Ukraine: problems of formation and improvement measures [Electronic resource]. - Mode of access: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/12.htm>
4. Methodical recommendations for accounting of fixed assets: MFU from 31.03.2008 N 498
5. On Approval of Sample Forms of Primary Accounting Documents in Construction: Order of the Ministry of Regional Development and Construction of Ukraine dated December 4, 2009 No. 554.
6. On Approval of Typical Forms of Primary Accounting Documents for the Accounting of Raw Materials and Materials: Order of the Ministry of Statistics of Ukraine dated June 21, 1996 No. 193.
7. Regulation (standard) of accounting 7 "Fixed assets", approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 20.10.1999 number 246
8. Starko I. Y. Primary accounting for intangible assets: ways of improvement / I. E. Starko // Scientific Bulletin of the National Forest-Technical University of Ukraine. - 2011. - Vip. 21.2. - P. 290-294.
9. Zadorozhny Z. Problems of accounting of fixed assets and capital investments / Z. Zadorozhny // Accounting and auditing. - 2002. No. 7 - Pp. 18-22.

Chernopjatov Alexander Mikhailovich

*candidate of economic Sciences, associate Professor of theory and practice of management,
Surgut state pedagogical University*

Чернопятов Александр Михайлович

*кандидат экономических наук, доцент кафедры теории и практики управления,
Сургутский государственный педагогический университет*

Makushenko Ludmila Viktorovna

*doctor of economic Sciences, associate Professor of theory and practice of management,
Surgut state pedagogical University*

Макущенко Людмила Викторовна

*доктор экономических наук, доцент кафедры теории и практики управления,
Сургутский государственный педагогический университет*

THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE RUSSIAN FEDERATION РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Summary: Theoretical and practical aspects of assessment and activities of formation and development of entrepreneurship and the business environment in the Russian Federation.

Key words: Entrepreneurship, Economics, reform, innovation, innovations, business, competition, resources, management.

Аннотация: Исследованы теоретические и практические аспекты оценки и деятельности становления и развития предпринимательства и предпринимательской среды в Российской Федерации.

Ключевые слова: Предпринимательство, экономика, реформы, инновации, новации, бизнес, конкуренция, ресурсы, хозяйствование.

Предпринимательство – это особый вид человеческого капитала, представленного деятельностью по координации и комбинированию всех других факторов производства в целях создания новых видов товаров и услуг (экономических благ). Главным в предпринимательстве – умение и желание внедрять в производство новые виды продукта, передовые технологии, современные формы организации бизнеса. При этом всегда присутствует риск^[1].

В 80-х годов в Восточной Европе были начаты революционные экономические реформы, этим было вызвано нарастание экономических трудностей внутри СССР, а заодно и осмыслить новые реалии. Была поставлена стратегическая задача развития экономики в форме радикальной перестройки всей системы хозяйствования. Плановая экономика и директивная система стала разрушаться, образовывались точки для перехода к рыночной экономике. Соответственно, необходимым стало, принципиальное изменение отношения к конкуренции, частной собственности, предпринимательству[6].

С предпринимательством к 20-го века стали отождествлять прогресс, достижения материальной культуры. В 70-е годы, когда перед индустриальными странами стала дилемма о создании стратегий развития государства, то акцент делался на развитие предпринимательства. Идеология предпринимательства как креативной, новационной деятельности позиционируется в роли главной компоненты динамики развития экономики и повышения жизнеспособности, в условиях, когда направляющим для социально-экономического развития находится способность воспринимать, видеть и упреждать проблемы. В высокоразвитых государствах до 70% всех инноваций создают и осваивают малые и средние инновационные предприятия,

научно-технические и инженерные центры при крупных промышленных корпорациях. Они определяют научно-техническую и инновационную политику корпораций и обеспечивают высокую конкурентоспособность производств [5]. Действительно, роль предпринимательства в развитии экономики преувеличить трудно. В условиях рыночной экономики хозяйственная деятельность на микроуровне протекает в форме бизнеса, коммерции, предпринимательства. Между этими понятиями существует определенное сходство в целях и задачах, хотя сущность каждого из них достаточно специфична. Бизнес-деятельность, или просто, “бизнес”, есть организация выполнения специального заказа на производство материальных услуг и благ с последующей реализацией в целях удовлетворения общественных потребностей. Функции бизнеса, коммерции и предпринимательства разнообразны. Кроме того, успех в бизнес-деятельности во многом зависит от возможности привлечь и правильно использовать заемные средства. Таким образом, современный бизнес представляет собой сложную систему отношений между различными субъектами его внутренней внешней среды[7].

В постиндустриальной стадии развития общества, с присущими для нее ростом социализации производства и новаций, установлены другие доминанты хозяйствования, хотя в связи с кризисом 2008 года, по словам академика РАН А. Дынкина, в мире наблюдается конец модели социального рыночного хозяйства [4]. Рационализация самой формы и способа хозяйствования становится основным направлением деятельности предпринимателя, а не рационализация использования ресурсов. Целевые устремления теперь связаны с достижением долгосрочной стабильности хозяйствующих субъектов, а не с максимизацией дохода. Основой является теперь не приспособление, а способность

преобразований условий хозяйствования в интересах общества. С этой точки зрения в постиндустриальном обществе инновационность становится главным и отличительным признаком предпринимательства, и играет основную роль в производстве.

Само, развитие предпринимательства подпадает под волнообразное осмысление его сущности и представляющийся эволюционным направлением понимания содержательной стороны предпринимательской среды, этот неоднозначный процесс представлял собой некоторую фиксацию внимания на доминантном для каждой хозяйственной вехи признаке предпринимательской деятельности[8]. В данном случае трактовка предпринимательства с точки зрения синергии стоит на методологической основе, а именно, анализе исполнительных особенностей функциональной деятельности предпринимателя. Только в данном случае неодинаково выражена ее содержательная часть: как с точки зрения ее организации, и как признака.

В своей сущности, предпринимательство как особый тип хозяйствования определяется в непрерывно осуществляемой деятельности обменных операций. При этом, обмен позиционируется источником предпринимательской деятельности при превращении его в связующее кольцо хозяйственного единого оборота, а производство для обмена утверждается основной функцией субъектов хозяйствования[11]. Сама роль обмена чрезвычайно высока в генезисе предпринимательства, так как обмен является исходным и конечным итогом предпринимательства и в движении обмена выявляется источник возможного дохода. Что является мотивацией и одновременно оценкой деятельности предпринимателя. Здесь также немаловажно отметить, что предприниматель как правило, не одинок и у него есть конкуренты, а это в свою очередь ведет к состязательности, а это ведет к изменению условий обмена и является доминантным фактором развития предпринимательства. Таким образом, можно констатировать, что риск, новаторство, комбинирование факторами производства отражают разные исполнительные направления деятельности по реализации предпринимательства и определяются в качестве его признаков. Логично теперь предпринимательскую инициативу следует связывать не с человеческими свойствами, а с рыночной неопределенностью и экономической свободой. При этом рыночная неопределенность обуславливает возможности для обладания потенциальными преимуществами, как, например, информацией, потребностях, возможностях и как стремление получить выгоду[9]. Экономическая свобода несет регламентацию деятельности при расширении и сужении рамок, в зависимости от политической, производственной, рыночной конъюнктуры. А в силу того, что обмен происходит между сторонами по обоюдному согласию, с целью извлечения выгоды, то содержательным моментом является создание дополнительных услуг, а не механическое перераспределение в свою пользу уже существующих благ.

Сама суть отечественного предпринимательства зиждется в формировании его формальной платформы, т.е. трансформации собственности и значительно обгоняет формирование институциональной организации внешней среды, которая и определяет содержательную сторону предпринимательства, а это и обуславливает появление его в форме “дикого капитализма”, который и существует по настоящее время[12]. Для того, чтобы перформативировать культуру существующего предпринимательства в цивилизованную форму, необходимо изменить характер взаимоотношений контролеров (институциональное управление) и игроков (предпринимательство). Это необходимо провести по двум направлениям. Первое – необходимо освобождение государства и бизнеса от несвойственных функций, ведущих напрямую к коррупционности и соответственно снижению конкуренции. По этому направлению необходимо: 1) ограничить возможности институтов власти в действительности вмешиваться в хозяйственную деятельность предприятий; 2) пресекать возможности использования властных полномочий для ведения предпринимательской деятельности; 3) укрепить финансовую независимость участников предпринимательства посредством улучшения макроэкономических составляющих его осуществления, и в первую очередь вектором ослабления спросовых ограничений. Второе – это обеспечить повышательный тренд конкурентности рынков, для чего необходимо выполнить следующее: 1) ужесточение антимонопольной политики в отношении лиц связанных с властными структурами (депутатский корпус всех уровней, чиновники гражданских и силовых структур), сетевых организаций (ритейлеров), которые ограничивают допуск и режим малого и среднего бизнеса на товарных рынках (сговор и манипулирование ценами); 2) предоставление благоприятных условий для состязательности путем развития рыночной инфраструктуры, снижения отраслевых барьеров, оптимизации внешнеторговой политики, активизации инвестирования, льготного налогообложения и снижения налогового бремени[13].

В России скомплектовалась система хозяйствования с ведомым и контролируемым бюрократией предпринимательством, так называемый «номенклатурный капитализм», по содержанию далекий от предпринимательской экономики.

Именно, номенклатурный отпечаток проводимых преобразований сначала, в отношении предоставления хозяйственных правомочий, а затем и самой приватизации, вовлек чиновников в формирование предпринимательского корпуса. В ситуации, что обязанности предпринимателей получили бывшие сотрудники хозяйственных и государственных структур ничего негативного нет. Однако проблема, в том, что их включение в предпринимательский процесс выполнялось не на предпринимательских принципах, то есть конкуренции деловых качеств, а бюрократическим путем, а именно, путем реализации имевшихся у них властных полномо-

чий, а это и определило роль в формировании предпринимательского состава. Кооптировав себя в предпринимательскую среду, номенклатура привнесла в предпринимательство те стереотипы мышления и поведения, которые ей присущи. Склонность к кулуарному решению задач, эксплуатация бюрократических методов, коррупциогенность и коррупциоемкость, идеология иерархической подчиненности и администрирования, стали брэндом российского предпринимательства. Имея административный ресурс (способность влиять на принимаемые решения), и стартовые условия (государственная и муниципальная собственность), чиновничество определяет характер развития предпринимательства. Такая кроническая система в конечном счете не имеет ни чего общего с предпринимательством.

Еще одной из проблем российского предпринимательства является – маргинализация. Маргинальность стала определяющей сегмента общественной деятельности, не обремененная социальными и профессиональными достижениями слившейся с номенклатурой и бросающей тень на законопослушных предпринимателей. В хозяйственных системах с мощной законодательной базой и определившейся рыночной средой, сложившимися взглядами осуществления предпринимательства, механизмами регулирования и контроля любые отрицательные воздействия вовлекаемых в предпринимательский процесс незамедлительно подавляются, а данные субъекты будут вынуждены либо соблюдать существующие правила или выйти из сферы предпринимательства [11]. Для маргинального предпринимательства характерны следующие черты – эгоистичность, низкая социальная ответственность, отсутствие нравственных норм. Поэтому получили широкое распространение такие явления как неисполнение коммерческих обязательств, заказные убийства, “финансовые пирамиды”, мошенничество. Значительную долю в предпринимательской среде составляет криминальный элемент, но опасность таится не в самом наличии криминала в предпринимательской среде, а в неразвитой институциональной организации рынка, где определенная часть субъектов с криминальной историей среди предпринимателей порождает угрозу вовлечения его мотивов поведения и мышления в качестве обязательных и общепринятых для всех предпринимателей. Криминализация, коррупция все это спутники теневого сектора экономики, по официальным данным перед дефолтом 1998 года в России [2] он составлял: в торговле – 63%, в сельском хозяйстве – 48%, в промышленности – 11%, в строительстве – 8%, более 70% платежей не компенсировались в установленные сроки товарными поставками, а основная часть вообще имела «воздушный характер» т.е. не было товарного покрытия. Такая же картина обозначилась и перед мировым финансовым кризисом 2008 года. По оценкам Всемирного банка, до 49% российской экономики находится в тени [3]. По оценкам Торгово-промышленной палаты РФ, из 4,5 млн. зарегистрированных ИП, ООО добросовестно выполняют

свои обязанности только 1,5 млн., а 3 млн. входят в той или иной степени в теневой сектор экономики. Такой сектор составляет около 15-20% ВВП РФ. Эта картина практически не изменилась к 2017 году. Для ухода от налогообложения создаются «фирмы-однодневки», а это около половины всех регистрируемых ежегодно фирм [14]. Коррупциозность и криминализация отношений в экономике России достигает такого положения, что осуществление, предпринимательской деятельности в легальном виде становится проблематичным. А в этой связи все больше увеличивается пропасть между общегосударственными и частными интересами, что негативно влияет на экономический прогресс.

Экономический прогресс – это работа тех, кто сберегает и накапливает капитал, а также предпринимателей, которые направляют капитал в новые проекты. Конечно, одни предприниматели – инноваторы не обеспечат устойчивое развитие экономики. Расстояние между новой идеей и ее коммерческим воплощением может быть огромной. Поэтому самыми успешными являются те экономики, в которых сложилось сочетание инновационных предпринимателей с большими, устоявшимися предприятиями. Предприниматель вносит динамичный дисбаланс, а не добивается баланса и оптимизации. Сам процесс предпринимательства представляет деятельность, реализующую себя в процессе оборота капитала – индивидуального производства. Рецепт состоит из трех субстанций – сырье, рабочая сила, машины (физический капитал).

Доминантное место в данном процессе призваны выполнять и те воспроизводственные условия, которые выделяют инновации, что соответствует порядку и характеру выполнения кругооборота. Другими словами, мы говорим о той области условий индивидуального воспроизводства, которая находится в контакте с движением капитала в части производственной подготовки и находится в части определяемых общественным воспроизводством - факторов.

Неотъемлемой частью движения производства и предпосылкой сбалансированного, долговременного экономического роста является воспроизводство природных источников и среды проживания человека. Но природные ресурсы исчерпаемы, и поэтому для непрерывного возобновления производства, необходимо постоянно воспроизводить ресурсы: восстанавливать плодородие почвы и лесных массивов, поддерживать чистоту водного и воздушного бассейнов. Особенно это относится к невозпроизводимым ресурсам. Постоянное возобновление рабочей силы и средств производства, а также природных ресурсов означает воспроизводство производительных сил. Вместе с ними воспроизводятся и соответствующие производственные отношения между людьми, как социальные и экономические формы производства. Так создается благосостояние – а это не только вопрос инвестиций капитала.

Список литературы:

1. Большая экономическая энциклопедия. – М.:Эксмо,2007.-816с.
- 2.Вопросы статистики. 1999. №3.- С.27.
3. Кричевский Н. Подайте на процветание//Московский комсомолец. – 2009.
4. А. Дынкин. Мы после кризиса. WWW.AIF.RU. №26, 2010. С.-11
5. А.Тодосийчук Условия перехода к инновационной экономике.//Экономист. 2010. №2.- С.34.
- 6.Чернопятов А.М. Теория организации. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/Советский, 2010.
- 7.Чернопятов А.М. Маркетинг персонала. Raleigh, North Carolina, 2016.
- 8.Чернопятов А.М. Функционирование финансового механизма предприятия. Советский, 2012.
- 9.Чернопятов А.М. Механизмы совершенствования институциональной среды российского предпринимательства в сфере налогообложения. Международный научно-исследовательский журнал. 2015. №7-3(38). С.109-111.
- 10.Чернопятов А.М. Влияние налогового института на предпринимательскую деятельность. Транспортное дело России. 2010. №7. С.145-148.
11. Чернопятов А.М. Роль институтов государства в организации национальной хозяйственной системы. Транспортное дело России. 2016. №1.С.87-90.
- 12.Функциональная составляющая в области государственного регулирования предпринимательства. Транспортное дело России. 2014. №6-2. С.42-43.
- 13.Развитие механизма государственного регулирования и его влияние на предпринимательскую деятельность в Российской Федерации. Сургутский государственный педагогический университет. Москва, 2017.
- 14.По материалам Торгово-промышленной палаты РФ://<http://www.tprf.ru/ru/main/news>.

Chernopjatov Alexander Mikhailovich

candidate of economic Sciences, associate Professor of theory and practice of management, Surgut state pedagogical University

Чернопятов Александр Михайлович

кандидат экономических наук, доцент кафедры теории и практики управления, Сургутский государственный педагогический университет

THE RULES OF BEHAVIOR OF ECONOMIC ENTITIES OF RUSSIA ПРАВИЛА ПОВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ РОССИИ

Summary: Theoretical and practical aspects of assessment and activities of economic entities and policies of the Government of the Russian Federation.

Key words: behavior, economic institutions, Economics, entrepreneurship, formal and informal relations, resources, regulation.

Аннотация: Исследованы теоретические и практические аспекты оценки и деятельности хозяйствующих субъектов и политики Правительства Российской Федерации.

Ключевые слова: поведение, хозяйствующие субъекты, экономика, предпринимательство, формальные и неформальные отношения, ресурсы, регулирование.

В национальной экономике России задекларированное доминирование закона в реальности подменено на неформальные правила хозяйственного поведения. В итоге нереальность запретить неформальные отношения, ни признания их доминирования создает институциональную ловушку, обратной стороной которой является реальная необходимость усиления государства, проведения деbüroкратизации экономики и участие в экономике одновременно. Ловушки все разные и их много, но суть сводится к тому, что отсутствуют стимулы для экономического роста и развития. Очередное резкое снижение на энергоресурсы, а это будет обязательно в краткосрочной или среднесрочной перспективе приведет к очередному внутреннему финансовому кризису в стране. Так как нет замещения энергоресурсам, а наукоемких производств и промышленности как таковой нет, или только появляются в результате введенных санкций в 2014 году и продлеваемых ежегодно. Чтобы это воочию увидеть, надо инкогнито проехать по

стране и увидеть своими глазами реальную картину, а не нарисованную. Как это в свое время сделал Радищев, отразивший все это в книге «Путешествие и Петербурга в Москву»

В корне было бы конечно неправильно понимать, что трансформационные процессы, обязательно сопровождаются ухудшением макроэкономических показателей. Например, Китай, с более низким социальным потенциалом и экономическим капиталом по сравнению с Россией добился принципиально противоположных результатов. ВВП России был в два раза больше ВВП Китая в начале трансформационного периода в 1989г., а уже в 1999 году ВВП России оказался на 1/3 меньше[3]. При этом реформы, проводимые в Китае по мощности и глубине не только не уступают российским, а и превосходят зачастую, поэтому можно сделать вывод, что дело не в действии трансформационных процессов, а в способе их проведения. Если же обратиться к итогам трансформационных процессов в государствах, воплотивших адекватную россий-

ской направленность реформ, то на практике мы видим, что итоги трансформационных процессов зависят, в первую очередь, от способа проведения, то есть избранной модели проведения реформ^[14]. Страны, выбравшие модель формирования институциональной среды в итоге оказались в выигрыше, а следовавшие в теоретическом плане макроэкономического регулирования - проиграли. Радикальные методы, которые применили для внедрения принципов рыночной организации, привели к парадоксу – а, именно, формированию системы, которая не реагирует на сигналы рынка, даже если и отвечает, то некорректно, и потому ее называют квазирыночной. Прекрасным примером тому и стал российский финансовый кризис 1998г. и после этого мировой финансовый кризис 2008г., который сильно затронул экономику России [7]. Следом этот ошибочный путь повторился в 2014 году после введения санкций против России. Только после этого была предпринята попытка уйти с этого ошибочного пути и начать новую экономическую политику, направленную на "импортозамещение".

Особенно тревожит низкий рост объема инвестиций в основной капитал, начиная с 2010 года. Такая ситуация обрекает экономику России на вялотекущее развитие и отставание в технической составляющей. Рост других индикаторов, динамика инвестиций должна системно опережать.

На совещании по экономическим вопросам 15 января 2010г. президент РФ Д.А. Медведев заявил, что бюджет «должен быть реальным инструментом нашей политики, он должен влиять на все экономические процессы, которые идут в нашей стране, в том числе на вопросы модернизации экономики» [4]. Прошло семь лет, но все продвигается очень тяжело в данном вопросе. Поставленные цели не достигнуты, хотя есть определенные успехи.

Очевидный источник волатильности макроэкономических показателей, это зависимость от ресурсной составляющей. Первоначально высокие цены на различные сырьевые ресурсы вызывают экономический бум, с последующим спадом при снижении цен (волатильность цен на нефтересурсы больше относительных цен на продукцию импорта и экспорта в государстве с диверсифицированной экономикой – США)[8]. После введения санкций пришлось пересмотреть негативную сторону либеральной политики, которая все больше уводила Россию в сторону сырьевого прироста Запада. На этом фоне к 2017 году начались подвижки, и доля сырьевого сектора стала уменьшаться, за счет увеличения доли других отраслей экономики России.

Волатильность негативно влияет на направления накопления человеческого капитала. Инвестиции несут в образование долгосрочный тренд, а вот спрос на квалифицированную рабочую силу неопределенностью. С волатильностью связана знаменитая дилемма «голландской болезни» (вывоз природных ископаемых производится в урон развитию обрабатывающего производства, что наблюдается в российской экономике на протяжении двух десятков лет). Капитал и рабочая сила переходят в

развивающиеся отрасли добычи полезных ископаемых, строительства и услуг, что замедляет развитие обрабатывающей промышленности, а значит, и экономический рост в долгосрочном аспекте. Конкурентоспособность обрабатывающей промышленности неуклонно снижается, вследствие чего потом восстановить будет тяжело из-за динамического эффекта масштаба и потери доли рынка[9].

Вместе с тем, идеология первых реформаторов-либералов, основанная на спросе и предложении и последующих до нашего времени, основанной также на макроэкономических показателях не затрагивает других особенностей, а именно институциональной организации хозяйственной среды. В то же время, вальрасовская модель рынка, которую мы сейчас наблюдаем, базируется только на ценовой координации, и соответственно имеет специфично узкую сферу применения – денежный и фондовый рынки.

В России, классическом виде макроэкономического стимулирования экономики не было. Антикризисный бюджет впервые принят в апреле 2009г., при этом накачивание ликвидности в экономику через бюджет стерилизовались через денежно-кредитный механизм: комбанки возвращали ЦБ РФ займы периода девальвации в сумме, равной эмиссии денег, опосредованной с бюджетными затратами, а это снизило запасы готовой продукции до 7,5% ВВП[2]. Формальные и неформальные связи между агентами, особенно в сфере материального производства, определяют характер поведения участников рынка, а не макроэкономические показатели и механизм спроса и предложения[10]. Появившись безуспешность такой политики, ЦБ РФ начал жесткую политику по отношению к банкам и в большом количестве начал отзываться у них лицензии, таким образом, за три года уже в 2017 году было закрыто более 300 банков.

Рынок представлен в виде институциональной организации, а экономика в свою очередь представляет собой взаимосвязь организации и рынков. Таким образом, мы можем в целом и общем представлять экономику как определенную систему формальных и неформальных правил поведения, а также организаций, которые обеспечивают их исполнение. Четкое исполнение согласно инструкциям и других нормативно-правовых документов регламентирующих деятельность, невозможно и нереально.

В итоге, когда говорится об институциональной среде, то совершенно предполагается, что взаимосвязь неких хозяйствующих субъектов базируется на мотивированном формальными правилами и неформальными нормами типе поведения в рамках определенным образом оформленной хозяйственной организации. Проблема, состоит в том, что, им присуща определенная несогласованность, несмотря на действующую взаимосвязанность формальной и неформальной сторон организации. Изменение разных сторон, как правило, не резонирует во времени. При неизменности формальных сторон и обслуживающих их институтов такие несоответ-

ния могут являться лишь стимулом для модификации работающей системы [11]. Определенно другая ситуация проявляется при коренных условиях или изменении принципов, самой формальной организации хозяйственной деятельности. Появившаяся формальная организация встречается с инерцией предыдущих неформальных норм поведения отражающих хозяйственные, и специфически социальные, культурные и национальные и стереотипы.

Плановая экономика по совокупности неформальных норм поведения представляет собой деперсонифицированное доверие, целерациональное поведение, подчинение закону, а это полная противоположность требованиям предложенных формальных правил, что и предопределяет их противоречивость. Итогом стало рассогласование между формальными и неформальными нормами. Это предопределяет не только спад, но и служит барьером на пути экономической санации.

На современном этапе в связи с финансовым кризисом «опасными проблемами могут стать национализация – явная или латентная, а также усиление дирижерских тенденций в экономической политике ... В работе с глобальным кризисом руководство многих стран делают усилия, направленные на дискредитацию частной собственности, тем самым подрывая фундамент рыночной экономики, а именно, личную ответственность предпринимателя за принимаемые им решения. Помимо прямого огосударствления наблюдается общий рост «ручного управления», то есть увеличивается число индивидуальных решений институтов власти. Они вместо рынка выбирают виноватых и правых, а также указывают, что производить и что доставлять.

Рассогласование формальных и неформальных норм поведения, подводится к тому, что базирующаяся на формальных правилах макроэкономическая политика вступает в практически неразрешимое противоречие с устоявшимися стереотипами хозяйственного поведения, а это в свою очередь ведет к неадекватности реакции хозяйствующих субъектов на принимаемые макроэкономические решения, и потере ими мотивационных элементов и целевых ориентиров [6]. Такую картину мы наблюдали и наблюдаем в настоящее время.

Если обратиться к упомянутым ранее ловушкам, то проясняется следующее, что причины их возникновения связаны с недочетами институциональной организации, а не находятся не в плоскости макроэкономического регулирования. Низкая инвестиционная активность определяется преобладанием роли неформальных взаимоотношений, антистимулов к рациональной работе из-за внутренних механизмов накопления и неадекватной структуры собственности, а не уровнем налогообложения. Трансформируемая экономика фактически не отвечала на сигналы рынка, а в итоге снижения экономической роли страны это стало основным фактором дезорганизации хозяйственных связей и системного нарушения вводимых институциональных правил и норм.

По своей сути избранный принцип реформирования институциональной среды соединен с большими издержками, но принцип заключается в следующем, кто производит их поддержку и как осуществляется доверие к новым институтам.

В ходе постоянных поисков предприятия рассматриваются как определенные объекты воздействия реализуемой экономической политики. Здесь можно сделать два вывода. Во-первых – в условиях несложившейся институциональной среды применение макроэкономических регуляторов будет ограниченным, из-за слабого их воздействия на поведение субъектов хозяйствования. Во-вторых, все сводится к тому, что достичь результативности трансформационных преобразований необходимо, применением рационально отвечающих природе первичных материй экономики институциональных условий их функционирования, и что самое главное они акцентируют на доминирование организации в системе выполняемых хозяйственных преобразований [12].

Среди экономических проблем, как составляющих экономики, предприятие занимает особое место. С сущностью, экономической природой предприятия, связывается нахождение ответов на основополагающие вопросы экономики. Данный вопрос занимал и занимает умы ученых в теоретических поисках ответа. Особая полемика по этому вопросу разворачивалась между учеными двух лагерей чуть более двух десятков лет назад. Трагедия и природа предприятия была разной. Западные экономисты просматривали в предприятии (фирмы) причину ограничения сферы действия рыночного механизма.

Предприятия существуют по многим причинам, наиболее важная из них – возможность реализации экономии от массового производства, накопления запасов капитала и организации процесса производства....Связанной с этим функцией (и причиной существования) фирм является аккумуляция ресурсов для крупномасштабного производства [5].

Предприятие государственное – основное звено единого народнохозяйственного комплекса... принадлежит главная роль в развитии экономического потенциала страны, удовлетворения потребностей... является социалистическим товаропроизводителем, производит и реализует продукцию, выполняет работы и оказывает услуги в соответствии с планом и договорами, на условиях полного хозяйственного расчета, самофинансирования и самоуправления... обобщающим показателем конечных результатов производственно-хозяйственной деятельности является валовой доход предприятия, или прибыль [1]. При этом либералы-реформаторы перманентно пытаются уничтожить госпредприятия через их приватизацию.

В любом случае, несмотря на различие методологии, и различных аспектов анализа, их точки зрения совпадали в понимании места предприятия в экономической системе, как звена осуществляющего скоординированность экономической деятельности, но в одном направлении рыночную, в

другом – плановую. Независимо от различных трактовок природы предприятия, оно рассматривается как связующее звено между микро-, мезо- и макроуровнями.

Анализируя место организации в хозяйственной системе и характере их взаимодействия можно сделать вывод, что именно организация является основным фактором, предопределяющим, тип отраслевой организации, господствующий тип нормативного поведения, характер рыночного (сетевого) взаимодействия, и вследствие этого организация выполняет роль основного игрока институционализации хозяйственной системы. Вывод, который можно сделать, что одним из методологических принципов анализа хода реформ, и выявления модели для реализации трансформационных преобразований определяется учет нюансов организационной структуры фирмы. Ограничив себя даже общим применением этого принципа, можно подойти к важному заключению, что если брать органические перемены в организационной структуре, а не формальные, то они происходят, в ходе изменений в кооперации, что, связано с реформированиями в МТБ организации, которые, не могут быть итогом принимаемых решений и требуют длительных временных лагов. На базе данных изменений трансформируются и договорные отношения, создающие нормы поведения и отношений, а это потребует значительных временных рамок. Отсюда следует, что трансформации среды хозяйствования предлагают постепенность их осуществления в тесном контакте с проведением перемен в качественном плане на уровне определяющего звена экономики, в обратном направлении, деинституционализация сферы хозяйственных отношений будет неизбежностью в российской экономике.

Для достижения желаемого порядкового повышения рыночной эффективности российских предприятий, как это ни банально не звучит, необходима адекватная государственная политика. Она предполагает использование инструментов стимулирования производителей путем снижения налогов, как сказал министр финансов А. Кудрин: «налоги уже не позволяют добиться качественного роста и закрыть зияющую дыру в бюджете»[13], адресного предоставления налоговых льгот, применения механизмов ускоренной амортизации и других

известных инструментов в духе доктрины «экономики предложения» при минимально необходимом применении протекционистских мер. Всесторонняя модернизация в органическом единстве с дальнейшей реструктуризацией конкретных отраслей с весомым индустриальным потенциалом должны осуществляться и «снизу» и «сверху» в равной значимости с развитием предпринимательства.

Список литературы:

1. Краткий экономический словарь/Под ред. Ю.А. Белика и др. -2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1989. – 399с.
2. В. Мау. Экономическая политика 2009 года: между кризисом и модернизацией.//Вопросы экономики.2010 №2. С.10.
3. Стиглиц Дж. Куда ведут реформы?//Вопросы экономики. 1999. №7 – С.5.
4. Газета. RU.2010. 15 января.
5. Пол А. Самуэльсон, Видьям Д. Нордхаус. Экономика: Пер. с англ. – М.: «Издательство БИНОМ», 1997. – 800с.: ил.
6. Чернопятов А.М. К вопросу о частной собственности России как фактора влияния на развитие предпринимательства. Транспортное дело России. 2010. №10. С.132-133.
7. Чернопятов А.М. Инвестиции: особенности российского рынка ценных бумаг. Транспортное дело России. 2013. №1. С.3-4.
8. Чернопятов А.М. Теория организации. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/Советский, 2010.
9. Чернопятов А.М. Маркетинг персонала. Raleigh, North Carolina, 2016.
10. Чернопятов А.М. Функционирование финансового механизма предприятия. Советский, 2012.
11. Чернопятов А.М. Механизмы совершенствования институциональной среды российского предпринимательства в сфере налогообложения. Международный научно-исследовательский журнал. 2015. №7-3(38). С.109-111.
12. Чернопятов А.М. Влияние налогового института на предпринимательскую деятельность. Транспортное дело России. 2010. №7. С.145-148.
13. Учет. Налоги. Право. №24 22-28 июня 2010г.-С.3.
14. http://www.ptpu.ru/issues/4_00contens.htm.

#9 (25), 2017 część 3

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#9 (25), 2017 part 3

East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw,
Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>